

TARTU ÜLIKOOL

HARIDUS- JA SOTSIAALTEADUSKOND

AJAKIRJANDUSE JA KOMMUNIKATSIOONI INSTITUUT

Tallinna venekeelse valijaskonna konstrueerimine
eestikeelsetes päevalehtedes 1993. aastal ja 2009. aastal

Bakalaureusetöö

Autor: Laura Vetik

Juhendaja: Külliki Korts, MA

Tartu 2011

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	4
1. Teoreetilised lähtekohad.....	6
1.1 Kymlicka: Multikultuurilisuse teooria poolt ja vastu	6
1.2 Brubaker: kolmikseos	11
1.3 Smith: Eesti eliidi vene-diskursus	12
2. Ajalooline, sotsiaalne ja poliitiline kontekst	13
2.1 Kodakondsus ja poliitiline osalus	14
2.2 Venekeelsed vähemused Balti riikides	16
2.3 Venekeelsed kui Teised	18
2.4 Rahvustevahelised hoiakud	18
3. Uurimisküsimused.....	22
4. Uurimismeetodid	22
4.1 Kriitiline diskursusanalüüs	23
4.2 Kriitilise diskursusanalüüsi skeem	25
4.3 Valim	26
5. Tulemused	27
5.1 Žanr	27
5.2 Artiklite vorm	28
5.2.1 Lokaalne kontekst.....	28
5.2.1.1 Autor/kõneisik.....	28
5.2.1.2 Sihtrühm.....	29
5.2.2 Lokaalne struktuur.....	30
5.2.2.1 Venekeelse valijaskonna nimetamine	30
5.2.2.2 Venekeelse valijaskonna iseloomustamine	32
5.2.2.3 Implitsiitsed hinnangud.....	39
5.2.2.4 Probleemi kirjeldus	42
5.2.2.5 Pakutud lahendused.....	48
5.3 Artiklite sisu	50
5.3.2 Globaalne kontekst	50
5.3.2.1 Eksplitsiitsed eeldused	50
5.3.2.2 Implitsiitsed eeldused.....	53

5.3.3 Globaalne struktuur	55
5.3.3.1 Poliitiline osalus.....	55
5.3.3.2 Venekeelse valijaskonna tajumine	58
6. Diskussioon	60
Kokkuvõte	65
Summary	68
Kasutatud allikad	70
Lisa	72

Sissejuhatus

Käesolevas bakalaureusetöös on vaatluse alla võetud venekeelse valijaskonna konstrueerimine eestikeelsetes ajalehtedes. Uuritud on arvamusartikleid ja uudiseid, mis on avaldatud esimeste taasiseseisvumisejärgsete, 1993. aasta kohalike omavalitsuse valimiste eel ja järel ning kõige hiljutisemate, 2009. aasta kohalike omavalitsuste valimiste eel ja järel.

Rahvussuhted ja eestlaste venekeelsesesse elanikkonda suhtumine näib olevat viimase 20 aasta jooksul pidevalt positiivsemaks muutunud ning Eesti tundub järgivat lääne liberaalsete demokraatlike riikide nõudeid, mis puutub vähemuste õigustesse. Ometi võib just kohalike omavalitsuse valimiste eel ja järel näha meedias aktiivset arutelu venekeelse valijaskonna teemadel, kus venekeelse valijaskonna valikud on pandud kahtluse alla ning probleemseks oma kujutatud olukorda, kus venekeelne valijaskond valib laias laastus ühe erakonna poolt. Seepärast olekski oluline vaadelda lähemalt, mil viisil venekeelset valijaskonda kujutatakse, milliste probleemidega teda seostatakse ning milline on laiem kontekst selle konstruktsiooni taga. Venekeelse valijaskonna uurimine on oluline ka sellepärast, et näitab eestlaste tahet kaasata ka vähemusi poliitilisse osalusse. Nii nagu meedia oli Eesti ühiskondliku murrangu perioodil jõuks, mis toetas valitud kiirete reformide poliitikat, tegeleb ajakirjandus endiselt vähemalt rahvussuhete sfääris poliitiliste strateegiate legitimeerimisega. Trükimeedias levitatavad ideestikud on kooskõlas valitseva poliitilise diskursusega (Kõuts, 2004: 1979).

Käsitluse alla on võetud artiklid kahest juhtivast Eesti päevalehest – Postimehest ja Eesti Päevalehest. Uurimismeetodina on kasutatud kombineeritud uurimismeetodit, milles põhirõhk Norman Fairclough'i ja Teun van Dijkil põhineval kriitilisel diskursusanalüüsil, kus lisaks sõnavara analüüsile on ka laiemat konteksti arvesse võetud. Eesti lähiajalugu arvestades on eriti oluline tähelepanu pöörata ka laiemale sotsiaalsele, poliitilisele ja ajaloolisele kontekstile, milles kommunikatsioon aset leiab. Kriitilise diskursusanalüüsi abil on uuritud 1993. ja 2009. aasta numbrites 51 selleteemalist artiklit.

Analüüsi alla on võetud venekeelne valija kui poliitiline subjekt, jättes antud töös kõrvale venekeelset elanikkonda puudutavad kultuuri, religiooni, töötuse jm teemad, keskendudes kitsalt valijaskonna konstruktsioonile. Venekeelse valijaskonna all peetakse antud töös silmas venekeelseid Eestis elavaid inimesi, kel on õigus valida kohalikel omavalitsuse valimistel. Niisiis on selle mõiste alla koondunud nii kodakondsusega kui ka kodakondsuseta venekeelne elanikkond, mis tähendab, et antud teema raames on vaja puudutada ka kohalike valimiste eripära. Teatavasti sai Eestis kohalikel omavalitsuse valimistel valida iga vähemalt 18-aastane

isik, kes oli Eestis elanud vähemalt viis aastat. 2009. aasta valimisteks aga antud valimisseadust muudeti ning nüüdsest võivad hääletama minna kõik üle 18-aastased vähemalt aasta Eestis elanud Eesti Vabariigi kodanikud ja mittekodanikud.

1993. aastal olid muuhulgas teravateks küsimuseks Paldiskis paiknevad Vene sõjaväelased ning Narva taotlused autonoomiaks. Et käesolevas töös oleks võimalik võrrelda omavahel 1993. ja 2009. aastat, siis on vaatlusalust venekeelset valijaskonda kitsendatud Tallinna venekeelsele valijaskonnale, jättes välja teiste linnade venekeelsed valijad.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on 1993. aastal ja 2009. aastal kohalike omavalitsuse valimiste perioodi vältel ilmunud vastavateemaliste hinnanguid sisaldavate artiklite põhjal uurida, millised tendentsid on venekeelse valija kui ühe Eesti ühiskonna sotsiaalse grupi konstrueerimisel, milliste probleemidega venekeelset valijaskonda seostatakse ning eelkõige, kuidas on see praeguseks muutunud võrreldes Eesti taasiseseisvumisjärgse ajaga.

Bakalaureusetöö esimeses peatükis tutvustatakse töö teoreetilist alust. Antud bakalaureusetöö põhineb kolmel erineval vähemusteteoorial, mille alusel saab analüüsida ja mõtestada venekeelsete valijate konstrueerimist ja mille põhjal koostatakse uurimisküsimused: kuna valimised on ennekõike seotud poliitilise osalusega, on antud töös mõnevõrra põhjalikumalt käsitletud Will Kymlicka liberaalse multikultuurilisuse teooriat, millest on täpsemalt vaatluse alla võetud vähemusgruppide poliitilise esindatuse temaatika; Roger Brubakeri pakutud kolmikseose teooria, mille kaudu saab analüüsida eestlaste hirmutunnet seoses Venemaaga ja venelastega; ning samuti Graham Smithi 1990ndatel leitud kolme põhilise diskursuse kohta Eesti rahvuspoliitikas ning nende seosest võimuvõitlusega.

Teine peatükk puudutab ajaloolist ülevaadet ning empiirilisi lähtekohti: Eestis kehtivat kodakondsusseadust, samuti statistilist ülevaadet venekeelsetest valijatest ja elanikkonnast. Ka on tutvustatud seda, milline eestlaste üldine suhtumine venekeelsesesse elanikkonda erinevate uuringute andmeil on ja kuidas nähakse venekeelsete seost Eesti riigiga. Ka tutvustatakse lähemalt 1993. aasta ja 2009. aasta spetsiifilist konteksti Tallinnas.

Kolmandas peatükis on välja toodud töö uurimisküsimused. Neljandas peatükis seletatakse lahti metodoloogiline pool, põhjendades kriitilise diskursusanalüüsi valikut uurimismeetodiks. Ka kirjeldatakse valimit ning seletatakse lahti edasises töös kasutatav analüüsiskeem.

Viendas peatükis on esitatud analüüsi tulemused. Kuuendas peatükis diskuteeritakse saadud tulemuste üle. Bakalaureusetöö tulemused ja järeldused esitatakse ülevaatlikult kokkuvõttes. Bakalaureusetöö lõpus on ka ingliskeelne kokkuvõte.

1. Teoreetilised lähtekohad

Käesolevas bakalaureusetöös lähtun kolmest erinevast vähemusteteooriast, mille abil saab analüüsida ja mõtestada Eesti ajakirjanduses venekeelse vähemuse konstrueerimise olulisemaid aspekte. Esmalt vaadeldakse liberaalse multikultuurilisuse teooriat, mille on välja pakkunud Will Kymlicka, kusjuures keskendutakse vaid poliitilist osalust puudutavale osale antud teooriast, laiem normatiivne multikultuurilisuse teooria jääb selles töös käsitlemise alt välja. Oluline on niisiis kitsalt venekeelsete poliitiline osalus, mis on antud töö keskne valdkond. Edasi on pööratud tähelepanu Roger Brubakeri kolmikseose teooriale, mis toob sisse äsjaiseiseisvunud riikide ohutunde seoses naaberriikidega, kes sekkuvad iseseisvunud riigi siseasjadesse. Viimaseks on toodud Graham Smithi leitud põhirahvuse diskursus, mille puhul püüan vaadelda, kas selline diskursus on säilinud või on toimunud nihe liberaalse multikultuurilisuse suunas.

1.1 Kymlicka: Multikultuurilisuse teooria poolt ja vastu

Multikultuurilisuse teooria lähtub laiemalt sellest, et vähemusgrupid soovivad endile oma identiteedi tunnustust ning kultuuriliste erinevuste kohandamist ühiskonda (Kymlicka, 1995: 10). Liberaalse multikultuurilisuse juures on eriti oluline see, et soovitakse lisaks põhilistele tsiviil- ja poliitilistele õigustele ka n-ö eristuvat kodakondsust, mis viitab selgemini gruppide õigusele väljendada oma eripäraseid identiteete ja praktikaid (Iverson, 2010: 2).

Liberaalne multikultuurilisuse teooria, mis on viimasel ajal poliitilises teoorias prominentseim, väidab seda, et multikultuurilisus on õigustatud kui lähenemine, mis kohandab ja kaitseb mitmekesisust sellega, et edendab liberaalseid väärtusi nagu võrdsus, autonoomia, tolerantsus, võrdne tunnustus. Selle lähenemise keskmes pole kultuuriline säilimine ja kaitse, kuigi ka see on teatud maani lubatud, [vaid inimeste liberaalsed õigused] (Iverson, 2010: 3). Vähemusgruppide esindatuse juures on oluline, et see poleks pelgalt häältel põhinev, vaid vähemusi võetaks arvesse ka aruteluprotsessis, kus ühe või teise otsuse kasuks otsustatakse ja seda ühiselt arutatakse ning kõigile vastuvõetavalt põhjendatakse (Williams, 2000: 124-125). Multikultuurilisuse teooria üks argumente puudutabki deliberatiivset demokraatiat, kus põhirõhk on erinevate arvamuste kaasamisel arutellu. Kaasamist peaks omakorda vaatlema kuuel erineval viisil: inimeste kaasamine; teemade kaasamine;

institutsionaalne struktuur, kus võimusuhtel pole kohta, mis tähendab, et otsustusprotsessis saavad argumenteerida kõik osapooled võrdselt; kõigile osapooltele vastuvõetavad põhjendused; osalejad peaksid olema avatud uutele ideedele; poliitilised otsused ei tohiks süstemaatiliselt eelistada vaid ühtesid osapooli, mis ei tähenda sugugi, et kasusid või kohustusi mõnikord ebaõiglaselt ei jaotataks, kuid alati sellel alusel, et need ebaõiglused on kõigile vastuvõetavalt põhjendatud (Williams, 2000: 129-131). Niisiis seisneb deliberatiivse demokraatia ideaal selles, et kollektiivset poliitilist võimu saab teostada vaid vaba avaliku arutelu kaudu võrdsete osapoolte vahel (Williams, 2000: 127).

Sellest tulenevalt peab vaatlema ka Eesti kontekstis seda, kuidas on venekeelne elanikkond kaasatud poliitilise arutelu protsessi, ja veel enam, kuidas eestlased suhtuvad sellesse kaasamisse.

Demokraatia teoreetikud on väitnud, et demokraatlik õiglus vähemusgruppide suhtes nõuab seda, et neid adekvaatselt poliitilises otsuseprotsessis esindataks (Williams, 2000: 124-125). Esindama soovitakse aga selliseid inimesi, kes „peegeldavad“ vähemusrupi tüüpilisi kogemusi ning välispidiseid manifestatsioone. Sellel on kolm põhjust. Esiteks toimivad esindajad kui instrumendid kommunikatsiooniprotsessis, mis tähendab, et moodustub vertikaalne deliberatiivne protsess kodanikelt esindajatele ja vastupidi. Domineeriva grupi ja vähemusrupi vahel esineb sageli vigane kommunikatsioon, mis tähendab, et domineeriv grupp pole õppinud kuulama ja vähemusrupp usaldama. Seepärast valitakse pigem inimene, kelle on sarnane taust (Mansbridge, 2000: 99-100). Teiseks moodustavad esindajad horisontaalse deliberatiivse protsessi seadusandlikul tasandil, kus esindajad peavad omavahel suhtlema. Samas aga soovivad vähemusrupid sageli agendasse lisada uusi teemasid, mida pole valimiseelselt läbi arutatud ning mille puhul mingile ühisele järeldusele jõutud pole ja on seega n-ö mitte-kristalliseerunud. See tähendab aga, et teemaga peab esindajal olema mingi isiklik seos, et selle tähtsust ka teistele seletada. Rahvasaadikul, kes pole teatud vähemusrupi liige, võib olla keeruline teha vähemusrupi probleemid domineeriva grupi jaoks nähtavaks (Mansbridge, 2000: 99-100). Selle kohta ütleb Pamela Conover teises kontekstis, et 'mis puutub sotsiaalsete gruppide peale mõtlemisse, siis on sellel tohutu suur tähtsus, kas me oleme selle grupi liikmed või ei. Ükskõik, kui kõvasti me ka ei püüa, see poliitiline sümpaatia, mida me tunneme teiste gruppide suhtes ei ole kunagi päris sama, kui see, mida me tunneme endi suhtes' (Conover 1986, Mansbridge 2000 kaudu).

Seda liberaalse multikultuurilisuse aspekti peaks ennekõike vaatlema 1993. aasta kontekstis, kui lõhe eestlaste ja venelaste vahel oli ka poliitilisel tasandil oluliselt selgem ning venekeelsed eelistasid selgelt ka venekeelseid poliitikuid. Aastal 2009 on olukord hoopis teine, siis usaldavad venekeelsed valijad ka eesti poliitikuid ja pigem võib näha vene nimekirjade vähest edu.

Õiglane kodakondsus mõjutab oluliselt marginaliseeritud gruppide osalust poliitilistes otsusprotsessides. Need protsessid peavad aga olema ka avatud vähemusgruppide põhjendustele ja arvamustele (Williams, 2000: 145). Poliitilise diskursuse sisust tulenevalt tähendab see seda, et demokraatlikus arutluses osalejad peavad kaitsma oma eelistusi avaliku heaolu või ühiste hüvede osas moraalsete ja eetiliste põhjenduste baasilt, nii et need oleks vastuvõetavad kõigile osalejatele. Poliitilise tegevuse legitiimsus tekib sellega, kas otsuste taga olevaid põhjendusi peavad kõik osapooled valiidses, mitte aga sellega, kas kõikide kodanike huve teenitakse võrdselt hästi. Põhjendused, millega kõik nõustuksid, peavad põhinema sellel, mis on ühine, mitte sellel, mis on mingile indiviidile või grupile spetsiifiliselt omane (Williams, 2000: 127). See eeldab seda, et domineeriva grupi liikmed on valmis kuulama teiste argumente erapooletult, ka siis kui sotsiaalne ja kultuuriline taust on kahel grupil erinev (Williams, 2000: 145). Kui otsusetegemise protsess on võistluslik ja majoritaarne, ei takista miski rohkem võimu omavaid ja arvukamaid osalejaid ignoreerimast marginaliseeritud gruppide häält (Williams, 2000: 124). Selleks aga, et marginaliseeritud gruppide sõnum domineeriva grupi jõuaks, peavad viimased nägema oma domineerivat seisundit, ka siis kui teiste vaatepunkti mõistmine tõenäoliselt mõjub halvasti nende endi huvidele (Williams, 2000: 133). Seega on oluline, et marginaliseeritud grupi kriitika, mida domineeriva grupi eelisseisundi kohta tehakse, oleks domineeriva grupi jaoks piisavalt põhjendatud. Võib tekkida tendents, kus domineeriv grupp lükkab järjepidevalt tagasi vähemusgrupi põhjendused sotsiaalsete praktikate tõlgendamisel kui mittemõistlikud (Williams, 2000: 134).

Eesti kontekstis tähendab see eelkõige 1993. aasta puhul seda, et venekeelsete põhjendusi suurema kaasatuse osas peeti paljude eestlaste poolt pigem mitteõigustatuks. Usaldamatus venekeelse kogukonna suhtes tähendas seda, et nende põhjendusi seostati nõukogudeaegse pärandiga ja nähti seeläbi negatiivselt. 2009. aastaks on olukord mõnevõrra paranenud, kuigi endiselt võib probleeme täheldada.

Williams (2000: 143) toob välja selle, et deliberatiivseid otsustusprotsesse on kritiseeritud nende teatava naiivsuse pärast, sest need pole piisavalt realistlikud võttes arvesse inimpsühholoogiat, sest 'teevad oletusi osalejate kangelaslikkuse kohta'. Ühiskonnas, kus on palju sotsiaalseid gruppe, ja mis etniliselt varieerub, on paratamatu täiesti õigustatult põhjendatud vastakate arvamuste olemasolu (Williams, 2000: 140). Williams (2000: 143) argumenteerib, et domineerival grupil on siiski põhjust kuulata kaastundlikult marginaliseeritud gruppe. Võimuomavate inimeste motiivid võimul mitteolijate kuulamiseks on järgnevad: (a) olla õiglane või vähemalt õigustada enda positsiooni teistele; (b) vältida laiemat konflikti teket ning sellega kaasnevaid kulusid ja probleeme. Samas jällegi toob Williams välja ka selle, et osa teoreetikuid on viidanud võimalusele, et kui tunnustatakse marginaliseeritud grupi esitatud nõudmisi ebaõigluse vähendamiseks, motiveerib see gruppe esitama kalkuleerivaid või ebasiiraid nõudeid ning kasutama 'ohvri' staatust poliitilise võimu tööriistana.

Liberaalsel multikultuurilisuse teoorial on ka kriitikuid. Peamiselt seatakse kahtluse alla selle teooria liigne üldistus. Kymlicka on välja toonud viis nõuet, et multikultuurilisus saaks eksisteerida, samas viitavad kriitikud sellele, et multikultuurilisuse edu või ebaedu on vägagi kontekstitundlik. Näiteks viidatakse sellele, et kui riigis tuntakse stabiilsuse pärast muret või kui ühes riigis resideeruv rahvusvähemus on tihedalt seotud gruppidega naaberriikidest, siis seal võib multikultuurilisuse rakendamine olla raskendatud (Iverson, 2010: 12). Iverson (2010: 12) toob välja kolm põhilist kriitilist punkti, mida liberaalsele multikultuurilisuse teooriale ette heidetakse: (a) see toob kaasa moraalse relativismi ja nihilismi; (b) see õhustab sotsiaalset sidusust ja 'sotsiaalset kapitali', samuti usaldust, mida on vaja koostööks ja produktiivseteks sotsiaalseteks suheteks; (c) see õhutab separatismi ja konservatismi, mis ohustab ühiskonna kõige haavatavamate vähemusgruppide õigusi.

Siin võib selgelt näha ka seda, et Eesti kontekstis 1993. aastal oli stabiilsuse pärast mure tundmine ja venekeelse valijaskonna side Venemaaga vägagi reaalne probleem, mis raskendas liberaalse multikultuurilisuse rakendamist sellisel kujul Eestis. 2009. aasta kontekstis võib näha endiselt teatavat muret selle pärast, kuigi see on vähenenud 1993. aastaga võrreldes.

Chwaszcza (2008: 262-264) on välja toonud paar kriitilist märkust Kymlicka liberaalse multikultuurilisuse kohta. Chwaszcza toob välja iseäranis Ida-Euroopa riikide kontekstis olulise punkti liberaalse multikultuurilisuse kriitikaks. Nimelt tõstatatakse küsimuse, kuidas identifitseerida „vähemuskultuuri“ konfliktide puhul, mis ei jälgi mustrit „enamus-rõhub-

vähemust“, kus aga probleemid tulenevad hoopiski sellest, et praegune vähemus on eelnevalt hoopiski praeguse enamuse üle domineerinud või ebaõiglaselt käitunud. Chwaszcza küsib, kas sellises olukorras on õigustatud ja lausa kohustuslik respektierida kultuuriliste kogukondade normatiivset tähtsust, kui see konflikti ainult võimendaks. Siin võib näha selget vihjet ka Eestile, kus pikka aega (ka enne nõukogude perioodi ja esimest Eesti Vabariiki) olid võimul venekeelsed, mis on jätnud oma märgi ka tänapäevasele poliitikale ja suhtumisele venekeelse valijaskonna poliitilisse osalusse. Seejärel juhib Chwaszcza tähelepanu sellele, et võib juhtuda, et ideaalteooriat, nagu seda tema sõnul liberaalne multikultuurilisuse teooria on, kasutatakse õigustamaks normatiivseid eesmärgi ja moraalseid ideaale, normatiivne teoretiseerimine ei saa aga jätta arvestamata ja analüüsivõimet spetsiifilist sotsiopolitiilist ja institutsionaalset tegelikkust. Seega ei saa normatiivseid teooriaid lihtsalt asetada ühest sotsiopolitiilisest reaalsusest teise, ka mitte eksportida ühest probleemi piirkonnast teise. Samuti tõstatab ta küsimuse, kas mingi kindla teistest erineva kultuurilise grupi liikmeks olemine on niivõrd sügava normatiivse tähendusega, kui multikulturalistid eeldavad ja väidavad.

Sasse (2008: 268) toob välja Kymlicka teooria puudujääkideks just nimelt Ida-Euroopa kogemuse näitel Eesti ja Läti, kus Kymlicka on „etnilistele vene vähemustele“ viidates valesti olukorrast aru saanud, sest jutuks olevad vähemused on tegelikult suhteliselt lõdvalt seotud keelel põhinevad venekeelsed vähemused mitte aga selgelt piiritletud rahvusvähemused ning osalt seletab just see nende puudulikku poliitilist mobiliseeritust.

Liberaalse multikultuurilisuse teooriat võib vaadelda Eesti kontekstis eelkõige kaasava võimuteostamise mõttes, mis tähendab, et oluline on, et ka venekeelse valijaskonna (elanikkonna) huve ja arvamusi arvestataks ning kuulataks ära võrdsel määral eestikeelse elanikkonna omaga, et esindatus poleks pelgalt hääletetasandil, vaid kaasamine toimuks ka arutelu protsessis. Samuti maksab välja tuua venekeelse valijaskonna esindatuse ning selle, et multikultuurilisuse teooria järgi oleksid kõige pädevamad esindajad venekeelse kogukonna endi liikmed, sest omavad kõige paremat ja selgemat ülevaadet antud grupi huvidest ja vaadetest. Teisalt ei saa jätta märkimata, et taoline esindaja ei pruugi siiski esindada tervet venekeelset kogukonda, vaid selle kogukonna sees on märkimisväärsed erisusi. Ka sellele viidati eelnevalt, nimelt siis kriitika liberaalse multikultuurilisuse teooria kohta, mis eeldab, et vähemusi ei saa käsitleda homogeense grupina. Käesoleva töö puhul peab kindlasti arvestama

ka konteksti, millest parasjagu juttu on. 1993. aasta ebastabiilne sisepoliitiline olukord, seotud Vene vägedega, Lääne riikide surve andsid kõik on mõju, miks sellel perioodil oli raske rääkida liberaalsest multikultuurilisusest Kymlicka mõistes, vaid pidi arvestama just nimelt neid kriitilisi märkusi, mida antud teooria aadressil tehti.

1.2 Brubaker: kolmikseos

Liberaalsele multikultuurilisusele lisaks olen käesolevas töös võtnud vaatluse alla ka teise aspekti, mis on oluline ajakirjanduses vähemuse konstrueerimise analüüsimiseks. Selleks olen valinud Brubakeri kolmikseose teooria. Sotsioloog Roger Brubaker (2007) pakub välja nn kolmikseose (*triadic nexus*) mõiste, kirjeldamaks situatsiooni, kuidas vene päritolu vähemused uutes postsovetlikes riikides, aga ka teised rahvusvähemused uutes iseseisvunud riikides, oma n-õ välise kodumaaga ja riigiga, kus nad parasjagu elavad, suhestuvad. Nn kolmikseose (*triadic nexus*) loovad vähemuste kogukond, riik, kus see kogukond elab ja nende väline rahvuslik kodumaa. Seega mõjutavad vähemuskogukondi kaks antagonistlikku rahvuslust – selle riigi, kus nad elavad, „rahvustav“ riigi rahvuslus ja endise „kodumaa“ rahvuslus, kuhu nad etniliselt, mitte aga kodakondsuse alusel, kuuluvad. Selline kooslus ei pea tingimata alati olema negatiivne, näiteks sakslaste kohalolu uutes Ida-Euroopa riikides, kuid võib olla äärmiselt konfliktne, kui uued iseseisvunud „rahvustatud“ riigid on heterogeensed, kuid neid peab oma rahvusriigiks domineeriv grupp, kes edendab riigi nimelise rahvuse keelt, kultuuri, demograafilist positsiooni, majanduslikku õitsengut ja poliitilist hegemooniat. Samal ajal võib poliitiliselt eemalejätud rahvusvähemus nendes riikides nõuda endile territoriaalset ja kultuurilist autonoomiat (Eesti puhul kehtib ainult viimane) ning on vastu assimilatsioonile ja diskrimineerimisele. „Välised kodumaad“ aga hoiavad pidevalt silma peal oma rahvuskaaslaste situatsioonil ja protesteerivad energiliselt nende õiguste eiramise vastu. „Välise kodumaa“ all peab Brubaker silmas mitte ainult vähemuste päris päritolumaad, vaid eelkõige poliitiliselt konstrueeritud kodumaad, mis tähendab, et „välise kodumaa“ poliitiline eliit defineerib teatud riigi vähemuse mingis mõttes endi rahvuskaaslasteks. Vähemused ja välised kodumaad on iseäranis tundlikud igasuguse „rahvustamise“ ja rahvusliku assimilatsiooni osas. Kui selliseid märke nähakse, süüdistatakse seda riiki rõhuvas ja ebaõiglases „rahvustamises“. See omakorda võib mobiliseerida rahvusvähemusi nõudma autonoomiat või ähvardada riigist eraldumisega. Rahvusriik aga võib selle tagajärjel omakorda minna isegi veel suurema rahvustamise teed, ning süüdistades rahvusvähemusi ebalojaalsuses ning „välist kodumaad“ teise riigi siseasjadesse tungimises (Brubaker, 2007: 53-59).

Eesti kontekstis tähendab see seda, et Venemaa väitel kaitseb ta siinse venekeelse elanikkonna õigusi ning selle tulemusel näevad eestlased venekeelseid inimesi ebalojaalseina Eestile ja Venemaa mõju all olevana, Venemaa puhul aga tajutakse Eesti siseasjadesse tungimist.

1.3 Smith: Eesti eliidi vene-diskursus

Käesolevas töös on väga oluline vaadelda ka teooriat, mille abil saaks seletada Eestis domineerivaid rahvuspoliitilisi hoiakuid ning nende kasutamist poliitilises võimuvõitluses, mis kahtlemata Tallinna kohalike omavalitsuse valimistel toimub. Vaadeldes venekeelse valijaskonna konstrueerimist ka sellelt positsioonilt, olen oma töös võtnud kolmandaks teoreetiliseks lähtekohaks Graham Smithi (Smith et al, 2000) leitud Eesti eliidi vene-diskursused, tutvustades kolme Eesti ühiskonnas 1990ndate alguses domineerinud rahvuspoliitilist diskursust. Tollane poliitiline eliit jagunes kolmeks: Eesti Komitee rahvuslased, mõõdukad Rahvarindelased ja venekeelsed poliitikud. Nii Eesti kui Läti valitsused argumenteerisid, et Eesti okupeeriti 1940 ning seega on ainsad seaduslikud kodanikud uues vabariigis sõdadevahelise riigi kodanikud ja nende järeltulijad, kel on õigus automaatsele kodakondsusele. Teised, peamiselt venekeelsed elanikud, peavad täitma teatud tingimusi enne kui saavad kodanikeks. Rahvuslikult meelestatud poliitiline eliit (Eesti Komitee) domineeris mõõdukamalt meelestatud poliitikutega (Rahvarinne) võrreldes, kes eelistasid ideed, kus kõik elanikud oleksid saanud kodakondsuse ning õiguslikku järjepidevust poleks arvestatud. Valitud õiguslikku järjepidevust tunnustava poliitikaga tõsteti etnilised eestlased põhirahvusena olulisematele positsioonidele uutes võimuinstitutsioonides (Smith et al, 2000: 93-95). Seega võib öelda, et keskseks tõusis põhirahvuse diskursus. Põhirahvuse diskursuses on kaasamise-eemalejätmise mõttes olulisel kohal järgmised aspektid: a) põhirahvuse staatus, millega eestlastel on eelisseisund nii poliitilises esindatuses kui ka näiteks varade tagastamises; b) desovjetiseerimine, kus oluliseks sai Eesti dekoloniseerimine, mis põhines väitel, et kodumaad saab kaitsta vaid niimoodi, et see puhastatakse indiviididest, institutsioonidest ja organisatsioonidest, kes on süüdi okupatsioonis (teisisõnu venekeelsetest mittekodanikest, keda tajuti ohuna Eesti riigile); c) riigi standardiseerimine, mille järgi riik ja rahvus peaksid ruumiliselt ühtsed olema; d) ajaloolise kodumaa kaitsmine, mille loogika oli selles, et olles aastaid nõukogude võimu all „peaaegu kultuurilise genotsiidi“ lähedal, on praegusel põhirahvusel (eestlastel) õigus kaitsta oma kultuuri ja enese-määratlust; e) ja tagasipöördumine Euroopasse, mis põhineb riigi moderniseerumisel ja Läänele ümberorienteerumisel. Kusjuures tagasipöördumisega Euroopasse on Eesti poliitikud (nt tollane peaminister Mart Laar) põhjendanud ka kodakondsuspoliitikat, mida Eestis on

rakendatud, tuues välja selle, et Eesti positisoon on vastav Euroopa standarditele ning et naturalisatsiooni ja resideerumise nõuded Eestis on ühed liberaalsemad Euroopas (Smith et al, 2000: 99-109).

Smith arutleb ka kollektiivse aktiivsuse teemal, mis on eriti oluline just kohalike valimiste tasandil, ja millele ma käesolevas töös tähelepanu pööran. Smith (2000: 113-118) on välja toonud selle, et võimalus kollektiivseks aktiivsuseks eksisteerib kohalikul tasandil, kus kohalike volikogude valimisel saavad kandideerida küll vaid kodanikud, kuid valida ka mittekodanikud. Sellistes linnavalitsustes (nagu näiteks ka Tallinn), kus venekeelse valijaskonna suurus on arvestatav, pakub kohalik tasand võimaluse poliitilisse agendasse lisada ka muidu marginaliseeritud sotsiaalse grupi küsimused. Seega kohaliku taseme poliitika keskendub mitte-eestlaste kitsikuse vähendamisele sellega, et soodustatakse nende integreerumist laiemasse poliitilisse kogukonda.

Antud bakalaureusetöö puhul on oluline arvestada seda, milline on venekeelsete ja eestlaste taust seoses poliitilise osaluse ja võimuga. Nende teooriate valguses saab eelkõige küsida seda, kuidas tajutakse venekeelset valijaskonda, ning milline on suhtumine nende poliitilisse osalusse Eesti meediadiskursuses, samuti kas ja kuidas seletab Eesti meediadiskursuses eestlaste ja mitte-eestlaste teema käsitlemisel liberaalne multikultuurilisuse teooria, Brubakeri kolmikseose teooria või Smithi Eesti eliidi vene-diskursus. Olulisel kohal antud töös on ka see, kuidas on need suhtumised muutunud 2009. aastaks võrreldes 1993. aastaga. Niisiis, uurides peamiselt seda, kuidas otseselt või kaudselt on meediadiskursuses edasi antud suhtumisi ja hoiakuid seoses venekeelsete valijatega, saab antud teooriate abil need asetada laiemasse konteksti.

2. Ajalooline, sotsiaalne ja poliitiline kontekst

Et mõista selgemini venekeelse valijaskonna konstrueerimist eestikeelses ajakirjanduses, on väga olulisel kohal ajalooline, sotsiaalne ja poliitiline kontekst, millega kummagi analüüsitud aasta puhul tegemist oli. Sellest tulenevalt vaatlen järgnevalt täpsemalt kohalike valimiste ja samuti Tallinna eripära, ning annan ülevaate ajaloolisest ja sotsiaalsest olukorrast seoses venekeelsete valijatega aastatel 1993 ja 2009.

Kohalike omavalitsuste valimised Eestis võimaldavad valima minekut kõigil püsielanikel, olenemata kodakondsusest ja rahvusest. Ainus nõue oli 2006. aastani viieaastane resideerumine Eestis, sealt alates on vajalik vaid aastane Eestis elamine. Kohalike

omavalitsuste valimised tähendavad seega oluliselt suuremat venekeelsete kaasatust, sellega seoses ka poliitilise võimu jagamist vähemalt lokaalsel tasandil. Seetõttu on eriti vajalik vaadata, milline on eestikeelsetes päevalehtedes sõna võtvate arvamusiidrite, ajakirjanike jt suhtumine venekeelsete valijate kaasamisse KOV valimistel, ning kuidas seda gruppi kujutatakse.

Antud töös analüüsitavate aastate kontekst on samuti vajalik lahti seletada. 1993. aastal said paljud venekeelsed valijad (st mittekodanikud) esimest korda üldse taasisesseisvunud Eesti Vabariigis oma poliitilist eelistust näidata ja poliitiliselt aktiiviseeruda. Kui 1992. aastal valitud Riigikogus polnud mitte ühtegi venekeelset saadikut ning koalitsiooni moodustasid peamiselt parempoolsed rahvuslikud parteid ja valimisliidud, siis 1993. aasta kohalikel valimistel Tallinnas muutus võimude vahekord kardinaalselt. Tallinna linnavolikogu 63-st saadikust 27 olid venekeelsed, valitsuskoalitsiooni parteid said valimistel suhteliselt kehvad tulemused. Selline olukord avaldas kahtlemata mõju ka venekeelsete valijate kujutamisele meedias.

2009. aasta kontekst oli sootuks teistsugune, need olid esimesed kohalikud omavalitsuse valimised peale 2007. aasta aprillirahutusi, mistõttu oodati ja hiljem ka põhjendati venekeelsete valijate suurt osalust sellega, samuti ka nende ülekaalukat poliitilist eelistust Keskerakonna näol. Ka on oluline märkida Keskerakonna-Reformierakonna võimuvõitlust ja vastandumist Tallinna kohalikel omavalitsuse valimistel 2009. aastal, mis on venekeelsete valijatega samuti seotud.

2.1 Kodakondsus ja poliitiline osalus

Kohalike omavalitsuste valimiste kontekstis peab ära märkima Eesti kodakondsuspoliitika, sest see aitab täpsemalt seletada konteksti, millesse ka venekeelse valijaskonna konstrueerimine meedias asetub. Eesti kodakondsuse ideoloogia lähtub õiguslikust järjepidevusest. Aastal 1992 taasjõustati 1938. aasta kodakondsuse seadus, mille järgi arvati Eesti kodanikeks kõik need isikud, kes omasid Eesti Vabariigi kodakondsust enne 16. juunit 1940, ja nende järeltulijad. 1992. aastal taaskehtestatud kodakondsuseadusega määratleti ligi kolmandik Eesti elanikkonnast, mille moodustasid peamiselt nõukogude ajal Eestisse sisseerännanud ja nende järglased, õiguslikus mõttes välismaalastena (Nimmerfeldt, 2008: 126).

Välismaalane, kes soovib saada Eesti kodakondsust, peab Eesti kodakondsuse seaduse § 6 järgi olema vähemalt 15-aastane; omama pikaajalise elaniku elamisluba või alalist elamisluba;

olema enne kodakondsuse esitamist elanud Eestis vähemalt kaheksa aastat, kusjuures viimased viis püsivalt; oskama eesti keelt; tundma Eesti Vabariigi põhiseadust; omama legaalset püsivat sissetulekut; olema lojaalne Eesti riigile ja andma vande olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale (Eesti kodakondsuse seadus).

Peale Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal jäi Eestisse elama hulk venelasi, kes ei saanud Eesti kodakondsust. Ligi 475 000 nõukogude ajal Eestisse sisserännanud ja nende järglast määratleti õiguslikus mõttes välismaalastena, kellele rakendus naturalisatsiooni nõue koos vastavate protseduuridega (Lauristin, 2007: 57).

Kohalikel omavalitsuse valimistel said osaleda aga kõik Eesti kodanikud ja mittekodanikud, kes olid Eestis elanud vähemalt viis aastat. Kohalikel valimistel olid mitte-eestlastest kodanikud tunduvalt aktiivsemad kui mittekodanikud. Seejuures on märkimisväärne Venemaa kodanike peaaegu kaks korda suurem valimisaktiivsus kohalikel valimistel, võrreldes nn halli passiga elanikega (Lauristin, 2008: 150).

1993. aasta valimiste eel oli Eestis 870 041 hääleõiguslikku kodanikku, kellest 669 356 olid Eesti kodakondsusega, 200 685 inimest aga välismaa kodakondsusega või kodakondsuseta (Päevaleht, 16.10.93).

1993. aastal osales esimestel taasiseseisvumise järgsetel valimistel 463 443 inimest, neist 83 648 kodakondsuseta või välismaa kodakondsusega isikut (Vabariigi valimiskomisjon; PM, 24.08.93). 2009. aastal osales kohalikel omavalitsuse valimistel kokku 662 813 inimest (Vabariigi valimiskomisjon).

1993. aasta valimiste tulemused Tallinna linnavolikogus: EVDL 31 218 häälega 17 mandaati, Koonderakond sai 27 041 häälega 18 mandaati, „Revel“ 19 757 häälega 10 mandaati, „Raeklubi“ 15 329 häälega 9 mandaati, Keskerakond 13 354 häälega 5 mandaati ja Isamaa 10 072 häälega samuti 5 mandaati (Vabariigi valimiskomisjoni).

2009. aasta valimiste tulemused Tallinna linnavolikogus: Keskerakond 114 013 häälega 44 mandaati, Eesti Reformierakond 35 490 häälega 14 mandaati, IRL 32 939 häälega 13 mandaati, SDE 20 928 häälega 8 mandaati (Vabariigi valimiskomisjon).

2007. aasta juuli seisuga oli Emori andmeil toetus suurematele erakondadele rahvuse alusel järgmine: Reformierakonda toetas 50% eestlastest, 13% mitte-eestlastest; Keskerakonda toetas 7% eestlastest, 74% mitte-eestlastest; IRL-i 15% eestlastest, 5% mitte-eestlastest; SDE-d 11% eestlastest ja 4% mitte-eestlastest (Lauristin, 2007: 64).

Mitte-eestlaste valdavat toetust Keskerakonnale on püütud seletada viimase Venemaa-meelsusega, kuid vastuseta jääb sel juhul küsimus, miks ei toeta venekeelne elanikkond siis puhtalt vene parteisid, kellel see joon on veelgi ilmsem. Pigem peitub kohasem seletus tõsiasjas, et venekeelse elanikkonna suurele osale on iseloomulik ebavõrdsuse ja tõrjutuse meelelolu, mis on ühendatud nostalgiaga nõukogude aja elukorralduse suhtes. See on sarnane paljude Keskerakonna eestlastest toetajate hoiakutega, kes samuti tunnevad end Eesti taasiseseisvumise järel kuuluvana nn teise Eestisse ehk kaotajate poolele. Paraku on selliste inimeste seas järjest enam ülekaalus just mitte-eestlased (Lauristin, 2007: 64).

2.2 Venekeelsed vähemused Balti riikides

Sõjajärgsel perioodil Nõukogude Liidu teistesse osadesse kolinud etnilised venelased moodustasid vene vähemuse, kuid ei pidanud end ise ei „vähemuseks“ ega ka „immigrantideks“. Vello Pettai (2001: 263-264) on uurinud Kymlicka pakutud liberaalse multikultuurilisuse võimalikkust ka Eestis, ning toob välja selle, et etnoliitiline olukord Eestis esindab kõige teravamat ettekujutuste või diskursuste kontrasti endise Nõukogude Liidu aladel. Kymlicka (2001: 77) toob välja, et taasiseseisvunud rahvusriikides leidsid venelased end ühtäkki vähemusena ning aegamisi lepitigi selle staatusega, ometi ei peeta end siiani immigrantideks. Endiselt nõuti venekeelset asjaajamist, millega varem harjutud oli. Osad liikmed laiemast ühiskonnast pidasid aga neid asustajaid ebaseaduslikeks immigrantideks, kel polnud mingit õigust üldse nende alale elama asuda, sest tuldi punaarmee okupatsiooni tulemusel. Illegaalsest immigrantidena oli neil parimal juhul võimalus omandada kodakondsus, kui nad olid tõestanud oma lojaalsust ja valmidust integreeruda – näiteks kohaliku keele ära õppimisega. Halvimal juhul aga keelati neil lõplikult legaalne resideerumine antud riigis ja loodeti seeläbi, et nad lähevad lõpuks tagasi enda kodumaale.

Põhjused sellise olukorra tekkimiseks toob Pettai (2001: 265-266) välja perestroika aegadest, kui siis aktiveerunud Eesti ja Läti Rahvarinded olid venekeelsete kaasamise osas poliitilisse ellu realistlikud ning mõistsid, et venekeelne elanikkond on püsiv osa nende ühiskonnast. Samas sai aasta hiljem jõudu juurde alternatiivne diskursus – Kodanike Komitee. Nende juhid toetasid teistsugust diskursust, keskendudes väitele, et 1940. aastal olid Nõukogude Liidu väed illegaalselt okupeerinud Balti alad, kellel on nüüd õigus taastada oma suveräänsus. Kuid suveräänsuse taotlus polnud ainus implikatsioon, kodanike komiteed väitsid ka seda, et tulenevalt illegaalsest okupeerimisest on ka kõik need, kes selle tulemusel Balti aladele Nõukogude võimu ajal kolisid, süüdi illegaalses kolonisatsioonis ja seepärast ei saa neid nüüd

uude poliitikasse kaasata mingi automaatsuse baasil. Parimal juhul said need „illegaalsed“ asunikud loota leelele naturalisatsioonile. Tulemuseks oligi see, et kõik, kes olid nõukogude ajal sisse rännanud, samuti sisserännanute järeltulijad, pidid taotlema kodakondsust naturalisatsiooni korras. Seega välistati venelaste kui rahvusvähemuse idee.

Kymlicka (2001: 78-79) toob välja ka selle, et venelaste peamine mure on see, et ka siis kui nad õpivad ära riigikeele ja näitavad üles lojaalsust riigile, ei ole nad siiski oodatud ja aktsepteeritud avalikes institutsioonides. See on osaliselt usaldamatuse pärand, ning osalt ka seepärast, et paljud baltlased defineerivad gruppikuulumist vere järgi, nii et ükskõik kui suur kultuuriline integratsioon toimub, ikkagi sellest ei piisa. Praegu on Eesti valitsus võtnud vastu integratsioonipoliitika, mis lisaks venelaste integratsioonile õhutamisele keskendub ka sellele, et veenda eestlasi lubama venelastel integreeruda.

Pettai (2001: 263) juhib tähelepanu sellele, et enamikele välisvaatlejatele tundub venelaste ettekujutus endist kui rahvusvähemusest objektiivsena. Sellest tulenevalt võiks tema sõnul jõuda järeldusele, et venekeelsed kogukonnad Lätis ja Eestis peaksid omama rohkem keele õigusi ning teatavat territoriaalset autonoomiat, mida ka eksplitsiitselt riigi põhiseaduses kinnitatud on. Ometi toob Pettai välja, et selline asi pole *de facto* nii, sest tegelikkuses on venekeelsed kogukonnad Balti riikides eemale jäetud üleüldisest valitsemisest välistavate kodakondsuse seaduste kaudu, mis peale 1991. aastat vastu võeti. Selle põhjuseks peab Pettai (2001: 263) seda, et taoline etnopolitiiline olukord muutus alternatiivse definitsiooni või diskursuse kaudu selliseks, mis portreteeris venekeelseid mitte rahvusvähemustena, isegi mitte immigrantidena, vaid illegaalidena ja seega isegi mitte õigust omavana reaalses poliitikas osalema.

1997-1998 paiku võttis Eesti valitsus uue suuna etnopolitikas, sest sai selgeks, et venelaste võimust eemal hoidmine vaid süvendab lõhet ühiskonnas (Pettai, 2001: 267). See diskursuse muutus viis selleni, et hakati kodakondsuse saamist tagant õhutama. Integratsiooni soodustati Eest-kesksesse ühiskonda, jättes arvestamata näiteks kas sotsiaalsete institutsioonide reeglid, sümbolid, struktuurid immigrantide jaoks sobivad, samuti kuidas vähemuste poliitilist osalust soodustada (Pettai, 2001: 267). Taoline üleminek on vaevaline, sest eestlastel on liiga värskelt meeles nõukogude-aegne venestamine ning venekeelsed kogukonnad ise olid aeglased, et end mobiliseerida (Pettai, 2001: 267).

Eelnevast võib järeldada, et venekeelse valijaskonna poliitilisse osalusse ei suhtunud 1993. aastal soosivalt, pigem sooviti neid eemal hoida poliitilisest tegevusest ja võimu teostamisest.

Samas aga 2009. aastaks on olukord teine, kuna muudetud on etnopolitiikat ja võetud n-ö uus suund. Viidatud on raskustele, mis endiselt eksisteerivad, kuna nõukogude-aegne venestamine on liialt värskelt meeles.

2.3 Venekeelsed kui Teised

Venekeelse elanikkonna positsiooni peab asetama ka laiemasse sotsiaalsesse konteksti, et paremini mõista venekeelse valijaskonna konstrueerimist.

Peale 1940. aastat muutus Eesti demograafiline koosseis drastiliselt, kui Eestisse migreerus palju inimesi üle NSVL-i. Etniliste eestlaste arv langes 1945. aasta 94%-lt 1989. aastaks 61%-le, ning 1970ndatel levis arvamus, et eestlased rahvusena jäävad varsti vähemuseks omaenda kodumaal. See väljasuremishirm ainult suurendas negatiivset taju venelastest kui 'ohust', mille tulemuseks oli vaenulik rahvuslik diskursus (Petersoo, 2007: 124). 1992. aastal teatas tollane välisminister Trivimi Velliste, et on vale nimetada venelasi vähemuseks, sest „seaduslikult saab vähemuseks nimetada vaid neid, kes asusid Eestisse elama enne 1940. aastat, ülejäänud on kolonistid“. 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses oli kerge identifitseerida venelasi sisemiste Teistena, kelle vastasena eestlust tõlgendati. Tõkkeid seadsid eelkõige keelelised ja religioossed erinevused, samuti kultuuriline lõhe, mis lahutab eestlasi venelastest (Petersoo, 2007: 124).

Kui rootslasi, baltisakslasi ja vanausulisi venelaste vähemusi nähti piisavalt sarnastena eestlastega ja seega seaduslikult osana 'meist', siis vene asustajaid nähti kultuuriliselt võõrastena ja seega ka teistsugustena 'meist'. 1991. aasta uuring (Lauristin ja Vihalemm 1997, Petersoo kaudu 2007: 124) näitas, et vähem kui 1% eestlastest arvas, et 1940. aasta järgne migratsioon Venemaalt Eestisse mõjus Eesti arengule positiivselt. Eestlaste taju vene vähemuse suhtes on muutunud ja silmnähtavalt paranenud peale 1990ndate närvilist algusaega. Venekeelseid aktsepteeritakse kergemini osana Eesti ühiskonnast (Petersoo, 2007: 124-125).

2.4 Rahvustevahelised hoiakud

Et saada veelgi selgem arusaam eestlaste suhtumisest venekeelses elanikkonda, on mõistlik käesoleva töö kontekstis vaadelda ka avaliku-arvamuse küsitlusi ning uuringuid. Eestlaste ja venelaste vahelisi suhteid on alates 2000. aastast Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringuga uuritud. Et 1990ndate kohta mul andmed puuduvad, siis keskendungi siinkohal vaid 2000ndatele.

2002. aasta integratsiooni monitooringu aruandes on Klara Hallik venekeelsete poliitilise osaluse kohta kirjutanud:

1/5 eestlasi on valmis pooldama muulaste osalemist võimustruktuurides kas liberaalsel või proportsionaalse esindatuse põhimõttel, sealhulgas ¼ küsitletuist pooldab osalemist poliitilises võimuses, 30% jõustruktuurides ja 1/3 on nõus jagama muulastega ka majanduslikku võimu nimetatud põhimõtteil. Muulaste osalemise suurimaid piiranguid eelistavad eestlased enim neis valdkondades, kus langetatakse kogu ühiskonna käekäiku mõjutavaid otsuseid (eriti valitsuse tasandil), seega seal, kus teoreetiliste ettekujutuste kohaselt peaks funktsioneerima integratsiooni protsessi üldise keskkonna ja 'ühishüve' või 'tugeva ühisosa' arendamise institutsionaalne võrgustik (Hallik, 2002: 100).

2002. aastal olid niisiis vähem kui pooled eestlased valmis jagama poliitilist võimu venekeelsetega. 2005. aasta monitooringus on toodud (Hallik, 2005: 73-74), et eestlaste suhtumine polnud muutunud kolme aastaga ning et peamiselt mõjutab eestlaste suhtumist võimu jagamisse keel, häiritud ollakse eesti keele mittevaldamise pärast. 2005. aasta integratsiooni monitooringus ütleb Hallik, et eestlaste visioon riigiehituse ülesandeist hakkab vabanema etnilistest stereotüüpidest, mis viitab nii varasematele eksisteerinud stereotüüpidele aga ka sellele, et neid võib siiski endiselt leida. 2008. aasta integratsiooni monitooringu aruandest võib näha, et multikultuurset ühiskonda peetakse võimalikuks ning sellesse suhtutakse positiivselt, ent rahvuskonflikti kohapealt ollakse skeptilisemad. Ligi 2/3 eestlastest peab rahvustevahelisi konflikte mitmerahvuselises riigis paratamatuks, vaid 1/3 leiab, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ja toetavad tema arengut (Kruusvall, 2008: 83).

Integratsiooni monitooringu aruandest tuleb välja ka see, et just Tallinnas on omavahelised suhted kahe erineva rahvuse vahel enim pingeid tekitavad. Nähakse nii koostöötahte puudumist, aga ka elulaadide erinevust:

Vaid veerand Tallinna eestlastest on nõus sellega, et siinsed mitte-eestlased on Eesti riigile ustavad ja toetavad tema arengut, ning vähem kui pool neist leiab, et ka eestlased peaksid panustama integratsiooni arengusse. [...] Eestlaste ja venekeelsete elanike hoiakud teineteise käitumise ja elulaadi suhtes vastanduvad samuti kõige enam Tallinnas. Nii eesti kui vene vastajate seas on Tallinnas domineeriv elulaadi erinevuse rõhutamine, kusjuures eestlastel kaasneb sellega enamasti ka häirituse tunne, vene elanikel aga mitte. (Kruusvall, 2008: 103, 98)

Niisiis, avaliku arvamuse uuringute järgi suhtuvad eestlased venekeelsetesse pigem teatava võõristusega, kuigi üldiselt nõustutakse sellega, et mitmerahvuseline ühiskond on võimalik. Oluline on see sellepärast, et annab pildi, millisesse sotsiaalsesse konteksti eestikeelsetes

päevalehtedes avaldatud artiklid asetuvad, ning otseselt või kaudselt mõjutavad ka seda, kuidas venekeelsest valijaskonnast avalikkuses räägitakse.

Lisaks igapäevaelu puudutavatele hoiakutele, sarnasustele ja erinevustele, on oluline ka see, kuidas venekeelsed elanikud Eestis suhestuvad Eesti riigiga. Lauristin (2008: 146-147) on 2008. aasta integratsiooni monitooringus kirjutanud, et Eestit peavad oma ainsaks kodumaaks 2/3 mitte-eestlastest kodanikke ja pooled kodakondsuseta muulased, mis tähendab, et Eesti ligi 400 000 vene rahvusest püsielanikust on vaid pooled end täielikult samastunud Eesti kui oma ainsa kodumaaga. N-ö jagatud kodumaatunne on omane veerandile Eestis elavatest muulastest. „*Kuid eriti mõtlemapanev fakt, et ligi veerand, ehk sada kümme tuhat Eestis elavat venelast, ei tunneta Eestit üldse oma kodumaana, vaid on oma hinges ainult Venemaaga seotud*“ (Lauristin, 2008: 147). See aga heidab valgust ka eestlaste hirmule Venemaa ees ning kartusele venekeelse elanikkonna võimalikule ebalojaalsusele Eestile.

Eelnevalt toodud hoiakud ja arvamused on seda kõnekamad, et need kujunevad tihtipeale välja juhuslikult. 24% eestlastest ja 11% venekeelsest elanikkonnast ei puutu teise rahvusrühmaga oma igapäevaelus üldse kokku. *Silma torkab aga Tallinn, kus peaaegu pooled eestlastest ja venekeelsetest elanikest ei oma üldse või väheseid kontakte teise rahvusega* (Korts ja Vihalemm, 2008: 107). Kokkupuude on pigem juhuslikku laadi ja tähendab ka seda, et ollakse selgelt mõjutatud ka meedias kujundatud ja levitatud arvamustest ja hoiakutest.

Eesti kodakondsusepoliitika lähtub õiguslikust järjepidevusest ning sellest tulenevalt jäi Eestisse peale taasiseisvusmist hulk kodakondsuseta välismaalasi, kes end ise ei pidanud ei vähemuseks ega ka immigrandiks. Sellest tulenevalt tekkis ka diskursuste konflikt, sest suurem enamus eestlastest toetas õiguslikku järjepidevust. Erakondlikes eelistustes võib näha samuti selgeid erinevusi rahvusest lähtuvalt: pea pooled eestlased toetavad Reformierakonda, samas kui pea ¾ mitte-eestlastest toetab Keskerakonda (Emori uuring 2007. aasta juuli seisuga). Lisaks poliitilisele kontekstile, mida mõisteti erinevalt, võib näha ka erinevat suhtumist rahvustevahelistesse suhetesse. Venekeelseid tajuti taasiseisvumise järgselt 'teistena' ja seda negatiivses tähenduses. Nüüdseks on närviline aeg möödas ning venekeelsetesse suhtutakse positiivsemalt. Samas ei saa märkimata jätta ka 2007. aasta aprillisündmusi, mis mõnevõrra pingestasid olukorda. Üldiselt aga näitavad rahvustevahelised uuringud seda, et eestlased suhtuvad Eestis elavatesse venekeelsetesse elanikesse positiivselt, erinevusi tajutakse rohkem Tallinnas ning peamiselt erinevas elulaadis, kuid üldiselt leitakse, et multikultuurne ühiskond on võimalik. Rahvustevahelisi konflikte peetakse aga pigem paratamatuks.

Käesolevas töös olen vaatluse alla võtnud venekeelse valijaskonna temaatika ja sidunud laiemate vähemuste teooriatega Will Kymlickast ja Roger Brubakerist lähtuvalt, samuti olen võtnud ka Graham Smithi analüüsitud Eesti eliidi vene-diskursuse 1990ndate algusest, et näha, kas ja kuidas on venekeelse valijaskonna konstrueerimine liikunud põhirahvuse diskursusest, mille Smith leidis, liberaalse multikultuurilisuse poole. Et Venemaa temaatika on pidevalt olnud arutelu all nii 1990ndatel kui ka 2009. aasta kontekstis, siis leidsin, et oleks vaja ka eraldi välja tuua Brubakeri kolmikseose teooria, mis seletab lahti seosed Eesti, eestivenelaste ja Venemaa vahel. Teisalt võib näha ka seda, et nii Brubakeri kui ka Smithi teooriad lähtuvad suures osas sarnasest alusest – ohudiskursusest, muutes need teooriad sellevõrra sarnasemaks ja pakkudes n-ö alternatiivset aspekti liberaalsele multikultuurilisusele. Varasema uuringuga on Ragne Kõuts (2004: 1977-78) välja selgitanud selle, et rahvuseluse ja multikultuurilisuse kui kollektivistlike ideestike asemel on suurem osa integratsiooni ja rahvussuhete temaatikast kantud liberaaldemokraatlikust tõlgendusviisist, mille individikesksetes käsitluses ei peeta lubatavaks mitte kellegi õiguste ega võimaluste piiramist teatud rahvusesse või kultuurirühma kuulumise põhjendusega. [...] Seega võib väita, et trükimeedia kaudu vahendatavates ideestikes on ideaaliks pigem individist lähtuv ja institutsionaalselt reguleerimata lähenemine rahvussuhetele ja integratsioonile (Kõuts, 2004: 1977-78). Võttes seda arvesse, vaatlen liberaalse multikultuurilisuse olemasolu meedia diskursuses 2009. aastaks (või sellele lähemale liikumist). Liberaalset multikultuurilisust on vaadelnud Eesti kontekstis eraldi ka Vello Pettai, ning sellest teooriast lähtuvalt olen ka käesolevas töös ajaloolis-poliitilist konteksti kirjeldanud. Lisaks sellele olen vaadelnud ka Pille Petersoo pakutud negatiivsete 'Teiste' aspekti venekeelse valijaskonnaga seoses 1990ndate alguse kontekstis. Et anda parem ülevaade, olen ka välja toonud kodakondsuspoliitika ning selle muutused 17 aasta jooksul (1993 ja 2009 aastate vahemikus). Niisamuti on ka oluline tuua välja avaliku arvamuse uuringud, millega on püütud kaardistada üldiselt eestlaste suhtumist Eestis elavatesse venekeelsetesse. Sealt ilmneb tendents, mille järgi eestlased näevad venekeelseid järjest positiivsemas valguses. Kuigi rahvustevahelisi konflikte peetakse paratamatuks, peetakse multikultuurset ühiskonda võimalikuks. On oluline vaadelda, kuidas peegeldub taoline arvamus ka meedia diskursuses 1993. ja 2009. aastate kontekstis.

3. Uurimisküsimused

Kuigi suhtumine venekeelsesse elanikkonda eestlaste seas on aastatega paranenud ning erinevate rahvuste vahelised suhted on muutunud soojemaks, ja üksteist aktsepteeritakse meelsamini, võib näha jätkuvalt pingete tajumist kahe kogukonna vahel. Vahetult enne ja pärast 2009. aasta kohalikke omavalitsuste valimisi võis näha meedias tõstatatud eraldi „vene valija“ temaatikat, mis viitab sellele, et endiselt nähakse muukeelsete poliitilises osaluses probleeme. Kasutades eespool toodud vähemuste teooriaid, saab tõstatada mitmeid uurimisküsimusi antud töö jaoks. Kymlicka liberaalne multikultuurilisus rõhutab vajadust võrdsele kaasamisele aruteluprotsessidesse. Brubakeri kolmikseos aga toob sisse Eesti-Vene suhete teema, näidates eestlaste suhtumist venekeelsesse valijaskonda läbi ohufaktori, mida tuntakse venekeelsete kunagise kodumaa ees. Smith aga toob esile põhirahvusekeske diskursuse domineerimise, kus eelkõige on rõhk eestluse säilitamisel, mis eeldab n-ö riigi standardiseerimist. Eelnevast tulenevalt eeldan, et Smithi eliidediskursust võib kindlasti leida 1993. aasta kontekstis, peegeldades tollase poliitilise eliidi vene-diskursust, samas kui 2009. aastaks on see mõju oletatavasti vähenenud ning enam on liberaalse multikultuurilisuse kasvu märgata. Samas kui vaadelda Brubakeri teooria valguses, siis näib see jällegi välistavat multikultuurilisuses kasvu, viidates selgelt eestlaste hirmule Venemaa ja venekeelsete ees. Toodud teooriate kontekstist lähtuvalt olen käesolevas bakalaureusetöös sõnastanud järgmised uurimisküsimused:

- Milliseid diskursiivseid võtteid kasutatakse venekeelse valija kujutamisel eestikeelses trükimeedias 2009. ja 1993. aastal? Millised on erinevused?
- Milliste teemade/probleemidega seostatakse venekeelset valijat 2009. ja 1993. aastal? Millised on erinevused?
- Milliseid laiemaid arusaamu vähemuste rollist diskursuste tagant võib leida?

4. Uurimismeetodid

Käesolevas bakalaureusetöös kasutatakse venekeelse valijaskonna konstrueerimise temaatika uurimiseks kombineeritud meetodit. Kuna tegemist on sotsiopolitiilise nähtusega - venekeelset valijat võib pidada poliitiliseks subjektiks - siis on kõige kasulikum uurida, kuidas teksti tasandil seda konstrueeritakse ning mil viisil seostub see laiemas kontekstiga. Antud töös on kasutatud lisaks kvantitatiivse analüüsi elementidele kriitilist diskursusanalüüsi, mille skeem on koostatud Norman Fairclough ja Teun van Dijki käsitluste põhjal, samuti on diskursuseülese analüüsi jaoks lisatud ka autoripoolseid küsimusi kahe eelpoolmainitud autori

käsitluste põhjal loodud analüüsi skeemile lähtuvalt uuritava materjali spetsiifikast, lisaks on kasutatud Rober Entmani raamistamisteooriat.

4.1 Kriitiline diskursusanalüüs

Kriitilise diskursusanalüüsi kohta ütleb Laherand (2008: 325), et see aitab paljastada seoseid keelekasutuse ja võimu vahel. Ühiskonnas on domineerivad diskursused, mis tõlgendavad mitmesuguseid tingimusi, probleeme ja sündmusi võimakandjaid toetaval viisil. Marginaalsed diskursusi seevastu käsitatakse kui ohtu ühiskonna eliidile.

Norman Fairclough on kriitilise diskursusanalüüsis selle suuna peaesindaja, mis analüüsib sotsiokultuurilisi muutusi ja diskursiivsete muutuste suhteid (Laherand, 2008: 327). Teun van Dijk suuna peamine huvifookus on etniliste eelarvamuste ja rassiliste vaadete taastootmine diskursis (Laherand, 2008: 328). Van Dijk (2002: 96) väitel hõlmab kriitiline diskursusanalüüs endas n-ö solidaarsust rõhututega, opositsiooni ja eri arvamust nende suhtes, kes teksti ja kõne kaudu loovad või kinnitavad võimu kuritarvitamise legitiimsust. See tähendab, et tuleb arvestada sellega, et kriitiline diskursusanalüüs on subjektiivne.

Sotsiopoliitilise ja probleemikeskse lähenemisega kriitiline diskursusanalüüs eeldab süvendatult teksti-konteksti vaheliste suhete uurimist. Kriitiline diskursusanalüüs ei saa jääda vaid tekstianalüüsiks, vaid vajab ka detailset kognitiivset ja sotsiaalset analüüsi lisaks (van Dijk, 2002: 98-99).

Teun van Dijk diskursusanalüüsi skeemist on antud töös kasutusele võetud ja kombineeritud teiste autoritega neli elementi: struktuur ja kontekst, kusjuures mõlemad on omakorda jaotunud lokaalseks ja globaalseks.

Teun van Dijk (2002: 103-108) soovitab alustada teemavaliku analüüsiga. Sealt saab edasi minna juba tekstitasandile, et uurida sõnade valikut, retoorilisi võtteid, vastandusi, metafoore jm mõjutamisvõtteid. Nagu juba eespool mainitud, on oluline mitte jääda kitsalt teksti tasandile, vaid siduda see laiemaga konteksti analüüsiga, sest vaid sellisel juhul saab rääkida kriitilisest diskursusanalüüsist. Seepärast on van Dijk jaotanud diskursusanalüüsi struktuurianalüüsiks, mida eespool on kirjeldatud, ja konteksti analüüsiks.

Van Dijk (2002: 108-111) teeb vahet lokaalsel ja globaalsel kontekstil. Globaalse all peab ta silmas sotsiaalseid, poliitilisi, kultuurilisi ja ajaloolisi struktuure, milles kommunikatsioon aset leiab. Kriitilises diskursusanalüüsis loob see lõpliku seletuse ja diskursuse põhjenduse. Lokaalne kontekst on aga seotud otsese suhtlemissituatsiooniga. Siin on oluline kes räägib

kellega, mis eesmärgil ja kus kohas. Konteksti mudelid on olulised, sest tekitavad seosed olemasoleva teadmise ja tegelikult loodava konstruktsiooni vahele. Kõike, mida teame sündmuse või olukorra kohta, pole vaja diskursuses väljendada ning oluline ongi välja selgitada, mis on tähtis ja mis mitte. Igasuguse kriitilise diskursusanalüüsi puhul on vajalik mõista, et milline iganes on laiem sotsiaalne ja poliitiline kontekst, ei pruugi see mõjutada diskursust lihtsalt sellepärast, et kõneleja peab seda tähtsaks, tegelikult olulist informatsiooni ignoreerides. Diskursuse seos ühiskonnaga laiemalt väljendub van Dijki (2002: 126) sõnul selles, et tekstis pole mitte üks sõnum, vaid neid võib leida mitmel tasandil.

Norman Fairclough on kriitilise diskursusanalüüsi praktiliseks läbiviimiseks jaotanud kolme etappi (1989: 109):

- Teksti kirjeldus
- Teksti ja interaktsiooni vahelise suhte tõlgendamine
- Interaktsiooni ja sotsiaalse konteksti vahelise suhte seletamine

Teksti kirjeldus toob välja selle sõnavara, grammatika, üldise struktuuri. Selles etapis keskendutakse teksti vormilisusele. Tõlgendamise etapis vaadeldakse teksti ja sotsiaalsete struktuuride vahelist seost. Teksti vormilised tunnused on tõlgendamise jaoks vaid suunavad, tõlgendamisel on vaja arvestada interaktsiooni situatsioonilisust ja intertekstuaalset konteksti. Diskursuse nägemine ühiskonna võimuhete valguses kuulub seletavasse etappi. (Laherand 2008: 329)

Sõnavara ja grammatika analüüsil on omakorda oluline kolme erinevat aspekti eristada. Fairclough (1989: 112) on välja toonud kogemuslikkuse (*experiental*) – kuidas teksti tootja isiklik kogemus on representeeritud (seotud sisu, teadmiste ja uskumustega); suhtetuse (*relational*) – sotsiaalsed suhted, mis teksti kaudu on diskursusega seotud; ja väljenduslikkuse (*expressive*) – jälg teksti autori hinnangust reaalsuse kohta, millega see seostub (subjektid ja sotsiaalsed identiteedid).

Fairclough (1989: 110) ütleb, et tema etteantud kümne küsimusega skeem on pigem üldine juhend, kus võib teatud küsimused ära jätta, kui need ei õigusta end sõltuvalt valitud materjalist, mida analüüsitakse. Oluline on, et analüüsitava teksti puhul vaheldub fookus tekstipõhise analüüsi ja tekstiülese diskursuse leidmisel.

Käesoleva töö analüüsiks kasutatav skeem Fairclough põhjal (1989: 110-111):

a) sõnavara

Antud analüüsis oluline küsimus, sest teksti vormilise esituse kaudu saab tõlgendada ja seletatud diskursust laiemalt.

- 1) Millist kogemuslikku väärtust sõnad omavad? (Kuidas on ideoloogilised erinevused representatsioonide loovate tekstide vahel sõnavaras kodeeritud?)
 - Kas on ideoloogilise laenguga sõnu?
- 2) Milline väljenduslik väärtus sõnadel on? (negatiivsed hinnangud on antud implitsiitselt; veenmine)

b) tekstilised struktuurid:

- 3) Milliseid tekstiüleseid struktuure võib leida? (Millistele diskursustele saab taandada?)

4.2 Kriitilise diskursusanalüüsi skeem

Eelnevast tulenevalt olen kombineerinud antud bakalaureuse töö jaoks kasutatava kriitilise diskursusanalüüsi skeemi, mis koosneb erinevatest alajaotustest. Skeem on jaotatud vormiks ja sisuks, mis tähenda, et esmalt kirjeldatakse, seejärel tõlgendatakse ja seletatakse. Vormile ja sisule omakorda on skeem jaotatud struktuuriks ja kontekstiks, kusjuures skeem algab lokaalse struktuuriga ja lõppeb globaalse struktuuriga ning sinna vahele jääb lokaalne ja globaalne kontekst. Skeem on jaotatud selliselt, et analüüs algaks neutraalsemalt ning faktikeskselt ning läheks edasi tõlgenduste ja seletustega, mis paratamatult on hinnangulisemad ja subjektiivsemad. Järgnevalt kombineeritud kriitilise diskursusanalüüsi skeem:

Vorm - kirjeldus

a) lokaalne struktuur – teksti kirjeldus (sõnavara, grammatika ja pakutud lahendused):

- 1) **Venekeelse valijaskonna nimetamine** (venekeelse valijaskonna kirjeldamine)
- 2) **Venekeelset valijaskonda iseloomustavad omadussõnad/tegusõnad** (venekeelse valijaskonna kirjeldamine)
- 3) **Implitsiitsed hinnangud** (võivad viidata autori subjektiivsele hinnangule)

Eraldi punktidenä kombineerin diskursusanalüüsi lokaalse struktuuri alla ka Robert Entmanilt (2002: 391-393) laenatud kaks funktsiooni raamistamistestoorist – probleemi definitsioon ja pakutud lahendused – sest antud temaatika uurimisel aitab teksti paremini tõlgendada ka see, kui on välja toodud, mida probleemina nähakse ning kas ja milliseid lahendusi on pakutud:

4) Probleemi definitsioon

5) Pakutud lahendused

b)lokaalne kontekst – kes kellele räägib:

6) Kõneisik (tema amet, poliitiline kuuluvus, keda esindab)

7) Sihtgrupp

Sisu – tõlgendus ja seletamine

c)globaalne kontekst – sotsiaalsed, poliitilised, kultuurilised, ajaloolised struktuurid, milles kommunikatsioon aset leiab:

8) Eksplitsiitsed eeldused (eeldused, mis tulenevad tekstist)

9) Implitsiitsed eeldused (tekstiülesed eeldused)

d)globaalne struktuur- tekstiülene diskursus (probleemi või sündmuse aspektid, laiem olemus, mida tekstis silmaga nähtavalt ei teadvustata):

10) Millisena pakutakse venekeelse elanikkonna poliitilist osalust?

11) Kuidas venekeelseid valijaid tajutakse (oht, neutraalne, omad/võõrad jne)?

Esimesed kolm küsimust vastavad uurimisküsimusele, milliseid diskursiivseid võtteid kasutatakse venekeelse valijaskonna kujutatamisel, samuti saab neis vaadelda seda, milliseid teooriaid või teoreetilisi lähtekohti neis näha võib. Neljas ja viies punkt vastavad teisele uurimisküsimusele, milliste teemade/probleemidega seostatakse venekeelset valijaskonda. Lokaalset konteksti (punktid 6-7) on vaja selleks, et mõista, millise mõjukusega on esitatud väited, st kes neid esitab ja kellele. Neli viimast punkti antud skeemis aitavad vastata viimasele uurimisküsimusele, millega soovin teada saada, milliseid laiemaid arusaamu vähemuste rollist meediadiskursus peegeldab.

4.3 Valim

Käesolevas bakalaureusetöös kasutasin valimina üle-Eestilistes päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht ilmuvaid arvamusküsimusi, uudiseid, kommentaare ning lugejakirju. Tegemist on mitmekülgset tõlgendamist võimaldava teemaga ning antud töö uurimisprobleem keskendub teatud grupi konstrueerimisele, seega peab analüüs keskenduma erinevate arvamuste kõrvutamisele, et välja selgitada võimalikud konstrueerimise viisid.

Postimees on suurima tiraažiga eestikeelne ajaleht maailmas ning omab seega suurt mõju. Eesti Päevalehte võib aga pidada Postimehe konkurendiks, sest on samuti populaarne üleriigiline kvaliteetajaleht. Samuti on oluline märkida, et Postimehe, SL Õhtulehe ja Eesti Päevalehe mõjuväljas on 75-83% eestlastest (Integratsiooni monitooring, 2008: 121). Kahte ajalehte kasutatakse analüüsis selleks, et saada mitmekülgsem ülevaade ja sellega ka objektiivsem pilt antud küsimusest.

Valimina kasutan 51 artiklit. 23 artiklit pärineb Postimehest, 28 Eesti Päevalehest (1993. aastal Päevalehe nime all).

Valimi moodustamise põhimõtteks oli see, et kasutada 1993. ja 2009. aasta omavalitsuse valimiste perioodi, mil üldse ilmus vastavateemalisi artikleid. Niisiis kujunes kasutatavate artiklite perioodiks kummalgi aastal august kuni november, mil meedias venekeelsest valijaskonnast räägiti.

Artiklite valikul lähtusin nii pealkirjast, juhtkirjast kui ka artikli sisust. Peamised märksõnad olid *venekeelne valija*, *venelased*, *Lasnamäe valijad*, *muukeelne valija*, *mittekodanikud*. Põhjus, miks taolised märksõnad said otsustavaks, on selles, et mitte alati ei öelda artiklites otsesõnu välja, et räägitakse venekeelsest valijaskonnast, sageli viidatakse antud grupele ka teiste sõnadega, mis tihtipeale ei pruugi olla niivõrd objektiivselt õiged kuivõrd stereotüüpseks kujunenud. Venekeelset valijaskonda seostatakse tihedalt Keskerakonnaga ning need kaks märksõna ilmnevad sageli käsikäes, seega aitasid valimi moodustamisel ka sellised märksõnad nagu *Keskerakonna valija* ja *Savisaare valija*. Viimaste puhul oli aga oluline välja selgitada, kas kõne all olid venekeelsed või eestikeelsed valijad. Seega ei saanud artiklite valiku puhul lähtuda vaid pealkirjas või juhtkirjas ilmnenu märksõnadest, vaid pidi hindama artiklit tervikuna.

Et piiritleda valimit veel täpsemini, leidsin, et olulisimaks peetakse meedias venekeelset valijaskonda Tallinnas, niisiis jäid uurimise alt välja mujal Eestis elavad venekeelsed valijad.

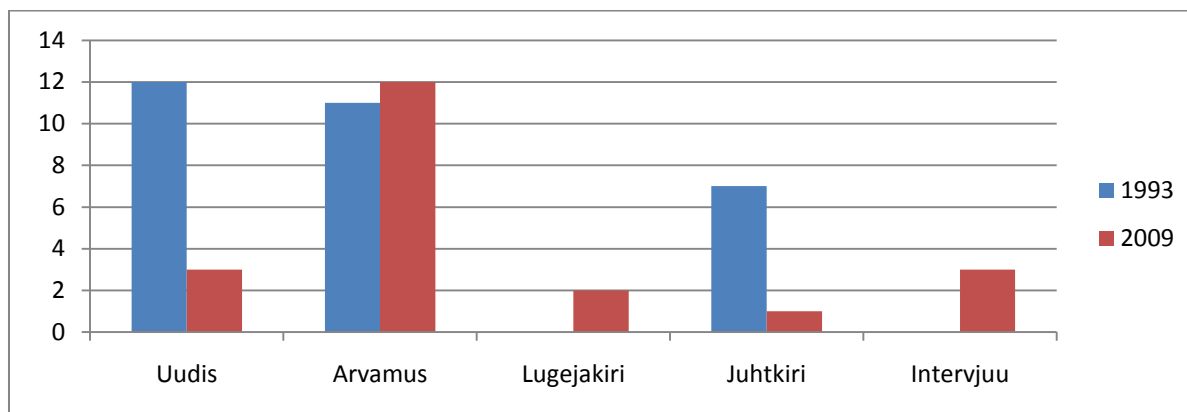
5. Tulemused

Tulemuste osas toon välja kombineeritud meetodi tulemused, alustades kontentanalüüsiga ja liikudes seejärel kriitilise diskursusanalüüsi juurde.

5.1 Žanr

Kodeeritud artiklitest oli kahe võrreldud aasta peale kokku 15 uudist, 3 intervjuud, 2 lugejakirja, 23 arvamuseartiklit, kusjuures viimastest 8 olid juhtkirjad. Lugejakirjad

määratlesin ajalehe enda rubriigi paigutuse järgi (vastavalt sellele, kas ajaleht oli ise nimetanud artiklit lugejakirjaks), juhtkirjad eraldasid aga teistest arvamuseartiklitest selleks, et välja tuua selle, kuidas ajalehed seda teemat tähtsustasid läbi selle, et rääkisid antud teemal juhtkirjas. Järgnevalt on välja toodud 1993.a. ja 2009.a. võrdlus žanrite alusel:

Joonis.1 1993. aasta ja 2009. aasta Postimehe ja Päevalehe (EPL-i) žanriline võrdlus.

N 1993=30; N 2009=21.

Nagu näha, on 1993. aastal ülekaalus uudised, 2009. aastal arvamusartiklid, samas mõlemal aastal on arvamusartikleid peaaegu võrdne arv, mis näitab, et diskussioon antud teemal pole vaibunud. Huvitav ongi see, et 1993. aastal oli selge uudiste ülekaal võrreldes 2009. aastaga, näidates seda, et teema muutus 2009. aastaks pigem vaid diskussiooni tekitavaks, ei olnud aga enam niivõrd uudisväärtuslik. Seda, et 1993. aastal tähtsustati teemat oluliselt rohkem, näitab ka juhtkirjade suurem hulk võrreldes 2009. aastaga. Viimaste kohalike omavalitsuse valimiste eel avaldati ka intervjuusid erinevate arvamusliidritega antud teemal. 2009. aastal võis Eesti Päevalehest ka kaks vastavateemalist lugejakirja leida, samas 1993. aastal lugejakirju venekeelse valijaskonna poliitilise osaluse kohta otseselt polnud.

5.2 Artiklite vorm

5.2.1 Lokaalne kontekst

Tulemuste esitlemist alustan artiklite vormilisest poolest. Esmalt vaatlen lokaalset konteksti, pöörates kõigepealt tähelepanu sellele, kes on artiklite kõneisikud, samuti, millisele sihtgrupile on artikkel mõeldud.

5.2.1.1 Autor/kõneisik

Järgnevalt vaatlen artiklite autoreid ja/või kõneisikuid nende ametipostist lähtuvalt (kellena nad meedias sõna võtavad). Siinkohal olgu märgitud, et kõneisikutena määratlesin neid, kes artiklis hinnanguid, arvamusi andsid ning artiklites, kus ajakirjanik oli välja toonud kellegi

teise arvamuse, olen kõneisikuna määratlenud arvamuse esitajat mitte artikli autorit. Ka peab välja tooma selle, et mõne artikli puhul, kus ajakirjanik oli kõrvutanud erinevad arvamused, olen ühe artikli jooksul määratlenud mitu kõneisikut.

Tabel 1. Kõneisikud 1993. aasta ja 2009. aasta Postimehes ja Eesti Päevalehes (Päevalehes):

	1993	2009
ajakirjanikud	13	9
kolumnistid	0	3
ühiskonnateadlased	0	5
poliitikud	13	1
muu	5	2
lugejad	0	2

Eelnevast võib selgelt näha, et 1993. aastal oli teema vägagi poliitiline, kui sellel teemal võtsid sõna (või nende arvamust vahendati ajakirjanike kaudu) eeskätt erinevad poliitikud, kelle hulka kuulusid nii president, peaminister, ekspeaminister kui ka Riigikoguliikmed, erinevat erakondade liidrid ning (uue valitud) Tallinna linnavolikogu liikmed. Sõna võtsid loomulikult ka Eesti ajakirjanikud, samuti oli üks tõlgitud artikkel *New York Times*ist. Teistest kõneisikutest võtsid sõna ajaloolane ning erinevad valimiskomisjoni ja valimisjaoskondade ametnikud, venekeelsetest olid kõneisikuteks Vene kogukonna liider, Eesti Teaduste Akadeemia Filosoofia, Sotsioloogia ja Õiguse Instituudi töötaja ning venekeelsed poliitikud. 2009. aastal võtab otseselt sellel teemal sõna vaid üks poliitik (olles enda sõnavõttus poliitiku rollis). 2009. aastal on ülekaalus kõneisikutena ajakirjanikud, kellest üks oli Serbiast. Ka võib näha ühiskonnateadlaste – politoloogide ja sotsioloogide – rohkemat sõnavõttu sellel teemal. Samuti oli kõneisikute hulgas ka kohtunik ning kirjanik ja kaks lugejat.

Teema poliitilisus tulenes 1993. aastal sellest, et siis oli esimest korda võimalik paljudel venekeelsetel inimestel oma poliitilist eelistust näidata, ning täpselt ei teatud, kuidas hakkab kohalik võim funktsioneerima, kui eestikeelsed jagavad seda venekeelsetega taasiseseisvunud riigis. Et 2009. aastaks lisandusid kõneisikute hulka ka ühiskonnateadlased, näitab mõnes mõttes ka paratamatult diskursuse muutust, ning ka seda, et meedia diskursuses nähti vajadust mitmekülgsema ja n-ö ekspertarvamuse järele.

5.2.1.2 Sihtrühm

Et käesolevas töös olen kasutanud Postimehe ja Eesti Päevalehe (Päevalehe) artikleid empiirilise materjalina, siis võib öelda, et eeldatava sihtrühmana nähakse peamiselt eestikeelset tavalugejat. 2009. aasta artiklite puhul võib aga märgata mõningast erinevust

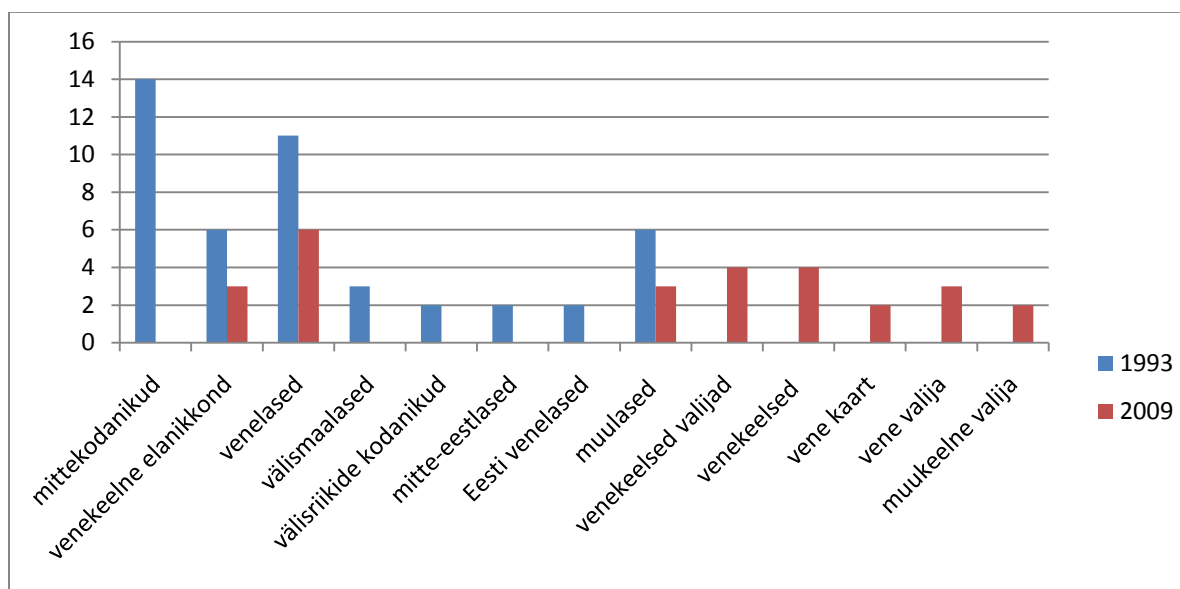
sellest, artiklid on selgemini suunatud lisaks tavalugejaile ka eraldi poliitikutele, sest jagatakse kommenteeritakse/kritiseeritakse poliitikute tegevust. Poliitikutele suunatud artikleid oli 1993. aastal kuus, 2009. aastal 10.

5.2.2 Lokaalne struktuur

Artiklites uurin ka seda, kuidas venekeelset valijaskonda nimetatud on, kuidas on neid iseloomustatud, milliseid implitsiitseid hinnanguid/viiteid on antud. Lokaalse struktuuri all on toodud ka probleemipüstitus ja pakutud lahendused.

5.2.2.1 Venekeelse valijaskonna nimetamine

Järgnevalt on ära toodud venekeelse valijaskonnaga seotud nimetused. Võrdlevalt on joonisel ära toodud rohkem kui ühes artiklis mainitud nimetused, seejärel on loetelu kõigi ülejäänud kasutatud nimetustega, mida esines vaid ühes artiklis.

Joonis 2. Venekeelsete nimetamine 1993. a. ja 2009. a. Postimehes ja Päevalehes (Eesti Päevalehes).

Kõige enam on 1993. aastal venekeelsele valijaskonnale viitamisel kasutatud nimetust 'mitte-kodanik', aga ka 'venelane', veidi vähem 'venekeelne elanikkond' ja 'muulane'. Esimesed kaks on selgelt Eestiga väheseotud, rõhutades kodakondsuse tähtsust (ja selle puudumist), samuti peab arvestama sellega, et 1993. aastal viitas 'venelane' pigem võõrale, venelasi Eestis seostati tihedalt venelastega Venemaalt. Ka nimetus 'muulane' viitab distantsele ja põhirahvusest erinevale. 2009. aastal oli kõige enam kasutatud nimetust 'venelane', samuti 'venekeelsed valijad' ning 'venekeelsed'. Peamiselt näitab see seda, et 2009. aastaks liikus nimetamine pigem keelekeskseks, seda enam, et 2009. aastal seostatakse venelasi Eestis

vähem venelastega Venemaal (kuigi 2007. aasta aprillisündmused on seda negatiivselt mõjutanud ning jällegi tajutakse venekeelsete elanike suuremat Venemaa mõju all olemist). Samuti võib näha venekeelsete valijate selget seostamist nende poliitilise osaluse läbi ('valija' mõiste), 1993. aastal oli see täiesti olematu.

Järgnevalt olen toonud vaid ühe korra kasutatud venekeelsele valijaskonnale viitavad nimetused nii 1993. aastal kui ka 2009. aastal.

1993. aasta

1993. aasta Postimehes ja Päevalehes võis leida järgmisi nimetusi: *hääleõiguslikud välisriikide kodanikud, siinsed venelased, Eestis alaliselt elavad välismaalased, mittekodanikest alalised elanikud, Eestis elavad teiskeelsed inimesed, kodakondsuse soovija, kodakondsuseta isikud, teised, viimatinimetatud kontingent, venekeelsete saadikud, eestimaalased, alalised elanikud, mittepõliselanikud, venekeelse kogukonna esindajad, muukeelsed valijad, muukeelsed tallinlased, muukeelsed elanikud, vene elanikkond, vene kogukond, Venekeelse Lollide Partei esindajad, venekeelsed, vene keelt kõnelevad inimesed, "endised" (vene saadikud linnavolikogus), immigrandid, Eestis elavad vene kodanikud, välismaal elavad venelased.*

Eelkõige võib näha rõhumist kodakondsusele ja seosele Venemaaga ning välismaalase staatusele, samuti muukeelsusele. Lisaks neutraalsematele nimetustele nagu 'mittekodanikest alalised elanikud' võib leida ka mõnevõrra tähenduslikumaid nimetusi, millel oli selge konnotatsioon, nt 'immigrandid', kuna Eesti taasisesisvumise järel oli teravaks aruteluks see, kas venekeelset elanikkonda peaks määratlema rahvusvähemusena või immigrantidena (vastuollu läksid paljude eestlaste ja venelaste arvamused), ja ka 'teised', mis selgelt viitab venekeelse valijaskonna kui võõraste kujutamisele.

2009. aasta

2009. aasta Postimehes ja Eesti Päevalehes võis leida järgmisi nimetusi: *Lasnamäe inimene, punt mitte-eestlasi, mõttetute töökohtade eest ära ostetud hall mass* (siia alla on artikli autor arvestanud ka Keskerakonna eestlastest valijad), *vene inimene, tibla, vene hää, Lasnamäelt ja Põhja-Tallinnast teenitud hääled, riigi suhtes skeptiline keelevähemus, ebameeldiva minevikuga keelevähemus, venekeelsed eestlased, vähemused, eestivenelased, vähemusrahvused, siinne venelane, muukeelne eestlane, vähemusrahvuse esindaja, Eesti venekeelne, vene keelt kõnelevad Keskerakonna valijad, muukeelsed, muukeelne elanikkond, välismaalane, venekeelne valijaskond, venekeelsed hääletajad, venekeelsed püüasukad,*

hääleõigusega vene valija, venekeelse taustaga Eesti kodanik, n-ö Lasnamäe esindajad, muulastest valija, muulaste põlvkond, muukeelsed elanikud, mitte-eestlased, muulastest kohalikud elanikud, muulasest kodanikud, uuseestlased, venekeelne inimene, keskmine Lasnamäe inimene, ausad ja lojaalsed vene inimesed.

Ennekõike võib näha seostamist Keskerakonnaga, samuti Lasnamäe linnaosaga seostamist. Rohkem on viiteid sellele, et jutuks on venelased, kes elavad Eestis ('eestivenelased, 'muukeelne eestlane', 'Eesti venekeelne') ehk siis suurem seostamine Eestiga. Nimetus 'tibla' on kasutatud iroonilise vihjena selle väljendi kasutajatele, niisiis antud kontekstis pole see venekeelseid solvavana mõeldud. Ka võib näha keelele rõhumist.

Võrdlus

Silma hakkab see, et 2009. aastal seostatakse venekeelset valijaskonda teatud kindla erakonna ja linnajaoga, samas võib näha endiselt rõhumist muukeelsusele-venekeelsusele. 2009. aastal on juurde tulnud seda, et venekeelset valijat seostatakse rohkem Eestiga, samuti seda, et venekeelset elanikkonda nähakse vähemusena, 1993. aastal vähemuse staatusele ei pööratud tähelepanu, siis oli eelkõige keskmises kodakondsuse temaatika, kodanike ja mittekodanike vastandamine. Venekeelset valijaskonda nimetatakse 2009. aastal märksa erinevamate nimetustega, mis on siiski üldiselt neutraalsemad või pigem positiivsed võrreldes 1993. aastaga.

5.2.2.2 Venekeelse valijaskonna iseloomustamine

Venekeelset valijaskonda iseloomustavate omadussõnade ja verbide järgi saab vaadata, kuidas on massimeedia kas loonud, kinnistanud või ka ümber lükanud teatud stereotüüpsed arusaamad. Samuti saab iseloomustuste järgi vaadata seda, millisele vähemuste teooriale on üks või teine kirjeldus taandatav ning milline teooria sealjuures domineerib.

1993. aasta

1993. aastal ilmunud artiklites võis märgata valdavalt seda, et rõhutati mittekodanike valimisaktiivsust ning kasutati seda n-ö hoiatusena, et eestikeelsed kodanikud kindlasti valima läheksid või siis peale valimisi põhjendati valimistulemusi eelkõige venekeelse valijaskonna aktiivsusega, kusjuures seda seostati sellega, et venekeelsel valijaskonnal polnud võimalust Riigikogu valimistel valida ja tahtis nüüd revanši. Kasutati sõnu, mis viitasid venekeelse elanikkonna aktiivsusele ja revanšile. N: *Valimiste eel agiteeriti eestlasi aktiivselt hääletama minema muu hulgas ka selle väitega, et mittekodanikud ja välisriikide kodanikud on tunduvalt aktiivsemad ja üritavad teatud revanši Riigikogu valimistest kõrvalejätmise eest* (juhtkiri, Päevaleht, 18.10.93).

Venekeelset valijaskonda kirjeldati ka ähvardavalt, viidates nende suurtele nõudmistele, aga ka integreerumise mittetoimimisele ja võimalikele ohtudele Eesti riigi turvalisusele ja eestlusele seoses integreerumisega. Rõhuti nii üldistusele (eestlastele tervikuna), kui ka negatiivsete omadussõnade kasutamisele ('agressiivne', 'tahe Eesti oma näo järgi ümber teha'). N: *Nende üldine soov on astuda Eesti ühiskonda niisugustena nagu ollakse, [...] kapseldunult ainult oma keelde ja sellest tulenevalt venekeelsesse suhtlusringi, klammerdunult oma tavadesse ja töökspidamistesse. Eestimaa Vene kogukonna valimiseelsed nõudmised igatahes sellele viitavad ja sisuliselt tähendab see mitte integreerumist Eesti ühiskonda, vaid tahet tulla ja see oma näo järgi ümber teha [...]. Eestlastele on vastuvõetamatu suure hulga muulaste agressiivne nõudmine anda neile Eesti kodakondsus nagu pealekauba, lisaks kergemini kättesaadavale Vene kodakondsusele* (L. Laks, Päevaleht, 18.11.93). Nende iseloomustuste taga võib näha Smithi põhirahvuse diskursust, mis asetas eestlased kui põhirahvuse domineerivale positsioonile ning põhjendas pigem distantseeritud suhtumist mitte-eestlastesse.

Negatiivsema kirjelduse kõrval võis näha ka positiivseid kirjeldusi, kus näidati venekeelseid valijaid ka Eesti toetajatena, sõltumata kodakondsusest, kusjuures kõneisikuks oli ühel juhul tollaegne peaminister Mart Laar (mis kindlasti annab väitele kaalukust juurde). N: *Laar: „Tegemist on inimestega, kelle kodakondsustaotlused olid juba ammu sees ning kes on end viimastes sündmustes tõesti näidanud Eesti Vabariigi toetajatena.”* (15.09.93, Päevaleht). Venekeelsete valijate käitumist kirjeldati üleolevalt ja naeruvääristavalt ('aastane koorikul kuivamine', 'häda kurtmas käima', 'kohalike asjadega maadeldes', 'huvi heietada vanade aegade üle'), ent lojaalsena. Siiski võib näha mõningast ettevaatlikkust ('kas see kukub välja riiklust lammutava või tugevdavana'), mis samuti viitavad Smithi põhirahvuse diskursusele. N: *Vene keelt kõnelevate inimeste aktiivset osalemist valimistel võib hinnata ühe kindla määrgina nende lojaalsusest Eesti riigile. Pärast aastast koorikul kuivamist, kui oldi sunnitud oma häda nii idas kui läänes kurtmas käima, saavad nad nüüd võimaluse oma oskusi ja võimeid praktikas demonstreerida. Kas see kukub välja riiklust lammutava või tugevdava tegevusena, sõltub neist. Kohalike asjadega maadeldes võiks väheneda huvi heietada impeeriumi taastumise ja vanade heade aegade üle* (A. Alaküla, PM, 19.10.93).

Venelasi näidati ka kui n-ö süsteemi ohvreid, mitte kui ise Nõukogude Liidu okupatsioonis süüdi olijaid, vaid kui venestusprotsessi objekte, keda liigutati ühest punktist teise vastavalt vajadusele. N: *[...] miljoneid inimesi, enamasti venelasi või venestusprotsessis olevaid nõukogude kodanikke, keda teadlikult suunati elama ääremaade rahvaste hulka* (juhtkiri,

Päevaleht, 7.10.93). Sellise iseloomustuse taga võib näha pigem soovi venelaste n-ö süütust näidata, et nad ei tulnud ise teadlikult parema elu peale vaid neid suunati siia. Teisalt oli ka selliseid väited, mis just nimelt iseloomustasid Eesti venekeelset elanikkonda kui Eestisse parema elu peale tulijaid.

Omaette diskursuse moodustasid ka need iseloomustused, kus keskenduti sellele, et venekeelne valijaskond pole ühtne mass, et venekeelse valijaskonna poliitiline aktiivsus varieerub regiooniti. N: *Eesti muulaskond ei ole päris ühtne mass. Kõik ei ole venelased, Eesti riigile lojaalseid isikuid on üsna suur osa ja paljud suudavad oma elu kooskõlas uute tingimustega küllaltki edukalt ümber korraldada. Poliitiliselt ei ole muulased samuti ühtsed* (juhtkiri, Päevaleht, 7.10.93). Samuti toodi see välja, et venekeelsete valijate valik polnud juhuslikku laadi. N: *Valimistulemused näitavad, et venelaste poliitilise käitumise motivatsioon ei ole nii üheülbaline, nagu esmapilgul võib paista [...] mis veel kord kinnitab, et venelaste valik ei olnud juhuslik* (N. Samorodin, Päevaleht, 8.11.93).

Venekeelsete valijate endi kommentaare on edasi antud erinevalt. Ühelt poolt on venekeelseid valijaid veidi teises valguses kirjeldanud Oleg Samorodin, Eesti Teaduste Akadeemia töötaja, kes põhjendab venekeelsete valijate valikuid sellega, et ka venekeelne valijaskond on segaduses ja ebakindel ning et valiti neid, kes ainsana pöörasid venelastele tähelepanu. N: *Nende [Eesti Vene Demokraatlik Liikumine ja "Revel"] valimiseelne agitatsioon oli orienteeritud eelkõige venelastele, kes ennast Eestis tunnevad ebakindlalt. Peamiselt kodakondsuse puudumise tõttu. [...] Enamik venelasi on jäänud poliitiliselt passiivseks, mille põhjuseks on olukorra ebamäärasus. Ühest küljest ei ole tunda üle mõistuse ränka võimudepoolset survet, teisalt püsib psühholoogilise ebamugavuse atmosfäär. Kusjuures säärases "hõljuvas seisundis" on venelased olnud kõikide kommunismijärgsete valitsuste [...] ajal. Paljud venelased andsid hääle EVDL-le või "Revelile", kuna ei näinud muud võimalust.* (N. Samorodin, Päevaleht, 8.11.93).

Samas on vene poliitikute põhjendusi edasi antud selgelt distantseeritult ja umbusklikult, mida väljendab näiteks sõnapaar 'püüdvat laiendada' (mis tähendab seda, et nii väidetakse, aga see pole päris kindel). Liberaalse multikultuurilisuse üks väiteid puudutaski marginaliseeritud grupi õigustuste mitteaktsepteerimist domineeriva grupi poolt, ja antud juhul seda just näha võibki (ehk siis liberaalse multikultuurilisuse puudumist). N: *[...] demokraadid püüdvat normaalset demokraatiat laiendada ka vene keelt kõnelevatele inimestele* (M. Dreving, Päevaleht, 19.10.93). Valimistulemuste selgudes 1993. aasta sügisel näidati seda, et vene

erakondade liidrid ei pidanud üllatuslikuks valimistulemusi, vaid ebanormaalseks sellele eelnenud olukorda. Selle kaudu anti ka edasi seda, kuidas venekeelne valijaskond enda positsiooni tunnetas. N: *Vene nimekirjade edu selle liidrite arvates neile endile üllatuslik ei ole. Igatahes on esindusassamblee täitnud edukalt oma ülesande muuta "ebanormaalsed olukorda, kus pool Tallinna elanikest on kohalikes võimuorganites esindamata"* (M. Dreving, Päevaleht, 19.10.93).

Mõnevõrra murelikult arutleti selle üle, kuidas suhtuvad siinsed venekeelsed Venemaa sisepoliitikasse, kas ja kuidas sellega seotud ollakse. Seostamist Venemaaga võib näha otseselt, aga ka kaudselt. N: *Jugantsevi sõnul on Eestis elavate Vene kodanike suhtumine Venemaa poliitikutesse nagu mitmekihiline pirukas. [...] ei usu, et kõik siin elavad Vene kodanikud hääletavad radikaalselt häälestatud Vene rahvuslaste või Jeltsini poolt [...], Eestis elavad venelased on rahulolematud mõlema poolega. [...] inimesed, kes siia elama jäävad, peavad mõistma, et neil tuleb siia ühiskonda integreeruda* (H. Rumm, PM, 4.11.93). Eestiga sidumist on samuti välja toodud, viidates sellele, et venelased sooviksid oma järeltulijais näha Eesti kodanikke. N: *[...] samal ajal soovib 9 muulast 10-st, et tema lastel oleks Eesti kodakondsus* (juhtkiri, Päevaleht, 7.10.93). Paratamatult mõjutab suhtumist Eesti venekeelses valijaskonda kaudselt ka see, kui kõrvuti Eesti venekeelse valijaskonna kohta käivate artiklitega on uudiseid Venemaa ebastabiilsest sisepoliitikast ning ka Vene vägede viibimisest Paldiskis, mis kõik võisid lisada oma panuse venekeelse valijaskonna konstrueerimisse. Sellise iseloomustuse taga võib otseselt näha Brubakeri kolmiseose teooriat, mille järgi on eestlastel hirm Venemaa liigse sekkumise ees Eesti sisepoliitikasse, venekeelsed poliitikud püüavad seda aga pigem vähendada viidetega Eestis elavate venelaste lojaalsusele.

1993. aastal oli olulisel kohal see, mis peaks saama mittekodanikest, rahulolematuse väljendamine selle üle, et mittekodanikel on siiski õigus kohalikul tasandil poliitikas kaasa rääkida. Seal võis näha eelkõige Smithi Eesti eliidi vene-diskursuse peegeldust. Samuti arutleti selle üle, kuidas venekeelsed Eesti omariiklusesse suhtuvad ja kas ning kui palju on neid, kes tahaksid pigem tihedamat sidet Venemaaga, mis jällegi viitab Brubakeri kolmiseose teooriale. Samas toodi välja ka venekeelsete erinevad eelistused ja lojaalsus Eestile, kuigi see oli selgelt marginaalne. Arvestades seda, et tegemist oli esmakordsete KOV valimistega, kus venekeelne elanikkonda ja mittekodanikud kaasati, ei ole eestlaste murelikkus üllatav. Okupatsioonist oli möödas liialt vähe aega, eestlased pelgasid venelasi ja olid eriti tundlikud seoses poliitilise võimu jagamisega.

2009. aasta

2009. aastal Eesti Päevalehes ja Postimehes ilmunud artiklites oli venekeelse valijaskonnaga seoses kõige enam juttu Keskerakonnast ja sellest, et venekeelne valijaskond on ülekaalukalt selle partei toetaja, niisiis iseloomustatigi venekeelset valijaskond kõige enam selle kaudu. N: *Suurt elevust kohalike valimiste järellainetuses on tekitanud Keskerakonna ja Edgar Savisaare isiklik märkimisväärne edu venekeelse valijaskonna seas. [...] Riigi tasandil valdavalt hääleõiguseta venekeelsed saavad oma frustratsiooni kanaliseerida Keskerakonna valimisvõitu Tallinnas. [...] Savisaar kontrollib venelasi sama vähe kui Ansip* (A. Lobjakas, PM, 21.10.09). Samuti räägiti palju sellest, et 2007. aasta aprillisündmused pronksõduri teisdamisega seoses mõjutasid venekeelseid valijaid. N: *[...] lisandusid tavapärasele muukeelse elanikkonna toetusele [Keskerakonnale] nende hääled, kel pärast pronksööd avanes võimalus oma meelsuse väljendamiseks* (juhtkiri, PM, 20.10.09). Võib näha seda, et viidatakse venekeelsete marginaliseeritud positsioonile ('saavad oma frustratsiooni kanaliseerida'), kust võib näha ka Smithi toodud kollektiivse aktiivsuse teooriat.

Keskerakonna ja venekeelse valijaskonna vahelist tihedat seost kirjeldati Keskerakonna aastatepikkuse tööga ja seostati sidemetega Venemaaga. Venekeelsele valijale omistati teatud käitumine, mis võib, aga ei pruugi õige olla, seda tehti kindlas kõneviisis. Kusjuures viide seosele Venemaaga ('venekeelsele valijale mõjus leping kvaliteedimärgina') on Brubakeri teooriale taandatav, sest viitab mõjutustele Venemaa poolt. N: *Pikkamisi võtsid vene valijad Savisaare omaks [...]. Savisaare juhitud KE ja Kremli võimupartei Ühtne Venemaa koostööleping tõi kaasa konkurentide avalikud süüdistused Eesti huvide mahamüümises, kuid venekeelsele valijale mõjus leping kvaliteedimärgina* (A. Ideon, PM, 27.10.09). Teisalt kirjeldati praegust Keskerakonna tegevust kui venekeelseid eestlastega võrdselt kohtlevana, selle taga võib näha pigem liberaalse multikultuurilisuse teooriat. N: *Keskerakond pole venekeelseile midagi erilist lubanud, andmisest rääkimata. Ainult pole neid hurjutanud mõne teise erakonna kombel. Ja Keskerakond on edutanud teiste noortega võrdselt neid vene kodukeelega noori, kel on võimed ja voolav eesti keel* (R. Taagepera, EPL, 6.11.09).

Eraldi diskursuse moodustasid nn valgete erakondade ja venekeelse valijaskonna vahelise erimeelsuse väljatoomine. N:[*Paremerakondade poolt*] *ajades ka kõige mõistlikumad ja Eesti suhtes patriootlikult meelestatud venekeelse taustaga Eesti kodanikke nägema Keskerakonnas ainust poliitilist jõudu, kes neid a priori ei liigita kahtlase ja vaenuliku kontingendi hulka* (M. Lauristin, PM, 22.10.09).

Kasutatud on tegusõnu, mis viitavad sellele, et paremerakonnad peaksid venekeelsete heaks midagi ära tegema. N: *Kolmel erakonnal oleks viimane aeg ohjad haarata ja näiteks mõni vene päritolu inimene ministritoolile upitada. [...] edutada andekaid venelasi ja lasta neil särada* (V. Toomet, EPL, 20.10.09). Üpris sagedasti rõhutatigi seda, et teised erakonnad peale Keskerakonna peaksid rohkem tööd tegema venekeelsete valijatega.

Võrreldes 1993. aastaga on teisiti see, et ka venelasi nähakse riiklikul tasandil osana Eesti poliitikast (vähemalt teoorias) ning paaris artiklis pakuti välja, et Eesti valitsuses võiks mõni venelasest minister olla. N: *[...] peab juurduma meil ka hea tava, et valitsuses on esindatud need Eesti ühiskonna liikmed, kelle emakeel pole eesti keel* (A. Ideon, PM, 27.10.09).

Võib näha ka venekeelsete ja eestikeelsete lepituse vajaduse rõhutamist (ja seda, et see puudub poliitilisel tasandil). N: *Ma ei näe, et sellest [et vaja oleks lepitust] saaks aru mõni arvestatav Eesti tipp-poliitik. Võimalik, et keegi kusagil saabki aru, aga ei viitsi muulastega tegeleda. Või siis kardab, on liiga ettevaatlik. Arvab, et "ei ole veel õige aeg". Aga aeg ei ole vist sellise asja jaoks kunagi õige. Ikka leidub mõni anonüümne netidebiilik, kes kuulutab, et juudid ahju ja venelased Peipsi taha tagasi* (I. Martson, EPL, 15.10.09). Siin on viide ka sellele, et venekeelse valija küsimust peetakse n-ö eraldi ettevõtmiseks, mis ei tule loomulikult, samal ajal ka sellele, et poliitikud ei soovi n-ö rahva seas levinud arvamustega vastuollu minna. See aga mõistetakse selgelt hukka. Eelnevaid võib pidada liberaalse multukultuurilisuse teooriast lähtuvaks.

1993. aastaga võrreldes võibki näha, et vähemuste mõiste kaasamine meediadiskursuses 2009. aastal muudab pilti sellevõrra, et toob arutluse alla õiguste mõiste, ning enam lähtutakse just liberaalsest multikultuurilisuse teooriast. N: *Vähemused ärkavad ja hakkavad ise rohkem õigusi küsima. [...] Ainus asi, mida Eestil praegu vähemuste heaks teha, on öelda - kuulge, te olete vähemusrahvus ELis, kasutage oma võimalusi* (A. Raun, PM, 1.10.93). Rõhutatakse seda, et venelased ise peavad samuti olema aktiivsemad, tuues välja venekeelsete endi passiivsuse ja pigem ohvrirolli rõhutamise. N: *Pealtnäha [on] märgata Eesti rahvusvähemuste huvi rahvusküsimuse vastu. (J. Kivirähk) "Aga enamasti on see miinusmärgiline, st seisneb kurtmises, et venelaste huve ei arvestata piisavalt."* (A. Raun, PM, 5.10.09).

Välja võib tuua selle, kuidas eituste kasutuse kaudu antakse edasi teatud suhtumist. N: *Sest ega valija rumal ole, ei ole ka Lasnamäe valija* (L. Past, EPL, 20.10.09). *"Mitte et venelased*

kuidagi halvemad oleksid," pehmendas oma sõnastust omaenda erakonna toetajaid ja arvatavalt Tallinnas valimisvõidu toonud vene valijaid võrreldes "valge erakonna" poliitik hiljutises telesaates (Arujärvi, EPL, 23.10.09). [...] Ega venelased nii ühekülgsed ja mõttekrambis ka ei ole (V. Toomet, EPL, 20.10.09). Sellised tekstilised võtted viitavad sellele, et taolised stereotüüpsed arvamused eksisteerivad, kuid autor on need ümber lükanud. Viitavad laiemalt ühiskonnas leitatavatele stereotüüpidele ja arvamustele.

Venekeelsete valijate käitumist ja eelistusi on kindlas kõneviisis edastatud, justkui need oleksid kindlad faktid. N: *[...] venelased maksid kätte. [...] Denis Boroditši Põhja-Tallinna tulemus paitas vene hinge. [...] Jõudu ja otsustavust ootav venelane (V. Toomet, EPL, 20.10.09). Venekeelsetest luuakse teatud pilt, näiteks viidatakse sellele, et venelased tahavad jõulist juhti. Venekeelseid valijaid seostati selgelt Lasnamäe linnaosaga, samuti kirjeldati neid naeruvääristavalt või hea, aga rumalana. N: *Kui ta [keskmine Lasnamäe inimene] seda veidrat sõnaühendit [no pasaran] Lasnamäe köögis juhtus arutama, siis sõnumi kokkuvõtte lasnamäe keeli oli "fašism ne proishodit" (R. Maruste, PM, 2.11.09).**

Samas jällegi võib näha, et venekeelsete valijate personifitseerimise kaudu on ajakirjanik toonud venekeelse valija n-ö lähemale ja teinud "omaks", näidates, et tegemist on inimestega, kellega me tegelikult igapäevaselt kokku puutume. N: *Ma [Ilona Martson] saan sellest reklaamist aru nii, et hääletades [...] teisiti kui Keskerakonna poolt, hääletan ma enda kõrval elava inimese vastu? Et ma hääletan oma juuksuri Niina, Tähekesse koristaja Valentina või eestivene kirjaniku Andrei vastu [...] Et ma hääletan oma vanemate vanade sõprade vastu, oma kõigiti ontlike majanaabrite vastu või nende mutikeste ja taadikeste vastu, kes Lembitu pargis tasakesi ringi tatsavad? (I. Martson, EPL, 15.10.09) Kusjuures kirjeldused on teadlikult igati positiivsed ning ohutud, pigem sellised, kellele peaks kaasa tundma. Viitavad sellele, et venekeelsed on samasugused nagu eestikeelsed, ja rõhuvad võrdsusele.*

Võrdlus

1993. aastal oli domineerivaks venekeelsete iseloomustamisel Smithi analüüsitud põhirahvuse diskursus, mis näitab, et ajakirjandus peegeldas selgelt eliidi vene-diskursust. Samas on näha ka viiteid Brubakeri kolmikseose teooria kehtivusele, sest pidevat ohutunnet Venemaa suhtes võis leida palju. Venekeelse valijaskonna iseloomustamine muutus 2009. aastaks sedavõrd, et venekeelseid valijaid iseloomustati kohati kui sellist sotsiaalset gruppi, keda peab kuhugi 'upitama' või 'edutama', mis näitab, et tuntakse, et venelaste kaasamine on suuresti eesti poliitikute teha. Selle taga võib näha liikumist liberaalse multikultuurilisuse teooria poole,

kuna rõhutatakse vajadust võrdselt kaasata kõiki ühiskonna gruppe ning võimaldama võimalikult võrdset ja proportsionaalset esindamist. Samas võib näha ka seda, et venekeelsele omistatakse mingid kindlad käitumismallid, venekeelseid iseloomustatakse sageli stereotüüpsete arvamuste kaudu. Pigem positiivsed kirjeldused, kus on ehk kerge üleolev toon venekeelsete suhtes, on 2009. aasta lehtedes domineerivad. Venekeelseid ei näidata niivõrd võõrana nagu 1993. aastal, kuivõrd erinevana eestlastest.

5.2.2.3 Implitsiitsed hinnangud

Implitsiitsete hinnangute kaudu saab aimu, milline on autori subjektiivne hoiak ja suhtumine teemasse, sealt saab hästi välja tuua selle, milliste teooriatega seda siduda saab.

1993. aasta

1993. aastal oli põhiküsimuseks kodakondsuse andmine. Kodakondsuse liiga kerge andmise taga võis näha selget hirmu, et selle saavad ka sellised venekeelsed inimesed, kes on mõjutatud Venemaast ega ajaks Eesti asju. N: *Peaminister andis ka mõista, et valitsusel on teada, kui palju inimesi sai "eriliste teenete eest kodakondsuse Tiit Vähi valitsuse ajal." [...] "Igaüks võib helistada Tiit pruulile, pakkuda kaks pilti ja ümbrikku rahaga ning küsida kodakondsust. Iseasi, kas ta selle saab," märkis Laar (Päevaleht, 15.09.93).*

Valimistulemuste järgselt anti teravaid hinnanguid. Rõhutati uute vene saadikute Eesti-vastasust, ohtu ja hirmu. N: *Pole seetõttu liialdus, kui väita, et eestlaste vabadusvõitlus pole veel kaugeltki lõppenud [...]. Vähemalt üks osa vastsetest saadikutest juba õige pea hakkab ajama poliitikat, mis on tuntud juba ülemnõukogu ja võrdõiguslaste aegadest. (M. Helme, Päevaleht, 20.10.93).* Venekeelsete poliitikute puhul viidati eelkõige nende poliitilisele minevikule ja rõhutati sellega vajadust Eestit nende eest kaitsta.

Ohustatuna tunti end eelkõige venekeelsete määramisel poliitiliselt mõjukatele positsioonidele. Kuigi väideti, et riigipööret ei tohiks tulla, näitab sellele viitamine ja väide, et 'muutusteks peab igal juhul valmis olema', et tunti end ebakindlalt venekeelse valijaskonna poliitilise aktiivsuse tõttu ja venekeelsete saadikute tõttu Tallinna linnavolikogus. N: *Kui see väide [et uutes riikides pole tekkinud mittemarksistlikke vasakpoolseid parteisid ja vasakpoolsete ideede levitajaks jääb endiselt eks-nomenklatuur] paika peab, siis võib mitteeestlaste pääsemine poliitiliselt vähegi määravale positsioonile tuua kaasa poliitilise kõikumise suurenemist. See ei tähenda, et automaatselt pandaks toime riigipööre, sest uue elu rajamise käigus on tugevnenud ka kommunismivastased jõud, rahvusest hoolimata. Ent muutusteks ja nende juhtimiseks peab igal juhul valmis olema (juhtkiri, Päevaleht, 18.10.93).*

Peljati aga venekeelsete võimu, sest kardeti, et vastasel juhul hakatakse pidurdama eestistamist ja Eesti arengut. N: [...] *seda vähestki eestistamist, mis Tallinna linnapildis on suudetud saavutada, hakataks pidurdama. Tallinna suunatus läände pöördub taas ümber suunatuseks itta* (V. Made, PM, 22.10.93).

Niisiis, võib peamiselt ajakirjanike hinnangute taga selgelt näha Brubakeri kolmiseose teooriat, mille järgi eestlased pelgavad venelaste ebalojaalsust Eesti riigile ja Venemaa sekkumist.

Irooniliselt ja pigem taunivalt suhtuti ka sellesse, et Eesti oli mittekodanike õiguste osas välisriikide nõuannete kohaselt toimetanud, ning et välisriikidele jäeti mulje, justkui läheks integratsioon Eestis sujuvalt. N: [...] *kinnitas välisminister Trivimi Velliste Euroopa Nõukogu välisministrite komitee kõnetoolist, et mittekodanike integreerimine Eesti ühiskonda kulgeb edukalt. Minister ütles seda, mida auditoorium temalt kuulda tahtis. [...] Mõistagi lähtuvad nad oma soovitustes ennekõike enda nägemusest ja huvist ega pruugi ülearu südant valutada tagajärgede pärast, mis siin-seal nende soovitude kuulda võtmisega kaasas võivad käia* (L. Laks, Päevaleht, 18.11.93). Selles diskursuses võtsid sõna mõningad ajakirjanikud, samuti ajaloolane.

Omaette diskursuse moodustas venekeelsete elanike hinnangud, mis püüdsid näidata olukord rohkem venekeelsete vaatevinklist. Vene kogukonna üks liidritest Nikolai Jugantsev rõhutas integratsiooni vajalikkust, samuti püüdis tugevalt vastandada Eesti venelasi ja Venemaa venelasi, näidates siinsete venekeelsete valijate lojaalsust Eestile ja soovi end Eestiga siduda. N: *"Ma mõistan neid Venemaa kodakondsust taotlevaid inimesi, kes soovivad siit ära sõita. Aga inimesed, kes siia elama jäävad, peavad mõistma, et neil tuleb siia ühiskonda integreeruda. Integreeruda võõra kodakondsuse kaudu on arusaamatu tee."* (H. Rumm, PM, 04.11.93). Sellega pigem püütakse eestlasi maha rahustada, ehk siis näidata, et Venemaa liigset mõjukust ei tohiks karta ja venekeelsete ebalojaalsust ka mitte.

2009. aasta

2009. aasta valimiste eel ja järel ilmunud artiklite põhjal võib öelda, et implitsiitsed hinnangud on eelkõige seotud venekeelsete valijate eelistustega. Juurdunud on viited sellele, et venekeelse valijaskonna jäägitu toetuse toel püsib Tallinnas võimul Keskerakond. N: *Ehkki Keskerakonna liider Edgar Savisaar on endistviisi ülekaalukalt populaarseim Tallinna linnapea kandidaat, püsib tema edumaa teiste ees vaid venekeelse elanikkonna toel* (H. Roonemaa, EPL, 8.10.09). Sellesse suhtuti pigem negatiivselt. N: [...] *nimekirja ette kogunes*

punt mitte-eestlasi ning üks nende hulgast pani sõrme Keskerakonna nimekirja ülemisse otsa, juhtides tähelepanu nende numbritele. Ja kõik oli JOKK, sest seda, kui tuttavad omavahel vestlevad, ei saa nimetada valimispropagandaks (J. Kangro, EPL, 20.10.09).

Ka nüüd räägitakse, et kui sotsid linnavalitsusse ei lähe, jäävadki seal domineerima sulid ja sahkerdajad ning et ilma sotsideta muutuks linnavõim suisa venekeelseks ja venemeelseks (A. Kivirähk, EPL, 24.10.09). Viitab negatiivsele hoiakule venekeelsete suhtes - kui venekeelne valija on andnud oma hääle Keskerakonnale, siis järelikult ta toetab neid "sulid ja sahkerdajaid".

Teisalt võib näha ka negatiivseid hinnanguid paremerakondade aadressil. Kritiseeriti seda, et paremerakonnad pole üritanudki midagi ette võtta venekeelsete kaasamiseks. N: *Valitsusparteide liidrid lubavad poliitilise tsükli järgmises faasis midagi asja parandamiseks ette võtta. Aga nad teevad seda moepärast, rituaalselt, jäljendades käitumist, mida nende arvates Euroopa riigi poliitikutelt oodatakse, silm Keskerakonna edu ja rahvussuhete problemaatika sidumise propagandaväärtusel* (A. Lobjakas, PM, 21.10.09). Viidatakse sellele, et venekeelse valijaga ei taha paremerakonnad päriselt tööd teha nende poliitilise osaluse suurendamiseks vaid sellepärast, et "nii peab". Võib näha ka seda, et endiselt on vihjeid selle kohta, kuidas Eesti poliitikud püüavad Euroopa poliitikutele meelega järgi olla.

Eelnevast võib näha eelkõige Smithi põhirahvuse diskursust, sest endiselt on tegemist poliitilise võimuvõitlusega, kus riigi tasandil võimul olevad paremerakonnad esindavad pigem põhirahvuse diskursust, Tallinnas on aga võimul Keskerakond, mis esindab 1990ndate alguse aja Rahvarindelaste n-ö mõõdukamat poolt.

Venekeelsetest valijatest on jäetud mulje kui lihtsakoelistest ja lapsikutest, samas võib näha, et venekeelseid siiski selgelt soovetakse kaasata. N: *Tallinna valimised näitasid selgelt, et on vaja rääkida lihtsalt ja asjadest, mis panevad muretsema. Savisaar vajutas täiega gaasi põhja ja kasutas väga meisterlikult piitsa ja prääniku taktikat: Ansipist tehti koll [...]. Samas lubati puid, tööd ja leiba* (V. Toomet, EPL, 20.10.09).

Võrdlus

1993. aasta artiklites leiduvate implitsiitsete hinnangute põhjal võib öelda, et venekeelses valijaskonda suhtuti negatiivselt, iseäranis negatiivne hinnang anti aga venekeelse valijaskonna esindajatele linnavolikogus, sellest diskursusest kaldusid kõrvale vaid üksikud artiklid, peamiselt venekeelse kogukonna esindajate hinnangud, aga ka näiteks president Lennart Meri eestlasi ja venelasi võrdsena näitav kommentaar, samuti Postimehes avaldatud

New York Timesi tõlgitud juhtkiri, mis näitas hoopis eestlasi halvas valguses ja võis näha negatiivseid hinnanguid eestlaste kui venekeelsete diskrimineerijate suunal. Implitsiitsete hinnangute puhul oli 1993. aastal valdavaks pigem Brubakeri teooria, n-ö ridade vahelt (aga ka otsesõnu öeldult) võis näha selget ohu tajumist Venemaa poolt, ebalojaalsuse hirmu Eestis elavate venekeelsete poolt ning hirmu igasuguse venestamise ees. 2009. aasta implitsiitsete hinnangute peamine märklaud oli Edgar Savisaar ja tema edu venekeelsete valijate toetuse saamisel, venekeelne valija oli aga see, kes hoiab Tallinnas võimul paljudele eestlastele ebameeldivat parteid. Niisiis, poliitilises võimuvõitluses on venekeelsed valijad need, kes Tallinna kohaliku võimu tasandil hoiavad võimul Keskerakonda, erinevalt siis riigi tasandil võimul olevast Reformierakonnast ja IRL-ist. Siin võib endiselt näha Smithi leitud põhirahvuse diskursuse domineerimist. Siiski võis sellega paralleelselt leida ka selliseid hinnanguid, mis pigem mõistsid hukka paremerakondade tegevuse (ja tegevusetuse), aga ka laiemalt rahvusvähemuste diskursuse, kus hoopiski hinnati eestlaste suhtumine rahvusvähemustesse pigem negatiivseks, liikudes niisiis liberaalse multikultuurilisuse diskursuse suunas oma hinnangutega.

5.2.2.4 Probleemi kirjeldus

Järgnevalt on toodud artiklis püstitatud probleemide kirjeldused. Kummagi aasta puhul on jaotatud probleemid kategooriatesse, vastavalt sellele, milliseid erinevaid probleeme venekeelse valijaskonnaga seoses nähti.

1993. aasta

Probleemipüstitused 1993. aasta Postimehes ja Päevalehes, kusjuures probleemi järel on sulgudes välja toodud peamised kõneisikud, kes selle kui probleemi välja tõid.

1. Eestlaste madal osalusprotsent, venekeelsete poliitiline aktiivsus (kõneisikud - ajakirjanikud)

1993. aasta lehtedes võis kõige enam märgata probleemi kirjeldusena seda, et eestlastest kodanikud olid valimistel passiivsemad kui venekeelne valijaskond (mittekodanikud), niisiis moodustas see selgelt domineeriva diskursuse. Põhjusena pakuti nii vähest informeeritust eestlaste poolel kui ka venekeelsete revanši eemalejätmise pärast Riigikogu valimistelt. N: *Valimiste eel agiteeriti eestlasi aktiivselt hääletama minema muu hulgas ka selle väitega, et mittekodanikud ja välisriikide kodanikud on tunduvalt aktiivsemad ja üritavad teatud revanši Riigikogu valimistest kõrvalajamise eest* (juhtkiri, Päevaleht, 18.10.93). Suure probleemina nähti ka seda, et eestlastest kodanikele olid ebameeldivad Tallinna linnavolikokku saanud

vene saadikud. N: *Seda eelkõige tänu šokile, mis tabas eesti publikut seoses vene nimekirjade masendava eduga Tallinnas* (M. Helme, Päevaleht, 20.10.93).

Samas nähti venekeelsete aktiivsemas osavõtus KOV valimistel kui märki nende lojaalsusest. Positiivsena nähti venekeelsete valimisaktiivsuse juures sedagi, et see liitis eestikeelseid parteisid volikogus (seda siis pigem n-ö ühiseks kaitseks venekeelsete vastu) N: *Hea on see, et venekeelsete pääsemine volikogusse liidab ilmselt ka eesti parteisid* (A. Alaküla, PM, 19.10.93). Seda leidus siiski vähem, oli pigem erandlik.

2.Kodakondsuse liiga kergekäeline jagamine (kõneisikud – poliitikud)

Teise probleemina nähti seda, et valitsus jagas liiga kergekäeliselt kodakondsust, mis võimaldas mittesoovitud isikutel poliitikas osaleda. N: *Ekspeaminister Tiit Vähi süüdistas valitsust muulastele põhjendamatult kiires kodakondsuse andmises kohalike valimiste eel. "Kodakondsuse taotlemine on sügavalt isiklik ja aeganõudev protseduur, millega kiirustamine on lubamatu."* (Päevaleht, 15.09.93). Kodakondsuse andmisega seotud probleemipüstitus käis kaasas aktiveerunud venekeelse valijaskonna temaatikaga, seda puudutasid eeskätt poliitikud.

3. Eesti venelased vs Venemaa venelased (kõneisikuks Vene kogukonna liidrid)

Venemaa tahtis valimistele kaasata ka Eestis elavaid Venemaa kodanikke, kuid Vene kogukonna liider, Jugantsev laitis selle mõtte maha, sest leidis, et Eestis elavad venelased peaksid tegelema vaid Eesti asjadega. N: „*Olime ärevuses, et taas algab siin üks kampaania, millel pole Eestiga mingit pistmist,*“ sõnas Jugantsev. (Rumm, 4.nov, Postimees) Venemaa mõju Eestis peljati, ka kardeti eestivenelaste aktiivset osavõttu Venemaa poliitikast, seega võib pidada seda konkreetset probleemipüstitust laiemas mõttes levinumaks, kuigi sellele konkreetset ei pruugitud alati vihjata.

4.Mittekodanike kaasamisel ja integreerumisel on vastuargumente (kõneisikud - ajaloolane/kirjanik, poliitik)

Probleemina nähti ka seda, et mittekodanikud ei soovigi Eestisse integreeruda, sest integratsioon ei arvesta piisavalt eestlastega, venekeelsed nõuavad liialt palju. N: *Eestimaa Vene kogukonna valimiseelsed nõudmised igatahes sellele viitavad ja sisuliselt tähendab see mitte integreerumist Eesti ühiskonda, vaid tahet tulla ja see oma näo järgi ümber teha* (L. Laks, Päevaleht 18.11.93). Probleemina nähti ka üldisemalt mitte-kodanike kaasamist

kohalikku poliitikasse. N: *Hint tõdes, et mittekodanike valimistest osavõtu seadustamine näitab praegu kehtiva valimisseaduse poolikust ja puudulikkust ning võib põhjustada terava seadusandliku kriisi* (PM, 24.08.93). Selliseid probleemipüstitusi võib näha pigem kõrvalekaldena, kuid n-ö radikaalsed artiklid moodustasid siiski omaette diskursuses.

5.Eesti poliitilise olukorra kirjeldus välismeedias: eestlased diskrimineerivad venelasi (kõneisik välisajakirjanik *New York Times*ist)

Postimehes avaldatud *New York Timesi* artikkel kujutas olukorda aga niimoodi, et eestlased diskrimineerivad venekeelset valijaskonda. N: *Eesti, kus 35% elanikkonnast on venekeelne, võttis eelmisel aastal vastu seadused, mille kohaselt vene elanikkonnal ei ole hääleõigust ja mis seavad seadusandlikke barjääre nende täieliku kodakondsuse saamiseks. Ja juunikuus võeti vastu järjekordne seadus, mis on teravalt diskrimineeriv resideerivate välismaalaste suhtes. Need õigusaktid rikuvad Helsingi kokkuleppeid* (PM, 17.09.93). Selge kõrvalekaldena üldisest meediadiskursusest oli antud tõlge, mis vastupidiselt kõigile teistele artiklitele näitas pigem eestlasi halvas valguses.

6.Venekeelsed ei usalda eesti parteisid (Kõneisik vene kogukonna liidrid)

Ühe probleemina tõstatati ka see, et Vene kogukonna liidrid ei usalda eesti poliitikuid. N: *Pealkiri - „Vene kogukonna liidrid ei usalda kedagi“* (PM, 04.10.93). Tegemist oli marginaalse probleemipüstitusega.

7.Muukeelne elanikkond sisemiselt ebaühtne (kõneisikud - ajakirjanik, vene kogukonna liige)

Eraldi probleemina toodi välja see, et venekeelne valijaskond pole ühtne mass, kuigi tihtipeale käsitleti Eestis elavaid muulasi ühtsetena. N: *Vaadates asju võimalikult erapooletult, tuleb nentida, et Eesti muulaskond ei ole päris ühtne mass. [...] Poliitiliselt ei ole muulased samuti ühtsed* (juhtkiri, Päevaleht, 07.10.93).

Ka viidati sellele, et venelaste valikuid hinnatakse liialt üldistatult, et EVDL ja "Revel" olid ainsad erakonnad, kes tegelesid venekeelsete valijatega, Eesti erakonnad eelistasid "vene küsimusest" mööda minna. Sellega kaasnenuks aga oht, et *"ühel ilusal päeval teatavad EVDL-i ja "Reveli" juhid venelaste nimel, et neil on Eestis hea elada ka ilma eestlaste sõpruseta"* (N. Samorodin, Päevaleht, 08.11.93). Taaskord pigem marginaalne probleemipüstitus.

2009. aasta

2009. aasta lehtedes ei olnud probleemi püstitused seotud enam venekeelsete kaasamise ja mittekaasamisega, vaid pigem seati kahtluse alla venekeelsete valijate valikud.

1. Venekeelsed toetavad vaid Keskerakonda (kõneisikuks ajakirjanikud, politoloog)

Kahtlemata kõige enam tõstatati probleemiks see, et venekeelsed valijad eelistavad vaid üht parteid, Keskerakonda. N: *Saarts: "See, et venelased hääletavad ainult ühe kandidaadi poolt, ei ole normaalne ja tervitatav asjade seis. [...] Teised parteid on midagi väga valesti teinud."* (H. Roonemaa, EPL, 8.10.09). *Kuni teised erakonnad ei arvesta sellega, et Eesti pole vaid üherahvuseline ühiskond, jääbki Keskerakond valimisvõite noppima* (juhtkiri, PM, 20.10.09).

Samas toodi ka ühes kommentaaris välja see, et tegelikult ei olnud Keskerakonna edu ainuüksi venekeelsete toetuse tulemus. N: *Eestlastele meeldib teha nägu, et Keskerakonna suure edu taga on muukeelsed valijad, aga selliste tulemuste saavutamiseks ainult sellest ei piisaks, siin on suur osa ka eesti rahvusest inimeste häältel* (B. Vaher, PM, 20.10.09). Oluline on see siiski välja tuua, sest see oli ainus kord, kui seda meediadiskursuses leida võis, mis näitab ainult veel kord, kuivõrd tugevalt on juurdunud arvamus, et venekeelne elanikkond viis Keskerakonna võimule.

2. Paremerakondade vale lähenemine venekeelsetele valijatele (kõneisikud - ajakirjanikud, politoloogid)

Probleemina toodi välja ka see, et paremerakonnad ei teinud piisavalt tööd venekeelse valijaga. Samuti juhiti tähelepanu sellele, et valimistulemustes "süüdistati" asjatult Lasnamäel elavaid inimesi, et paremerakondade taktika häälte kogumisel oli olnud ebasobiv. N: *Enamiku parteide rumalus oli viimased kolm aastat käia ja halada Keskerakonna ja Lasnamäe erisuhete üle* (L. Past, EPL, 20.10.09). Keskerakonna edu ei nähtud negatiivsena, pigem toodi välja see, et paremerakondadel oleks sellest õppida. N: *Keskerakond mängib praegu isamaalisuse tulevikulainel. Minevikku rõhuvail patriootidel ei maksa kurjustada. Keegi ei takista neid laine harjale hüppamast, peale nende endi* (R. Taagepera, EPL, 6.11.09). See oli üpris levinud diskursus, seda seoti väga selgelt ka eelmise diskursusega.

3. Paremerakondade retoorika kujutab venekeelseid kehvematena (kõneisikud - kolumnist, SDE poliitik)

Tuukse välja see, et poliitilises retoorikas toodetakse vastandusi eestlaste-venelaste vahel, samuti selle, et tegelikult hinnatakse valimistulemusi mitte faktide vaid emotsioonide pinnalt.

N: *Mis puutub valgete semantikasse, siis külmajudinaid ei tekita niivõrd Tõnis Paltsi leiutatud termin [valge erakond], kuivõrd loomulikkus, millega see üldiselt omaks on võetud [...]. Ka nüüd, pärast valimisi, pole meil täpset informatsiooni valijaskonna struktuuri, eelistuste ja motiivide kohta nii absoluut- kui ka suhtarvudes. Analüüsi asemel vahavad emotsioonid.* (E. Arujärv, EPL, 23.10.09) Selline probleemipüstitus moodustas omaette diskursuse ja polnud küll kaugeltki domineeriv, ent siiski märgatav üldises meedia kontekstis.

4. Keskerakond vastandab eestlasi ja venelasi (kõneisikud - ajakirjanik, kohtunik)

Toodi välja ka probleem, et Keskerakond vastandab inimesi rahvuse järgi, ning et teiste erakondade tegevusetus võimaldab Keskerakonnal seda teha. N: *Esimest korda Eesti lähiajalooos on valimiskampaanias jõutud räägi vastandamiseni ning nimetatud põlisrahvust, aga ka kõiki teisi Eestis elavaid rahvusi ja Keskerakonnaga mitte nõustujaid, nende demokraatlikult valitud esindajaid kaude fašistideks.* (R. Maruste, PM, 2.11.09). Teiselt poolt tuuakse probleemina ka see, et muulastega dialoogi mittepidavad parteid kardavad rahva halvakspanu, kui välja pakutaks lepituse leidmine kahe rahvusgrupi vahel. N: *Või siis kardab [Eesti tipp-poliitik], on liiga ettevaatlik [lepituse leidmisega muulaste ja eestlaste vahel]. Arvab, et "ei ole veel õige aeg". Aga aeg ei ole vist sellise asja jaoks kunagi õige. Ikka leidub mõni anonüümne netidebiilik, kes kuulutab, et juudid ahju ja venelased Peipsi taha tagasi. Rohkem julgust, härrased!* (I. Martson, EPL, 15.10.09) Sellist probleemipüstitust võis leida otseselt vaid kahest artiklist, kuid sellele viidati kaudselt ka mitmetes teistes artiklites.

5. Keskerakonna vastasus, pahameel venekeelsete valijate suhtes, kelle hääled aitasid Keskerakonna võimule (kõneisikuteks lugejad, ajakirjanik/kirjanik)

Keskerakond võitis valimised, sest tema valijad meelitati propagandaga seda tegema. Keskerakonna valijast loodi pilt kui vaenlasest, kes riiki seestpoolt õhnestab. N: *Lasnamäe, Narva ja Kohtla-Järve valijad, pluss meie oma eestlastest hall harimatu mass viivad ellu Karl Vaino venestuspoliitikat* (H. Mets, EPL, 22.10.09). Siiski oli selline probleemipüstitus marginaalne.

6. Eestlaste negatiivne suhtumine vähemustesse (Kõneisikuteks ajakirjanik ja politoloogid)

Toodi välja ka see, et eestlaste suhtumine üldiselt teistesse rahvustesse ei ole kuigi sõbralik. N: *(Serbia ajakirjanik) Eestis mõtlevad inimesed vähemustest nagu Serbia ühiskond umbes sada aastat tagasi - et vähemused on probleem, mitte võimalus ja väärtus* (A. Raun, PM, 1.10.09). Senikaua, kui eestlased suhtuvad venekeelsetesse kui võõrastesse, ei muutu Eestis

rahvussuhetes midagi. N: (R. Taagepera) *Aastakümnete pärast hakatakse siinseid vähemusrahvuste esindajaid tituleerima muukeelseteks eestlasteks. Alles siis võib öelda, et oleme päriselt vabanenud okupatsioonist.* (A. Raun, PM, 6.10.09)

7.Venekeelsete mitte piisav kaasamine: venekeelsete esindaja puudumine valitsuses, vene kogukonna loomulike liidrite puudus, venekeelse kogukonna mahajäämus (kõneisikud - ajakirjanikud, kolumnist, politoloog)

Viimase probleemipüstitusena tootsin välja selle, mis venekeelse kogukonna endi tegevusse puutub. Nimelt, et pole piisavalt arvamusi liidreid ja poliitikuid võrsunud vene kogukonna hulgast ja kui on, siis hoiab praegune poliitiline süsteem neid igal juhul poliitikast eemal, mistõttu pole ka täidesaatva võimu tasandil venekeelsete esindajat. N: [...] *peab juurduma meil ka hea tava, et valitsuses on esindatud need Eesti ühiskonna liikmed, kelle emakeel pole eesti keel* (A. Ideon, PM, 27.10.09). *Venekeelne kodanikuühiskond on tema [J. Kivirähki] sõnul mitmetel põhjustel arengus maha jäänud. [...] vajame hädasti kriitilist hulka eestivenelaste seast võrsunud arvamusi liidreid ja poliitikuid* (A. Raun, PM, 5.10.09). Taolist probleemipüstitust võib leida kuues artiklis, niisiis võib seda suhteliselt mõjukaks diskursuseks pidada.

Võrdlus

Kõneisikute puhul on näha 1993. aastal selgemat jaotust selle alusel, et teatud probleemidest räägivad teatud grupid, 2009. aastal on jaotus märksa killustatum, raskem on välja tuua, et üks probleem on rohkem ühe kõneisikute grupiga seotud ja teine teisega. 1993. aastal oli valdavaks probleemipüstituseks see, et venekeelsed valijad on aktiivsemad kui eestikeelsed ja viivad sellega võimule n-ö venemeelsed ja venekeelsed poliitikud, kes enamikele eestlastele on ebasümboolsed. Teise suurema probleemina nähti Venemaa liigset sekkumist ja mõju Eesti siseasjadele. Ülejäänud probleemipüstitused olid marginaalsemad. 2009. aastal oli küll üks veidike domineerivam probleemipüstitus, mille järgi venekeelsed hääletavad vaid ühe partei poolt, kuid oli ka mitmeid teisi levinud probleemipüstitusi. Paljudes artiklites oli ka tõstatatud probleemina see, et paremerakonnad teevad midagi valesti, samuti seda, et venekeelsete seast pole piisavalt arvamusi liidreid-poliitikuid võrsunud. Niisiis läheneti 2009. aastal teemale märksa mitmekülgsemalt, samuti võib näha seda, et neis pole sugugi ainult venekeelsed ise n-ö süüdi, nähakse ka eestlaste osa. 1993. aastal oli valdav pigem venelaste n-ö süüdlasena nägemine.

5.2.2.5 Pakutud lahendused

Järgnevalt on välja toodud artiklites pakutud peamised lahendused, mis puudutavad venekeelset valijaskonda ja tema poliitilist aktiivsust.

1993. aasta

1993. aasta artiklite puhul torkab silma väljapakutud lahenduste variatiivsus ja kohatine äärmuslikkus. Eelkõige kutsuti 1993. aastal ajakirjanduse vahendusel eestlasi valima, näidates probleemina venekeelsete suurt poliitilist aktiivsust. Valimistejärgselt pakuti lahendusteks eelkõige õppimist nendest valimistest, uurimaks, miks oli eestlaste osalus nii passiivne. Ka toodi välja ajakirjanduse roll, mis järgmistel kordadel peaks suurem olema. Samuti hoiatati muutuste eest volikogu töös, mida vene saadikud võisid kaasa tuua. Eelkõige pakkusid selliseid lahendusi ajakirjanikud ja poliitikud.

Radikaalsematest lahendustest pakuti välja nii valimiste boikoteerimist kui ka vene poliitikute riigist välja saatmist ning ebalojaalsete vene poliitikute kodakondsuse tühistamist. Radikaalsemate lahenduste hulgas torkas integratsiooni kohapealt silma ka see, et ühes artiklis soovitati, et ei pea kõigile soovijaile kodakondsust andma, et integratsioon peaks toimuma eestlaste nõudmiste alusel mitte vastupidi. N: *Eesti kodanikele peab jääma õigus sättida Eesti ühiskonda pürgivate mittekodanike integreerumise platvormi oma vajaduste järgi* (L. Laks, Päevaleht, 18.11.93). Taolise lahenduse tõid välja ajaloolane Leo Laks ja Eesti Demokraatliku Liidu juht Miina Hint, niisiis on kindlasti tegemist pigem kõrvalekaldega domineerivast diskursusest, mis siiski nii radikaalne polnud.

Radikaalsetest lahendustest enam oli neutraalsemaid lahendusi, mida pakkusid eelkõige venekeelse elanikkonna esindajad. Toodi välja see, et integratsioon on vajalik. N: *(Jugantsev) Aga inimesed, kes siia elama jäävad, peavad mõistma, et neil tuleb siia ühiskonda integreeruda* (H. Rumm, PM, 04.11.93). Ühe variandina pakuti ka see, et Eesti poliitikud peaks leidma võimaluse ära teenida passiivsete venelaste sümpaatia. N: *Näib, et Eesti poliitikutel on veel võimalusi teenida ära poliitiliselt passiivsete venelaste enamuse sümpaatia ja üritada leida adekvaatne lahendus "vene küsimusele"* (N. Samorodin, Päevaleht, 08.11.93).

2009. aasta

2009. aasta lehtedes võis näha lepitusele orienteeritud ja venekeelsete kaasamist soodustavate lahenduste väljapakkumist. Peamiselt rõhutati siiski paremerakondade vajadust hakata rohkem venekeelse valijaga tööle, et vähendada olukorda, kus venekeelne valijaskond valib vaid ühe partei poolt. N: *Ja siin saab lugupeetud ja niinimetatud valgete jõudude esindajatele ainult peeglisse vaatamist soovida* (L. Past, EPL, 20.10.09).

Ühelt poolt soovitatakse paremerakondadel Keskerakonna kombel venelasi rohkem edutada. N: *Võimalik on [IRL-il ja Reformierakonnal] edutada andekaid venelasi ja lasta neil särada, nagu Savisaar teeb Tallinnas* (V. Toomet, EPL, 20.10.09). Teisalt pahandatakse poliitilise eliidiga, kes on kaasa läinud vastandustega. Venekeelne valija paigutati ühte ritta teiste vähemustega, ning soovitati paremerakondade esindajatel rohkem püüda mõista ka laiemalt kui vaid "valgete inimeste Eestit", kutsuti üles mõistlikkusele. N: *Kahjuks ei ole neid kollektiivseid sisendusi suutnud demüstifitseerida ja ratsionaliseerida ei raha- ja võimulummuses poliitiline eliit, kelle üheks tähtsaks missiooniks see peaks olema [...]* (E. Arujärv, EPL, 23.10.09). Esimest kahte lahendust pakuvad välja eelkõige ajakirjanikud, ka on see domineerivam diskursus meedias 2009. aastal.

Siiski on ka teisi pakutud lahendusi. Üheks selgeks lahenduseks peeti venekeelse elanikkonna seast arvamusiidrite ja poliitikute võrsumist, kes ajaks ka Eesti asja. Seda pakkusid nii ajakirjanikud kui ka politoloogid. Ka on mitmes kohas välja pakutud see, et Eesti valitsuses peaks olema venekeelne minister, näiteks rahvastikuminister. N: *Iseasi oleks, kui poliitilisele areenile ilmuks mõni uus nägu - näiteks keegi noor ja karismaatiline venelane, kes ei esinda mitte našistlikku mõtteviisi, vaid läänelikke väärtusi. [...]* Aga säärast imelooma pole kuskilt tulemas (A. Kivirähk, EPL, 24.10.09). Samas rõhutatakse ka seda, et vältida tuleks Eestile ohtlike grupeeringute teket. N: *(J. Kivirähk) Nende täna loodavate kodanikeühenduste meelsus on edasise arengu jaoks äärmiselt oluline - me peaksime suutma vältida uute Õiste Vahtkondade teket* (A. Raun, PM, 05.10.09). Juhan Kivirähki nägemuses tuleks jõuda selleni, et me ei peaks enam rääkima rahvusvähemuste ja riigi suhetest, vaid ka rahvusvähemusi hakataks tajuma riigi lahutamatu osana ja viimased hakkaksid osalema Eesti poliitika formeerimises ja elluviimises. N: *(J. Kivirähk) Igapäevase normaalse suhtlemise tasemel tekkinud hoiakud peaks ajapikku "rumalad" stereotüüpsed eelarvamused välja tõrjuma* (A. Raun, PM, 05.10.09).

Eraldi diskursuse moodustasid need pakutud lahendused, kus nähti venekeelseid laiemas vähemuste kontekstis ja toodi välja see, et Eesti riik peab näitama, et siinsed vähemused on teretulnud. Seda pooldasid eelkõige politoloogid ja Serbia ajakirjanik. N: *"[...] hea läbisaamine rahvusvähemustega saaks tulla kasuks ka Eestile - nii mainekujunduslikult kui ühiskonda arendavalt. Olukorda saab muuta, andes venelastele Eestis rohkem õigusi."* Mirnich soovitas [...] taktikat, kus astutakse kas või vaid sümboolseid samme, mis aga näitavad, et riik armastab neid ja tahab, et nad Eestisse jääksid (A. Raun, PM, 1.10.09). Ka on välja toodud venekeelsete võrdne kohtlemine tööturul, aga ka võrdsus seadusandluses. N:

(R. Taagepera) *Kui uut määrust või seadust arutatakse, tuleks mõelda, kuidas see võiks tahtmatult keelevähemust teisiti tabada. Juhtmõte võiks olla: ära tee kogemata midagi, mis eestikeelsele on hea, kuid Eesti venekeelsele halb* (A. Raun, PM, 6.10.09). Samas peab seda siiski pidama eelkõige vähemlevinud diskursuseks, sest siia alla võib koondada vaid neli artiklit.

Veel võib mõningatest pakutud lahendustest välja tuua selle, et rõhutati vajadust kaasata kõiki ning tasakaalustada vastandamist. N: *Meie tugevus on meie demokraatias, mis selles kontekstis tähendab kõigi kaasamist, mitte vastandamist* (R. Maruste, PM, 2.11.09). Ka on ühes artiklis välja toodud 'lepituse' mõiste ning see, et praeguses poliitikas on seda liialt vähe. N: *Ja et Eestis ei ole tänase päevani ühtegi poliitilist jõudu, kes saaks aru, et vaja oleks hoopis lepitust* (I. Martson, EPL, 15.10.09).

Võrdlus

1993. aasta ja 2009. aasta võrdluses võib näha seda, et 2009. aasta lahendused on orienteeritud venekeelsete kaasamisele, samas kui 1993. aastal olid ülekaalus lahendused, mis pigem lükkasid venekeelsed valijad (iseäranis mitte-kodanikud) poliitilisest osalusest eemale. Kuigi ka 1993. aastal viidati koostööle nii mõneski artiklis, kaasnes sellega pea alati kerge kõhkluks ja ebalemine. Siin omab kindlasti mõju ka see, et 1993. aastal oli mitte-kodanikke rohkem, samuti ka rahvuslikkuse tugevam rõhutamine seoses äsjase taasiseseisvumisega. Niisiis võib öelda, et lahenduste osas võib näha 1993. aasta kontekstis Smithi põhirahvuse diskursuse peegeldust, samas kui 2009. aastal oli lahendusi rohkem pakutud ning need olid rohkem mõjutatud liberaalsest multikultuurilisuse teooriast.

5.3 Artiklite sisu

Järgnevalt liigun kriitilise diskursusanalüüsi puhul artiklite sisu analüüsi juurde, kus vaatlen globaalset struktuuri ja konteksti.

5.3.2 Globaalne kontekst

Järgnevalt on tähelepanu pööratud eksplitsiitsetele ja implitsiitsetele eeldustele, mida võis leida 1993. aasta ja 2009. aasta ajalehtedest.

5.3.2.1 Eksplitsiitsed eeldused

1993. aasta artiklites hakkab kõige enam silma see, et eeldati, et venekeelsete valijate aktiivsus mõjub Eestile halvasti. Peamiselt eeldati, et venekeelsed tahavad Eestis võimu haarata, et taastada endist korda. Eeldati ka kindlat sidet Venemaaga, isegi kui see praktikas

nii ei pruukinud tunduda. N: *Kuigi Eesti venelaste enamik tänu Venemaal toimuvale vabatahtlikult üha rohkem emamaast distantseerub, ei tähenda see mitte midagi muud kui üksnes otseste separatismiilmingute mõningast ja tõenäoliselt ajutist nõrgenemist* (M. Helme, Päevaleht, 20.10.93). Samuti eeldati seda, et venekeelsete valijate valimaminekuga satub Eesti kriisi. Need olid levinumad eeldused ja viitavad otseselt Smithi leitud eliidi vene-diskursusele, kus põhirahvus kesksele kohale tõsteti, seos Venemaaga viitab ka Brubakerile.

Eeldati ka, et eestlaste passiivsus ja venekeelsete aktiivsus valimistel näitas valitsuse möödalaskmisi, aga ka usaldamatust kohalike võimude vastu. N: *Valimiseelsed tähelepanekud on sundinud järeldama, et enamik eestlasi suhtub kohalikesse võimuorganeisse mõningase eelarvamusega* (S. Hallik, Päevaleht, 18.10.93). Seda, miks venekeelsed „Isamaa“ poolt ei hääletanud, on põhjendatud kahe seaduse vastuvõtmisega, eeldades, et sellega kaotas „Isamaa“ oam võimalused mittekodanike seas.. N: *Kohalike võimuorganite valimisseadus ja välismaalaste seadus on piisavad seletamaks, miks "Isamaal" jäävad saamata mittekodanike enamuse hääled* (V. Made, PM, 6.09.93). Samuti eeldati seda, et venekeelsed soovisid KOV valima minekuga kätte maksta.

Ühe levinud eeldusena võib tuua ka selle, et volikokku valitud venekeelsete saadikute kompetentsus seati kahtluse alla. Eeldati, et venekeelsed saadikud Tallinna linnavolikogus töötavad eestlastele ja Eestile vastu, ning Eesti areng pidurdub selle tulemusel. Eeldusena võib tuua ka selle, et tulevase linnavolikogu võimuliidu prognoosimisel eeldati, et venekeelsed saadikud eestlastega koostööd ei tee.

2009. aasta

2009. aasta artiklite eelduste juures alustan neist, mis olid seotud Keskerakonna ja selle esimehega, kuna need olid domineerivamad. Esimene laiem eeldus, mida võis täheldada, oli seotud pronksööga ja selle seostamisega venekeelse valijaga. Teisalt võis leida ka seda, et pigem lükati eeldused pronksööduri mõjust ümber. N: *Eile ja tänagi on räägitud pronksööduri teisaldamise mõjust venekeelsete valijate käitumisele. Kui pronksöödur oleks olnud väga suur tegur, siis oleksid ka teised venekeelsed nimekirjad pidanud saama hääli, aga nad ei saanud. Pronksööduri küsimus ei saa olla nii oluline kui arvatakse* (A. Saar, PM, 20.10.09). Valdavalt oli siiski levinud eeldus, et just pronksööduri tõttu paljud venekeelsed valijad valima läksid ning Keskerakonna poolt hääletasid.

Suhteliselt levinud oli ka eeldus, et venekeelsed valijad olid sunnitud Keskerakonna valima. Kas siis sellepärast, et teised erakonnad suhtusid venekeelsesse valijasse negatiivselt või

seetõttu, et Keskerakond on saanud jõulise kampaania ja pikemaajalise venekeelseid kaasava tööga viimased enda poolele. Niisiis võis 2009. aastal endiselt näha poliitilist võimuvõitlust Smithi mõistes. Venekeelsed toetasid Keskerakonna poliitikat, Keskerakonda ja Reformierakonda (ja IRL-i, ehk siis paremerakondi) omakorda vastandati väga selgelt.

Eeldused, mida paremerakondadega seoses tehti, puudutasid rahvuslikkust. Teatud väidete ümberlükkamise kaudu eeldati, et sellised väited on eksisteerinud. N: *Meie kogemused viimases valitsuses näitasid selgesti, et tegu pole rahvuslike, vaid materiaalsete huvide kaitsmisega ja sooviga säilitada võim töötajatest, sh haritlastest jõhkraks ülesõitmiseks* (M. Lauristin, PM, 22.10.09). Selle väite eelduseks oli see, et paremerakonnad näitasid enda tegevust rahvuslikuna, kuigi tegelikkuses see nii pole. N: *Paremerakonnad, kartes kaotada pea kõikide muukeelsete valijate hääled, ei saanud seekord endale rahvuslikul pinnal vastandamist lihtsalt lubada* (T. Saarts, PM, 20.10.09). Eeldati, et varem on seda lubatud.

Mitmeid eeldusi on tekstides ka seoses Venemaaga ja tema poliitikaga Eesti suhtes. Ühelt poolt kardeti liigset seost Venemaaga. Eeldati, et venelasi saab ära võita peamiselt sellega, kui Venemaaga koostööd tehakse, ning järelkult venekeelne valija, kes Savisaart toetab, pole eestimeelne. Teiselt poolt tõi Serbia ajakirjanik välja selle, et eeldus, et Venemaa ründaks Eestit, kui selguks, et eestlased diskrimineerivad venelasi, ei pea paika. N: *"Nad [Venemaa] ei ründaks Eestit ka siis, kui te [eestlased] tõesti vähemusi survestaksite."* (A. Raun, PM, 01.10.09). Siin võib näha Brubakeri mõju, kolmikseost Eesti, Eestis elavate venelaste ning Venemaa vahel.

Tekstidest võis leida ka eeldusi selle kohta, miks venekeelse elanikkonna seast pole võrsunud arvamusiideid ja poliitikuid, kes oleksid läänemeelsed ja vastuvõetavad nii eestikeelsetele kui ka venekeelsetele. Arvati, et see võiks olla täiesti võimalik, samas võis väidete esituse kaudu näha, et nii ei pruugi paljud arvata. N: *Kuid väita, et Eesti vabariigis ei ole sadade tuhandete muulasest kodanike hulgas inimest, kes ministritööga hakkama ei saaks, oleks lihtsalt rumalus* (A. Ideon, PM, 27.10.09).

Venekeelse valijaskonna kui ühtse grupi kohta on tehtud üldistavaid eeldusi, kusjuures seotud on need eelkõige enamike eestlaste jaoks ebameeldiva lähiminevikuga. N: *Huvitaval kombel ei meeldi venelastele ka Ansipi kommunistliku partei taust. [...] Juba iseseisvuse taastamine jättis paljude vanemate venelaste hinge armi ning Isamaa ja Mart Laar on selle armi alatised kriipijad* (V. Toomet, EPL, 20.10.09). Venekeelse valijaskonna kui ühtse grupi kohta on tehtud üldistavaid eeldusi ka nende elustiili kohta. Eeldatud on, et venekeelne valija elab

Lasnamäel, vaatab igapäevaselt vaid venekeelseid uudiseid ning on kodus sõnaga 'fašism'. Kinnitatud on stereotüüpset arusaama mõjutatavast inimesest. N: *Küsime, mida teab üks keskmine Lasnamäe inimene hispaania keelest, Hispaania kodusõja hüüdlausest ja franksismist. Sellest "Saksa tähtedega" kirjutatud pasاران'ist? Karta on, et ei midagi. Kuid talle on Nõukogude koolis õpetatud ja NTVs või PBKs iga päev kinnitatud, et see on võitlus fašismiga. Ja seda, mis fašism on, ta juba teab!* (R. Maruste, PM, 2.11.09)

Võrdlus

1993. aasta tekstides võis näha eeldustena venekeelsete Eesti-vastasust ja eeldati pigem koostöö puudumist linnavolikogus eestlaste ja venelaste vahel, selgelt domineerib Smithi leitud põhirahvuse diskursus, mida Eesti poliitiline eliitki esindas, ka Brubakeri teooriat Venemaa ohu tajumisel. 2009. aasta tekstides võis näha eeldusi selle kohta, miks venekeelsed valijad ikka Keskerakonda toetasid, ühe peamise eeldusena võib välja tuua pronksõduri teisaldamise mõju valimisaktiivsusele. Ka 2009. aastal eeldati endiselt venekeelsete tugevat seost Venemaaga, aga ka nõukogude ajaga. Niisiis võib näha seda, et mõneti on säilinud Smithi leitud diskursus, kuid ka Brubakeri kolmikseost võib endiselt näha.

5.3.2.2 Implitsiitsed eeldused

Implitsiitsete eelduste puhul on näha tekstiülesust, eeldusi on tehtud laiemas konteksti kohta.

1993. aasta

1993. aastal võis leida eeldusi, mis näitasid seda, et Riigikogu ja valitsus pooldasid võimu tsentraliseerimist, sest kartsid mitte-eestlaste kontsentratsiooni ja ülekaalu teatud Eesti piirkondades. Eelkõige ajakirjanikud kõneisikutena eeldasid, et olukord oli Eesti jaoks kriitiline, mistõttu kindlustunnet veel olla ei saanud. Kindlustunnet hoidis tekkimast see eeldus, et venelased hakkavad nõudma vene keele ametlikuks muutmist, samuti kodakondsuse andmist mitte-eestlastele jm nõudmisi, mis paljudele eestlastele ei meeldiks. Suure hirmu tõttu venekeelsete võimule saamise ees tehti eeldusi, et venekeelsete valimisaktiivsus saab olema äärmiselt kõrge. Selle eelduse puhul võib öelda, et Smithi leitud diskursus peab paika. Graham Smith (1998: 99) leidis, et Eesti eliidis domineeris põhirahvusekeskne diskursus vene-küsimuses, kus siis ennekõike peeti tähtsaks põhirahvuse ehk eestlaste domineerimist võimu insitutsioonides ning n-ö eestluse taastamist (desovjetiseerimine).

Ühe eeldusena peaks välja tooma selle, et venekeelseid elanikke defineeriti immigrantidena ning sellest tulenevalt pidanuks kehtima teised nõudmised. Samuti eeldati, et kui 'suured demokraatiad' ohjeldavad endi riikides immigratsioonivoogusid, peaks ka Eesti seda tegema. Ka võib näha üldistamist ja eeldusi selle kohta, miks venelased üldse Eestisse tulid, nimelt siis

teadlike venestamise läbiviijatena. Otseselt immigrantidele vihjati vaid ühes artiklis, kus kõneisikuks oli ajaloolane Leo Laks.

Kõhklusi oli ka mittekodanike integreerumise osas. Eeldati, et eestlased ei soovi mingil juhul näha suurt hulka muulasi Eesti kodakondsusega. Taaskord oli selle taga hirm, et venekeelsed hakkavad ümber kujundama Eesti ühiskonda. Kodakondsuse andmist kiirendatud korras mõistsid hukka mitmed poliitikud, nähes selle taga venekeelsete inimeste soovi kohalikel valimistel kandideerida (siin peeti silmas eelkõige Narvat ja Sillamäed).

Eeldati, et kuna siiski Tallinnas sai volikokku hulk vene saadikuid, siis kiidetakse see välisriikide poolt heaks ning sellest tulenevalt jätkatakse Eesti toetamist. Seda eeldas välisminister ja mitmed ajakirjanikud, kes sel teemal sõna võtsid (ja tegelikult selle vastu olid).

Eeldus, et eestlased soovivad kuulda, et Eestis elavad venelased ei huvitu üldse Venemaal toimuvast, vaid keskenduvad ainult Eestile, oli venekeelse elanikkonna liidritel. Seda eeldust võib vaadelda Brubakeri teooriast lähtuvalt.

2009. aasta

2009. aastal võib näha implitsiitsete eeldustena kõige enam seda, et venekeelseid nähti selgelt erinevatena eestlastest, tehes suuri üldistusi.

Eeldusi, et eestlastel on n-ö rumalad eelarvamused ja stereotüübid venelastega seoses ning et ajapikku peaks need hakkama kaduma, võis näha politoloogidel. Eeldatud oli ka, et eestlased on tegelikult ikkagi distantseerunud venekeelsetest kui grupist, nägemata neid n-ö omana, et tunda ka enda panust, pigem valitseb suhtumine „las integreeruvad, kui tahavad“.

2009. aastal ainsa poliitikuna sõna võtnud Marju Lauristin tõi välja selle, et parempoolsed erakonnad appelleerivad hirmule, mis tähendab, et venekeelse valijaskonna suhtes eeldatakse endiselt olevat hirmu või ohu tajumist. See oli aga meediadiskursuses pigem erandlik. Paremerakondade retoorika kohta on eeldusi teinud ka politoloog Rein Taagepera, kes viitab sellele, et osad erakonnad on liialt minevikukesksed, samuti, et kogemusi nähakse liialt must-valgelt. Viidatud on sellele, et kui erakonnad jätkavad venekeelsete eraldamist, siis pole sellisel Eestil tulevikku. Samas on Taagepera ka välja toonud selle, et nõukogude okupatsioonist otseselt mõjutatud põlvkonnad on paratamatult alatiseks mõjutatud oma kogemustest, eeldades, et see muutub alles järgmiste põlvkondadega kergemaks.

Ka võib eeldusena tuua selle, et Eesti Venemaa-hirm viitab kaudselt ka hirmule Eestis elavate venelaste (kui Venemaa poolt mõjutatavate) vastu. Seda eeldust võis märgata Serbia ajakirjaniku Dyula Mirnich puhul.

Eeldustena on sisse toodud ka keele temaatika. Poliitilise osaluse ja ühiskonda aktsepteerimise eelduseks loetakse eesti keele oskamist, seda rõhutavad nii politoloogid kui ka ajakirjanikud.

Võrdlus

1993. aastal võis näha eeldustena eelkõige venekeelsete kaasamise riskantsust, samuti Eesti allumist välisriikide survele mitte-kodanike kaasamisel KOV valimistele, siin võib näha seda, et Eesti vastas n-ö Euroopa standarditele, millele Smithi vene-diskursuses on viidatud (kohaliku tasandi poliitikasse kaasatakse ka marginaliseeritud grupp, et neid laiemasse poliitilisse kogukonda integreerida). 2009. aastaks olid ka tekstides leiduvad eeldused muutunud venekeelseid oluliselt soosivamaks. Siiski peab välja tooma, et eeldati, et eestlased suhtuvad venelastesse kui teistsugustesse ning sellest tulenevalt võib näha eristamist ka poliitilises osaluses. Samuti viidati kohati ka eestlastes olevale hirmule venekeelsete ees, millele ka paremerakonnad on appelleerinud. Selline käitumine mõisteti aga meedia diskursustes ülekaalukalt hukka, niisamuti nagu mõisteti hukka (küll vähemates artiklites) eestlaste ükskõikne hoiak integratsiooni suhtes. Siin võib näha seda, et Brubakeri teooria kolmikseose kohta on veel täiesti eksisteeriv, Venemaa ohule ja venekeelsete ebalojaalsusele viidatakse ka poliitilises diskursuses ning see peegeldub ka meediadiskursuses. Erinevalt 1993. aastast on meediadiskursuses selline käitumine siiski suures osas pigem hukka mõistetud.

5.3.3 Globaalne struktuur

Järgnevas osas võetakse vaatluse alla tekstiülesed struktuurid, kus täpsemalt pööratakse tähelepanu sellele, millisena nähakse venekeelsete valijate poliitilist osalust ning millisena venekeelset valijaskonda tajutakse.

5.3.3.1 Poliitiline osalus

1993. aasta ajalehtedes võib näha seda, et venekeelsete poliitilise osaluse kohapealt esines vastakaid arvamusi. Ühelt poolt oli domineeriv diskursus see, kus paljud ajakirjanikud ja poliitikud ei seadnud venekeelse valijaskonna poliitilist osalust otseselt kahtluse alla. Tunnistati seda, et venekeelse valijaskonna poliitiline aktiivsus on märk lojaalsusest ja et venekeelne valijaskond on osa Eesti poliitikast (vähemalt kohalikul tasandil), kas see meeldib

või mitte. Sellise domineeriva diskursuse puhul võib näha Smithi pakutud eliidi vene-diskursust, sest sealgi ei seatud venekeelsete osalust kohalikul tasandil kahtluse alla, pigem toodi välja see, et kohaliku taseme poliitikas osalemine lülitab ka marginaliseeritud grupid laiemasse poliitilisse kogukonda.

Teisalt ei olnud kaugeltki kõik arvamused 1993. aasta valimiste eelsel ja järgneval perioodil selle poolt, et venekeelsete valijate osalust peaks tunnustama. Kuigi Eesti kodakondsusega venekeelsete osalust ei seatud kahtluse alla, tehti seda kodakondsuseta isikute puhul. Pakuti välja, et eestlased saaksid karmima kodakondsuspoliitikaga kontrollida, kes saavad ja kes ei saa osaleda. Viimane oli küll pigem erandlik üldises meedia diskursuses. Mittekodanikest valijates tajuti ohtu, neid seostati Eesti-vastasusega. Kusjuures hirmu faktorile rõhuti otseselt või kaudselt enamikes 1993. aasta analüüsi all olnud artiklitest, sellest diskursusest kõrvalekaldujaid oli vaid venekeelse kogukonna seas, president Meri valimisjärgses kommentaaris, kus ta käsitles eestlasi ja venelasi võrdseina, ja *New York Timesi* juhtkirjas, kus mõlemal juhul võib märgata viiteid liberaalsele multikultuurilisusele. N: "*Olen päris kindel, et kui Eesti Vabariigi kodanikud ja Eestis elavad mittekodanikud tajuvad, et nad on ise vastutajad ning suudavad oma kätetöö ja eeskätt mõistusega positiivses suunas meie elu edasi viia, siis on tehtud oluline samm õigusriigi suunas. Selles suunas, et inimene tunneb end oma riigis peremehena,*" ütles Lennart Meri (E. Suits, Päevaleht 18.10.93). Kuna siin oli kõneisikuks president, siis võib seda lugeda suhteliselt mõjukaks ning seepärast väärib ka eraldi väljatoomist.

Nagu juba eespool mainitud, tehti paljudes sõnavõttudes niisiis selgelt vahet kodanike ja mitte-kodanike poliitilisel aktiivsusel. Kuigi Euroopa Nõukogule oli antud riigi tasandil lubadus, et mittekodanikud võivad valima minna (Smithi põhirahvuse diskursus), ei mõistnud seda heaks paljud ajakirjanikud ja poliitikud, kes vaadeldud perioodil Päevalehes ja Postimehes sõna võtsid (Brubakeri teooria, kus siis nähti pigem ohtu). Positiivses valguses nägid seda antud perioodil käsitletud artiklites vaid välisminister ja president, samuti venekeelsed poliitikud.

Välisriikidele soovisid eelkõige Eesti tipp-poliitikud (välisminister) anda sõnumit, et Eesti tunnistab venekeelse valijaskonna poliitilist osalust, millega välisminister lootis tähelepanu juhtida Eesti edukusele integratsiooni vallas, seda enam, et paljudes teistes riikides sellist praktikat pole. Viidati sellele, et Tallinna valimistel oli venekeelsete osalusprotsent kõrge ning

volikogus said vene saadikud ligi 40% kohtadest. Taolise käitumise mõistsid hukka osad ajakirjanikud aga ka näiteks Päevalehes sõna võtnud ajaloolane.

Kes nägid venekeelse valijaskonna poliitilist osalust normaalse nähtusena ja pigem rõhutasid vajadust seda suurendada, olid vene kogukonna esindajad. Leiti, et olukord oli venekeelsetele ebamäärane ning selles seisus peeti loomulikuks, et venekeelsed pöörduvad nende parteide poole, kes neid kõnetavad. Vene demokraadid pidasid pigem ebanormaalseks olukorda, kus venekeelsed valijad olid ilma poliitilise osaluseta riigi tasandil.

2009. aasta

2009. aasta meediakajastustes võib näha, et venekeelse valijaskonna poliitilist osalust peeti loomulikuks nähtuseks. Pigem isegi toodi välja vajadus seda poliitilist osalust suurendada, näiteks venekeelse ministriks saamise kaudu. Võib öelda, et poliitilise kaasatuse mõttes ollakse liikunud oluliselt lähemale liberaalse multikultuurilisuse teooriale. Siiski esines ka 2009. aastal meediadiskursuses teatavaid kõrvalekaldeid domineerivast lähenemisest.

Venekeelse valijaskonna poliitilises osaluses ei kahelda, küll aga seati kahtluse alla nende valikud. Rahulolematust tekitas eelkõige osades ajakirjanikes, samuti kahe lugejakirja autoris see, et venekeelne valijaskonda viis Tallinnas võidule meediadiskursuses halvas valguses nähtud Keskerakonna. Teisalt mõistsid mitmed ajakirjanikud, samuti sõna võtnud kohtunik Rait Maruste hukka ka viis, kuidas venekeelseid valijaid valima meelitati. Niisiis peegeldati võimuvõitlust Tallinnas ning mõisteti hukka vahendid, mida sealjuures kasutati (vastandavad valimisreklaamid).

Kui vaadelda, kuidas on muutunud suhtumine kodakondsuse andmisesse võrreldes 1993. aastaga, siis võib selles näha kõige suuremaid muutusi. N: *Ükskord me läheme veel kaugemale ja anname kodakondsuse kõigile kodakondsuseta püsiasukasile, kes pakkumist tagasi ei lükka. Saab jälle ühest ülearusest jamast lahti* (R. Taagepera, PM, 06.10.09). Taoline suhtumine peegeldab liberaalset multikultuurilise teooriat. Teisalt peab ütlema, et käesoleva töö kontekstis analüüsi alla olnud artiklitest tuli taolise avaldusega välja vaid politoloog Rein Taagepera, niisiis see valdav diskursus polnud. Välja tuua oli seda aga vaja, sest annab selgeid märke, kuhu suunas Eesti on liikumas.

Teine politoloog, Juhan Kivirähk tõi samuti välja veidi teistsuguse lähenemise venekeelse valijaskonna poliitilise osaluse osas – et venekeelne valijaskond peab ka ise aktiivsem olema, kuna senini seisnes venekeelse valijaskonna endi huvi pigem vaid kurtmises, et nendega ei arvestata.

Võrdlus

1993. aastal nähti venekeelse valijaskonna poliitilist osalust küll mõnevõrra paratamatusena, vastu oldi mittekodanike kaasamisele, rõhuti eestlusele läbi venestamise eest hirmutamise. Eelkõige võis näha Smithi analüüsitud põhirahvuse diskursust ka meedia diskursuses peegeldatuna. 2009. aastaks oli olukord oluliselt muutunud. Siis ei seatud venekeelsete valijate poliitilist osalust kahtluse alla, toodi välja see, et venekeelne valija on samasugune valija nagu eestlane ning pigem on vaja venekeelseid rohkem kaasata. Poliitilise osaluse kohapealt oli 2009. aastal märksa selgem ja ühtsem diskursus kui 1993. aastal, mil domineeris pigem diskursus, kus suhtuti venekeelsete poliitilise osalusse ettevaatlikult ja nähti seda riskantse, kuid paratamatu nähtusena. Sellele diskursusele oli alternatiivseid radikaalsemaid variante, mis ei soosinud venekeelse valijaskonna poliitilist osalust, kuid need olid marginaalsed. 1993. aasta ja 2009. aasta võrdluses võib näha seda, kuidas meedia diskursus hakkab liikuma liberaalse multikultuurilisuse suunas ning võib näha diskursiivset nihet 1990ndate alguse Eesti eliidi põhirahvuse diskursusest (Smith) multikultuurilisuse suunas, mis puutub venekeelsete valijate poliitilisse osalusse.

5.3.3.2 Venekeelse valijaskonna tajumine

1993. aasta Päevalehes ja Postimehes võib artiklite lõikes näha peamiselt ohule appelleerimist. Venekeelse valijaskonna, peamiselt mittekodanike eest hoiatati. Venekeelses valijaskonnas nähti ohtu Eesti iseseisvusele ja eestimeelsusele, kardeti, et venelased soovivad Eestis taastada vana korra ja viivad Eesti taandarengule. Ärevust tekitas eelkõige venekeelsete suur huvi kohalike valimiste vastu. Venekeelses valijaskonnas nähti suuremat ohtu piiriäärsetes linnades. Tallinnas olid küll etnilised konfliktid suured, kuid toodi välja, et Eesti-vastaseid aktsioone pole otseselt olnud ja tõenäoliselt ei tule ka. Selline kujutamine oli domineeriv, peegeldades selgelt Smithi leitud põhirahvuse diskursust, kus keskendusti ennekõike rahvuslikkuse rõhutamisele ja taastamisele ning pigem hoiatati venestumise eest.

Teisalt võis 1993. aasta lehtedes leida ka positiivsemat käsitlust, kus pigem tajuti venekeelseid neutraalse või positiivsena. Rõhutati seda, et venekeelne valijaskond on heterogeenne ja Eestile lojaalseid venekeelseid valijaid on palju. Samuti tajuti venekeelseid võrdseina eestlastega. Ka avaldati lootust, et erinevad kogukonnad Eestis lähenevad, niisiis tajuti venekeelseid küll erinevatena eestlastest, kuid samas nähti võimalust ka koostööks. Samas olid taolised artiklid pigem vähemuses, mis venekeelset valijaskonda heast küljest näitasid. Siinkohal peaks taaskord välja tooma president Meri, aga ka mõningad ajakirjanikud.

Venekeelse valijaskonna valikuid püüti ka põhjendada, näidata, et need olid eelkõige inimlikel põhjustel selliseks kujunenud. N: *Tegelikult on EVDL ja "Revel" praegu ainsad organisatsioonid, kes, kuigi läbi häda, aga siiski, räägivad midagi venelaste probleemidest Eestis* (N. Samorodin, Päevaleht, 8.11.93). Ka püüti näidata seda, et Venemaa mõju Eestis elavate venelaste üle ei ole kuigi suur. Selline kirjeldus kuulus venekeelse kogukonna esindajatele, peegeldades Brubakeri kolmikseose teooriat või õieti püüti mõista anda, et Venemaa ei mõjuta nii palju kui paljud eestlased kardavad.

2009. aasta

2009. aastal tajuti venekeelset valijaskonda valdavalt võrdsena eestlastega, otseselt ohule appelleerimist oli väga vähe. Venekeelseid tajuti ka kui mõjukaid, sest valimistulemused taandati paljuski venekeelsete toetuse tulemuseks. Kui valimisjärgsel päeval on Eesti suurima päevalehe juhtkirjas esimese faktorina valimistulemuste kujunemise seletamiseks venekeelne valijaskonda, siis näitab see selgelt mõjukust. Ka võib näha pigem sõbralikku suhtumist venekeelseisse, kui pakutakse välja, et vaja oleks venekeelset ministrit. Võõrastele ei pakutaks sellist lepituskätt.

Venekeelse valijaskonnaga seoses oli palju juttu ka venekeelsete toetusest Keskerakonnale ja selle läbi nähti neid pigem negatiivsena. Niisiis, olles seotud Keskerakonna valimisvõiduga, tajuti venekeelseid vastandununa 'põlistallinlasele'. Ka tajuti negatiivsena seda, et paremerakondadel ei õnnestu venekeelseid valijaid kõnetada, kuigi ka selle puhul avaldati lootust, et see siiski on võimalik.

Paremerakondade suhtumine venekeelsesse valijaskonda on samuti meediadiskursusesse toodud. Viidati, et see viib venekeelse valijaskonna Keskerakonda toetama, kuna viimane on „*ainus poliitiline jõud, kes neid a priori ei liigita kahtlase ja vaenuliku kontingendi hulka*“ (M. Lauristin, PM, 22.10.09).

Eestlaste suhtumine laiemalt venelastesse on samuti välja toodud, seda tegid eelkõige ühiskonnateadlased. N: *Kivirähki sõnul suhtuvad eestlased tegelikult siinsetesse venelastesse nagu poliitikutessegi - konkreetse töökaaslasega saadakse hästi läbi, kuid teistesse rahvustesse suhtutakse ettevaatlikult, et mitte öelda ksenofoobselt* (A. Raun, PM, 5.10.09). Venekeelset valijaskonda nähti osades artiklites ka kui lihtsakoelist, harimatut ja mõjutatavat. Seda võis peamiselt leida mõne ajakirjaniku, samuti kohtuniku ning lugejate tekstidest. Mõnevõrra üleolevalt venekeelsesse valijaskonda suhtumist võis leida nii otseste tekstivõtete (nt võrdlused) kaudu aga ka kaudsemalt venekeelse valijaskonna huve või elustiili kirjeldades.

Samas on selline halvustav suhtumine jällegi mõnes teises artiklis ümber lükatud ja hukka mõistetud.

Võrdlus

1993. aasta artiklites võib näha selget distantseerumist venekeelsest valijaskonnast. Neid nähti üldiselt ohuna ja võõrana, isegi kui neid aktsepteeriti osana Eesti ühiskonnast ja poliitikast, tehti seda skeptiliselt ja ettevaatlikult. Venekeelsete kujutamine täiesti positiivses võtmes oli üsna erandlik. 2009. aastaks oli selgelt muutunud see, et venekeelsete valijate pigem positiivne kirjeldus oli ülekaalus. Venekeelseid tajuti võrdsetena eestikeelsetega ning pigem mõistetakse enamikes artiklites hukka erinevate erakondade suhtumine venekeelseisse ja rahvuste vastandamine. Sellest tulenevalt võib öelda, et Postimehes ja Eesti Päevalehes ilmunud artiklid heitsid pigem ette poliitikutele negatiivset suhtumist venekeelses valijaskonda, kui et ise negatiivset hoiakut oleks loonud. See oli küll domineeriv diskursus, kuid sellele lisandus ka alternatiivseid diskursusi, mis olid skeptilisemad venekeelsete suhtes.

6. Diskussioon

Järgnevas peatükis olen andnud ülevaate järelduste kohta, mida eespool toodud tulemuste kohta tegin. Laiemalt vaatlen seda, milliste teooria peatükis toodud käsitlustega haakuvad Eesti meediadiskursused (vähemalt Postimehe ja Eesti Päevalehe meediadiskursuses).

Esmalt tooksin välja paar probleemsemat kohta antud töös. Esiteks, kriitilise diskursusanalüüsi puhul valitseb oht, et analüüs võib olla subjektiivne, sest analüüsikategooriad on valitud vastavalt probleemi püstitusele ja on seega juba eelneva kallutusega, samuti võimaldab iga tekst kvalitatiivses analüüsis mõnevõrra erinevaid interpretatsioone. Teiseks, töö kontekstis vaatlesin ka kõneisikuid, kelle olen kategooriate kaupa välja toonud probleemipüstituse ja lahenduste peatüki all, kus olen vaadelnud tekste tervikuna ning kus üldiselt esines tekstides selge seisukoht, mida oli võimalik võrrelda teiste kõneisikutega. Et ühe ja sama kõneisiku tekstis võis esineda erinevaid iseloomustusi, nimetusi, hinnanguid, leidsin, et on keeruline välja tuua need tekstilised võtted, mis domineerisid ühes või teises kõneisikute kategoorias. Niisiis võib öelda, et olen käsitlenud artiklite vormilise külje osas mõlemat analüüsivat aastat monoliitse tervikuna (v.a. probleemipüstitus ja lahendused). Antud probleemi peaks edasiste uuringutega täpsemalt vaatlama.

Järgnevalt on vaadeldud uurimisküsimusi.

Milliseid diskursiivseid võtteid kasutatakse venekeelse valija kujutamisel eestikeelses trükimeedias 2009. ja 1993. aastal? Millised on erinevused?

1993. aasta Postimehes ja Päevalehes on venekeelseid kujutatud negatiivselt – neid seostatakse väga selgelt nõukogudeaegse mentaliteedi ja poliitikaga, nende poliitilises aktiivsuses nähakse ohtu Eesti arengule tervikuna. Eestlaseid käsitletakse domineeriva grupina ja venekeelset elanikkonda pigem immigrantidena (kuigi immigrandi mõistet võib leida vaid ühest tekstist, teistes tekstides on sellele pigem kaudselt viidatud), kel ei tohiks kuigi palju sõnaõigust olla, igatahes mitte riigi tasandil. Rõhutatakse tugevat sidet Venemaaga, seda, et Eestis on veel palju neid, kes on oma kunagise kodumaa poolt mõjutatavad ja sellest tulenevalt ebakindel element. Ohudiskursusega paralleelselt on ka positiivsemaid kirjeldusi meediadiskursusesse toodud, peamiselt möönavad need, et venekeelse valijaskonna hulgas on ka palju lojaalseid inimesi. Teisalt oli selliste mööndustega kaasas ka skeptilisus, viide ebakindlusele seoses venekeelse elanikkonnaga ja riskile, mida nad Tallinnale ja Eestile laiemalt kujutavad. Integratsioonipoliitika kajastuses torkab silma vastuolu – sisepoliitiliselt ollakse ebakindlad, kuidas olukorda lahendada, samas aga välisriikidele püütakse luua suhteliselt positiivset kuvandit Eesti rahvusküsimuste osas. Lausa avalikult põlglikud ja vaenulikud oldi venekeelsete poliitikute suhtes, kes Tallinna linnavolikokku valiti. Eeldati, et nad tahavad Eestit enam Venemaaga siduda või et eestistamist hakatakse tugevalt pidurdama. Venekeelsele kogukonnale anti samuti sõna, sealt jäi selgelt kõlama see, et vene kogukonna liidrid üritasid näidata venekeelseid Eestile lojaalseina ning tuua välja selle, et ka venekeelne elanikkond on keerulises olukorras, kus ei osata päris täpselt käituda. Ohule rõhumist ei varjatud demagoogia taha vaid väljendati suhteliselt otsesõnu (palju oligi kasutatud sõnu nagu 'oht' ja 'hoiatama').

2009. aasta Postimehes ja Eesti Päevalehes kujutati venekeelseid valijaid ennekõike osana Eesti poliitikast. Kuigi kohati tehti seda veidi halvustavalt ja nende valikuid kahtluse alla seades, ei eitatud, et venekeelne valija peaks olema osa Eesti poliitikast. Venekeelsete kujutamine oli märksa mitmekülgsem, püüti sisse tuua ka n-ö vene valija vaatepunkti. Samas ei saanud otseselt sõna pea ükski venekeelne inimene. Selles suhtes oli 1993. aastaga erinevusi, sest siis said (küll harva) sõna ka venekeelse kogukonna liikmed. Märgata võib seda, et venekeelset valijat kujutatakse pigem kerge üleolekuga ja kohati naeruvääristavalt. On teatud väljakujunenud stereotüübid, mida ka meedia vahendusel taastoodeti. Näiteks kujutati venekeelset valijat tüüpiliselt Lasnamäel elava ja mitte kuigi haritud Keskerakonna valijana, kellega on kerge manipuleerida. Loomulikult ei ole selline kirjeldus valdav, on ka positiivsemaid diskursusi, kuid taolist suhtumist võib leida tekstidest nii eksplitsiitsetena kui ka

implitsiitsetena. Positiivsemast poolest on aga toodud ära see, et venekeelsed on võrdsed eestikeelsetega, et eestlased peaksid olema avatumad vähemusrühvuste suhtes, selle kaudu toodi diskursusesse ka vähemuse mõiste, mis on selge edasimineku võrreldes 1993. aastaga, mil vähemuse mõiste ei tulnud kõne allagi. 2009. aastal mõisteti üksmeelselt hukka paremerakondade distantseerumine venekeelsest valijast, samuti paremerakondade halvustav retoorika venekeelse valija suhtes.

Milliste teemade/probleemidega seostatakse venekeelset valijat 2009. ja 1993. aastal? Millised on erinevused?

1993. aastal oli valdavaks probleemipüstituseks see, et venekeelsed valijad on aktiivsemad kui eestikeelsed ja viivad sellega võimule n-ö venemeelsed ja venekeelsed poliitikud, kes enamikele eestlastele on ebasümpaatsed. Teise suurema probleemina nähti Venemaa liigset sekkumist ja mõju Eesti siseasjadele. 2009. aastal oli küll üks veidike domineerivam probleemipüstitus, mille järgi venekeelsed hääletavad vaid ühe partei poolt, kuid oli ka mitmeid teisi levinud probleemipüstitusi. Paljudes artiklites oli ka tõstatatud probleemina see, et paremerakonnad teevad midagi valesti, samuti seda, et venekeelsete seast pole piisavalt arvamusi liidreid-poliitikuks võrsunud. Niisiis läheneti 2009. aastal teemale märksa mitmekülgsemalt, samuti võib näha seda, et neis pole sugugi ainult venekeelsed ise n-ö süüdi, näha ka eestlaste osa. 1993. aasta probleemid olid enamjaolt n-ö venelastekesksed, mis tähendas, et eestlasi seostati nende probleemidega vähe ja nähti pigem ohvritena (*a'la* 'venelaste tõttu ei saanud linnavalikogusse piisavalt eestlasi'), 2009. aastal on näha seda, kuidas venekeelsete probleemide arutellu on kaasatud ka see, mis rolli eestlased selles mängivad. Enam on toodud välja see, et eestlased peaksid midagi tegema. 1993. aasta ja 2009. aasta võrdluses võib näha seda, et 2009. aasta lahendused on orienteeritud venekeelsete kaasamisele, samas kui 1993. aastal olid ülekaalus lahendused, mis pigem lükkasid venekeelsed valijad poliitilisest osalusest eemale. Kuigi ka 1993. aastal viidati koostööle nii mõneski artiklis, kaasnes sellega pea alati kerge kõhklikus ja ebalemine. Niisiis võib öelda, et lahenduste osas võib näha 1993. aasta kontekstis Smithi leitud põhirühvuse diskursuse peegeldust, samas kui 2009. aastal oli lahendusi rohkem pakutud ning need olid rohkem mõjutatud liberaalsest multikultuurilisuse käsitlusest. Samas on näha ka venekeelsele valijaskonnale soovitude jagamist, neid tegutsemisele ja aktiivsusele õhutamist.

Milliseid laiemaid arusaamu vähemuste rollist diskursuste tagant võib leida?

1993. aasta domineerivas diskursuses peljati venekeelsete elanike võimu ja poliitilist aktiivsust, kus hoiatati aktiveerunud venekeelse valijaskonna eest ning valimistejärgselt jällegi kirjeldati valimistulemusi kui šokki eestlaste jaoks. Ka tõstatati kodakondsuse andmise

temaatika ja mõisteti üksmeelselt hukka kodakondsuse kiirendatud andmine (sellest diskursusest oli selgelt erineval positsioonil peaminister Mart Laar, keda siis süüdistati liialt kergekäelises kodakondsuse andmises, kes aga omakorda süüdistas eelmist peaministrit selles samas), mille taga tajuti ohtu, et poliitiliselt mõjukaks võivad saada mõned venekeelsed poliitikud, kes kohalikel valimistel oleks kandideerinud. Samuti toodi välja seoseid Venemaa ja tema poliitikaga Eesti suhtes ning kardeti, et võib tekkida oht, et püütakse taastada endine kord. Sellise diskursuse taga võib näha Smithi leitud põhirahvuse diskursust aga ka Brubakeri kolmikseose teooriat.

Venekeelse kogukonna esindajate poolt loodud diskursuses võis märgata kaht tendentsi – esiteks rõhutati Eestis elavate venelaste ükskõiksust Venemaal toimuva suhtes ja teiseks toodi välja venekeelsete valijate sisemine ebaühtsus ning poliitiliste valikute variatiivsus. Selgelt püüti anda edasi sõnumit, et Eestis elavad venelased tahavad ajada Eesti asja samal ajal venekeelse kogukonna murede eest seistes. Taolise diskursuse võib taandada osaliselt Brubakeri teooriale, sest sellega saab seletada, miks näevad Eesti venekeelse kogukonna juhid vajadust endi lojaalsust tõestada, samuti välja tuua seda, et Venemaa pole Eestis elavate venelaste jaoks õieti midagi teinudki. Osaliselt võib aga siin näha Vello Pettai välja toodud diskursuste konflikti, kus venekeelsed elanikud eeldasid, et neil on samad etnokultuurilised õigused ja eesõigus poliitilistes protsessides osaleda nagu enne Eesti taasiseseisvumist.

2009. aastal oli kõneisikute struktuur hoopis erinev 1993. aastast, olles variatiivsem, ning sellest tulenevalt on ka diskursused mitmekülgsemad. Puudub üks kindel domineeriv diskursus ja üksikud alternatiivsed diskursused nagu seda võis näha 1993. aastal, pigem võib näha seda, et on mitu kaalukamat diskursust ja lisaks veel alternatiivsed diskursused, see viitab arvamuste paljususele ning on ainult hea näitaja.

Siiski võib 2009. aastal välja tuua ühe selgelt eristuva diskursuse, mida võis kõige sagedamini näha – venekeelne valijaskond toetab jäägitult Keskerakonda. Siin diskursuses keskenduti eelkõige venekeelse valijaskonna valiku üle arutlemisele, aga ka selle üle juurdlemisele, miks paremerakondadel ei õnnestu venekeelse valijaskonnaga suhelda. Peamiselt tuuakse välja paremerakondade vale taktika. Venekeelse valijaskonna valikuid vastandatakse eestlaste omale, seega püsib meediadiskursuses erinevuste rõhutamine.

Keskerakonna poolt loodavat vastandamist on hukka mõistnud kaks teksti, seega on tegemist marginaalsema diskursusega, samas sekundeerib see eelmisele, sest vaatleb, kuidas täpsemalt venekeelne valija Keskerakonna juurde „meelitatakse“. Samas tuuakse lahenduseks pigem

kõikide võrdne kaasamine ja lepituse leidmine. Selle diskursuse kõneisikuteks on kohtunik Rait Maruste ning ajakirjanik Ilona Martson.

Omaette diskursuse moodustavad ka nn valgete jõudude retoorikat hukka mõistvad tekstid, mis väidavad, et venekeelset valijaskonda kehvemana demonstreerivad (peamiselt) paremerakondade poliitikud hirmutavad sellega endi valijaid, aga laiemas perspektiivis on see kahjulik Eesti demokraatialle. Eelkõige võib selle diskursuse kõneisikuks pidada SDE poliitikut Marju Lauristini.

Ühe diskursuse loovad ka need tekstid, mis toovad välja selle, et venekeelse elanikkonna esindajat valitsuses pole, samuti ka selle, et venekeelne elanikkond on mahajäänud võrreldes eestlastega, et pole kerkinud arvamusiideid ja tipp-poliitikuide venekeelse elanikkonna seast. Antud diskursuse taga võib laiemalt näha liberaalse multikultuurilisuse teooriat, mis eelkõige rõhutab erinevate gruppide kaasamist ja nende esindatust ka riiklikul tasandil, samuti et esindaja peaks olema sarnase taustaga kui vähemusgrupp (antud juhul venekeelne eestlane). Selles diskursuses võib märgata kõneisikutena eelkõige politolooge, aga ka ajakirjanikke.

Vähemusediskursuse on üldisesse meediadiskursusesse toonud politoloogid ning Serbia ajakirjanik Dyula Mirnich. Tuuakse välja see, et vähemused peaksid ise rohkem õigusi nõudma, aga ka see, et eestlased peaksid olema avatumad vähemusrühvuste suhtes ja kaasa aitama integratsioonile. Ka selle diskursuse võib seostada laiemalt liberaalse multikultuurilisuse teooriaga.

Marginaalse diskursuse on loonud kaks lugejakirja ja Andrus Kivirähki artikkel (EPL, 24.10.93, „Kohanemine okupatsiooniga“), mis selgelt rõhuvad ohule ja hirmutamisele ning venekeelsete negatiivsele kujutamisele. Vastandatakse põliselanikke ja venelasi. Taoline diskursus võib aga heita valgust sellele, milliseid suhtumisi n-ö rahva seas veel olla võib.

Käesolevas bakalaureusetöös leidsin, et 1993. aastal domineeris meedia diskursuses Smithi põhirühvuse diskursus, mis peegeldas Eesti eliidi vene-diskursust tol perioodil. Siin võib näha seda, kuidas trükimeedia legitimeerib poliitilisi strateegiaid (Kõuts, 2004). Niisamuti võib näha ka Brubakeri kolmikseose teooriat, seda enam, et 1993. aastal olid Vene väed veel Eesti pinnal ning teatavaks mureks näis põhjust olevat. Liberaalse multikultuurilisuse teooriat põhimõtteliselt 1993. aasta kontekstis analüüsitud artiklitest leida ei õnnestunud. 2009. aasta kontekst on aga sootuks midagi muud. Kuigi Tallinna kohalike omavalitsuse valimiste kontekstis võib väga selgelt näha poliitilise võimuvõitluse toimumist, kus siis

Reformierakond ja Keskerakond on omavahel teravalt vastandatud ning venekeelset valijaskonda nähakse Keskerakonna ehk siis riiklikul tasandil mittedomineeriva diskursuse (sellele vastanduva) toetajatena, võib öelda, et trükimeedia diskursuses ei toimu sugugi enam ainult kehtiva poliitilise diskursuse peegeldamine ja legitimeerimine vaid palju ka kritiseeritakse seda. Kuigi selget liberaalset multikultuurilisuse teooriat ei saa samuti välja tuua kui domineerivat diskursust, võib öelda, et ometigi on täheldatav muutus ning liikumine Smithi põhirahvuse diskursuselt liberaalse multikultuurilisuse suunas. 1993. aastal mõisteti meediadiskursuses poliitikute tegevus pigem hukka, kui need soovisid venekeelseid kaasata (nt välisministri sõnavõtted) või vähemasti leidsid, et seda peaks tegema, 2009. aastal aga mõistetakse hukka (parempoolsed) poliitikud, kui nad ei kaasa ega kohtle võrdselt. Niisiis võib öelda, et liberaalse multikultuurilisuse kasvu on märgata, kuid seda eeskätt akadeemilise diskursusena mitte poliitikute poolt omaks võetuna. 2009. aastal võib meediadiskursuses leida siiski ka Brubakeri kolmikseose teooriat, sest ohu tajumine Venemaa poolt on endiselt aktuaalne, seda enam kui on sündmusi (2007. aasta aprillirahutused), mis seda justkui kinnitavad. Jätkuvalt tajutakse Venemaa survet ning peljatakse Eesti venelaste ebalojaalsust, niisiis selles mõttes on 2009. aasta ja 1993. aasta sarnased. Samuti tuleb arvestada jätkuvalt suurt venekeelse elanikkonna kontsentratsiooni Tallinnas ja selle mõjukust kohalikule poliitikale. Venekeelsete kaasatus ja võrdsuse tunnustamine meediadiskursuses näitab ka seda, et pigem oodatakse venekeelsete n-ö hajutatumalt hääletamist seepärast, et sellisel juhul poleks Keskerakond enam nii ülekaalukal positsioonil Tallinnas (ja sellega ka venekeelne elanikkond tervikuna), vaid võimuvõitlus oleks enam ühtlustunud ega vastanduks nii teravalt.

Kokkuvõte

Käesolevas töös uuriti kombineeritud uurimismeetodiga (kontentanalüüsi ja kriitilise diskursusanalüüsiga) seda, kuidas eestikeelne trükimeedia konstrueerib üht poliitilist gruppi Eestis – venekeelset valijaskonda, täpsemalt venekeelset valijaskonda Tallinnas. Töö teoreetiline lähtepunkt oli kolmel erineval vähemuste teoorial, mis käsitlevad venekeelse valijaskonna konstrueerimisel olulisi aspekt: liberaalne multikultuurilisuse teooria rõhutab vähemuste poliitilist osalust, Brubakeri kolmikseose teooria seletab eestlaste ohutunnet seoses Venemaa ja venelastega, ja Smithi pakutud põhirahvuse diskursus peegeldab Eesti eliidi vene-diskursust 1990ndate alguses. Empiirilises osas oli analüüsi alla võetud Postimehe ja Eesti Päevalehe artiklid ning võrreldi taasiseseisvumise järgselt kõige esimesi 1993. aasta KOV valimisi ning kõige hiljutisemaid 2009. aasta KOV valimisi, et näha muutusi.

Mõlema analüüsitud aasta puhul on oluline vaadelda ajaloolist konteksti: 1993. aasta suhteliselt hiljutine taasiseseisvumine, endiselt tihedad sidemed Venemaaga ja samas väga värsked mälestused nõukogude ajast, suur ja ebaühtlane venekeelne elanikkond, kelle jaoks uudne olukord oli ehk mõnevõrra ehmataavam kui eestlastele, alles tekkiv poliitiline süsteem. Selle tulemusel oli mõnevõrra paratamatu, et ei olnud jõudnud veel tekkida rahulikumat õhkkonda ja usaldust üksteise suhtes, ebakindel oldi ka võimu jagamise osas ning selles, kuidas seda täpselt tegema peaks. 2009. aasta kontekstis näeme aga juba paika loksuvat poliitilist süsteemi, kus oma kindel koht on ka venekeelsel valijaskonnal, mida aga ei nähta sugugi alati positiivses valguses, sest toetab venekeelne valijaskond võimuvõitluses Tallinnas hoopiski riigi tasandil mitte-domineerivat poolt, viies kohalikul tasandil võimule selle sama erakonna ja tekitades paljudes eestlastes pahameele. Samuti võib näha mõnevõrra suurenenud ohutunnet Venemaa poolt seoses 2007. aasta aprillisündmustega. Seepärast võib öelda, et ka 2009. aastal oli usalduse küsimus üleval, kuid 2009. aastal nähti vajadust mõlema – nii eestlaste kui venekeelsete – panust parema läbisaamise nimel.

Venekeelse valijaskonna konstrueerimisel võib näha seda, et 1993. aastal valitses meediadiskursuses oluliselt ühtlasem domineeriv diskursus, milles võis näha viiteid nii Smithi leitud diskursusele kui ka Brubakeri teooriale. Võibki öelda, et mõnes mõttes on Smithi ja Brubakeri teooriad sarnased, lähtudes mõlemad eestlaste ohutundest venelastega seoses. Domineerivas diskursuses võtsid sõna ennekõike ajakirjanikud ja poliitikud, seal kujutati venekeelseid valijaid (iseäranis mittekodanikke) Eestis võõrastena ja ohuna, vastandina siinsetele põliselanikele ja kodanikele. Valimistejärgselt hoiatati venekeelsete saadikute eest, kes Tallinna linnavolikokku valiti, selle taga võis näha hirmu, et Eesti areng võib pidurduda, samuti peljati selle kaudu Venemaa mõjukuse kasvu Eesti sisepoliitikas.

2009. aasta kohalike volikogu valimiste eelselt ja järgselt avaldatud artiklite põhjal võib näha, et meediadiskursus on muutunud. Levinumad diskursused on keskendunud sellele, et arutleda venekeelse valijaskonna suure toetuse üle Keskerakonnale, kusjuures neis omakorda jagunevad arvamused kaheks – ühelt poolt nähakse venekeelset valijat pigem negatiivselt, kuna nemad viisid Keskerakonna Tallinnas võidule, teisalt aga tuuakse välja paremerakondade halb töö ja venekeelsetesse negatiivne suhtumine, mis on põhjustanud tõenäoliselt sellise olukorra, kus venekeelne valijaskond üsna ühtselt toetab Keskerakonda. Siin võib näha Smithi leitud diskursust, sest toob välja võimuvõitluse, mida kohalike omavalitsuse valimistel näha võib, ning kus konkureerivad erinevad poliitilised diskursused, kus mõjukamad on Keskerakonna ja Reformierakonna (ja IRL-i) vastandamine. Sealt lähtudes

on niisiis venekeelsed valijad need, kelle toetuse tulemusel on Tallinnas domineerivaks Keskerakond ja vastav diskursus, millele osaliselt oponeeribki meediadiskursus, mis toetab enam riigi tasandil domineerivat diskursust. Sellega seoses võib näha kõrvuti ka Brubakeri teooriat, sest arvestades venekeelse elanikkonna suurust Tallinnas võib öelda, et see omab mõjukust kohalikul tasandil ning sellest tulenevalt võibki endiselt näha ohutunnet Venemaaga seoses. Samas on meediadiskursuses palju toonitatud ka venekeelsete suurema kaasamise vajadust, mille taga võib laiemalt näha liberaalse multikultuurilisuse teooriat, mis eeskätt just erinevate gruppide võrdse kaasatuse vajaduse välja toob. Eraldi võiks välja tuua ka vähemuste diskursuse, mida peamiselt ühiskonnateadlased välja toovad, millega toonitatakse vähemuste õigusi, samuti tuuakse kõne alla ka eestlaste roll venekeelse elanikkonna probleemide lahendamisel ja integratsioonis – soovitatakse olla avatumad ja vastutulelikumad integratsiooni osas. Niisiis võis näha liberaalse multikultuurilisuse kui akadeemilise diskursuse olemasolu.

1993. aasta ja 2009. aasta võrdluses võib niisiis öelda, et muutunud on esiteks kõneisikute struktuur – kui 1993. aastal võtsid sõna eeskätt ajakirjanikud ja poliitikud, siis 2009. aastaks on nendele lisandunud ka ühiskonnateadlased, muutes meedia kui avaliku foorumi mitmekülgsemaks, tutvustades erinevaid diskursusi. 2009. aasta teemade mitmekesisus muutis venekeelse valijaskonna konstrueerimise oluliselt mitmetahulisemaks ja argumenteeritumaks. Seega, 1993. aasta meediadiskursuses domineeris selgelt Smithi põhirahvuse diskursus, mis peegeldas tollase poliitilise eliidi vene-diskursust, sellele sekundeeris Brubakeri kolmikseose teooria. Liberaalne multikultuurilisuse teooria 1993. aasta kontekstis puudus. 2009. aastal võib aga näha viiteid kõigile kolmele teooriale, sest Keskerakonna ülekaaluka võidu valguses Tallinna kohalikel omavalitsuse valimistel peab siiski välja tooma Smithi põhirahvuse diskursuse, samuti on selgelt näha endiselt Brubakeri kolmikseose teooriat. Lisandunud on ka liberaalne multikultuurilisuse teooria, mis eksisteerib paralleelselt teistega ja on eelkõige nähtav venekeelse valijaskonna poliitilise osaluse üle arutlemisel laiemalt. Niisiis võib näha iseäranis poliitilise osaluse kohapealt selget liikumist Smithi leitud põhirahvuse diskursusest liberaalsele multikultuurilisuse teooriale. 2009. aasta kontekstis püütakse käsitleda teemat laiemalt, vaadelda venekeelse valijaskonna poliitilist osalust mõneti ka eraldi võimuvõitlustest, tuues diskursusesse selgeid viiteid liberaalsele multikultuurilisusele. Kokkuvõtlikult võib öelda, et ka 2009. aasta meediadiskursuses võib näha laiemalt usalduse küsimust, mõõndakse, et päriselt pole veel venekeelseid omaks võetud, kuid sellele viitamine ja välja toomine näitavad, et igal juhul liigutakse positiivses suunas.

Summary

The aim of this research paper is to study how Estonian media constructs one of the political groups in Estonia – the Russian-speaking electorate in Tallinn. For this combined research method, content analysis and critical discourse analysis were used. The theoretical part was based on three different minority theories which are important for explaining different aspects of the construction of the Russian-speaking electorate; the liberal multiculturalism theory which emphasizes the political participation of minorities, Brubaker's triadic nexus which explains the threat that the Estonians might feel towards Russia and the Russian-speakers in Estonia, and also Smith's core nation discourse which reflects the political discourse of the elites in the 1990s. The empirical part consists of articles from two daily newspapers – *Eesti Päevaleht* and *Postimees*. Two different local election years are compared – 1993 as the first elections after regaining independence, and the most recent elections in 2009.

It is important to consider the historical context for both years as well: in 1993 - the recent regaining of independence, still quite tight connections with Russia and yet very recent memories of the Soviet era, large and uneven Russian-speaking population for whom the new situation in the independent state was probably more dramatic than for the Estonians, only emerging political system. As a result of this it was inevitable that a more peaceful and trustworthy atmosphere had not yet emerged, and the Estonians were uncertain about the participation of the Russian-speakers in the power institutions. In the context of 2009 we see a rather different picture with settling political system where the Russian-speaking electorate holds a steady position. This is not always perceived in a positive light because the Russian-speaking electorate supports the Centre Party which holds a non-dominant discourse on the state level, but a dominant position on the local level mainly because of the Russian-speaking voters in Tallinn. One could also see a greater fear of Russia's interference because of the events of 2007. That is why one could state that the question of trust is still an issue, but in 2009 the contribution of both Estonians and the Russian-speakers is thought to be important.

In the construction of the Russian-speaking voters, it appeared that in 1993 there was one dominating discourse in the overall media discourse and a few alternative ones. Smith's core nation discourse could be seen in the dominant discourse, also Brubaker's triadic nexus theory. One could argue that Smith's and Brubaker's theories are similar in that way that they both assume a feeling of threat from the side of Estonians towards the Russian-speakers. In the dominating discourse the speakers were mainly journalists and politicians. They depicted Russian-speakers as others, opposing them to locals and citizens. After elections people were

warned against the Russian-speaking councilors at the city council of Tallinn. It was feared that this would hinder the development of Estonia. Also, the interference of Russia in the internal affairs of Estonia was feared.

The articles published during the 2009 elections show a change in the discourse. The most wide-spread discourses were focused on the discussion about the support of the Russian-speaking voters for the Centre Party. These discussions part – on the one hand, Russian-speaking voters are seen negatively because of their support for the Centre Party, and on the other hand, the work of the right-wing parties is criticized and also the negative attitude towards the Russian-speaking voters is criticized for it is probably the reason why Russian-speakers vote for the Centre Party. The Smith's discourse could be traced here, since it highlights the strife between the the Centre Party and the Reform Party. Because of the Russian-speakers the Centre Party dominates in Tallinn, and to that discourse the media discourse is opposing since it supports the discourse which is dominant on the state level. Besides that one could see the Brubaker's theory as well, because the size of the Russian population in Tallinn is considerable and influential. That is why the feeling of fear towards the interference of Russia is still present. Still, the need to conclude the Russian-speakers is highlighted in the media discourse, so the liberal multiculturalism theory can be seen there. According to this theory the need to conclude all groups of the society in politics is essential. Another discourse, the minority discourse is introduced by the social scientists and it focuses on the rights of the minorities, also the role of Estonians in the process of integration is pointed out. It is recommended for Estonians to be more open-minded. So one could conclude that the liberal multiculturalism theory can be seen in the media discourse as an academic discourse.

Comparing the years 1993 and 2009 the changes have been clear. One thing that has changed is the structure of the speakers – in 1993 politicians and journalists were the main speakers, in 2009 the social scientist have been added, and this has made the media as a public forum more plural, introducing different discourses. The plurality of the issues in 2009 showed that the construction of the Russian-speaking voters has become more complex and the argumentation is better. So, in 1993 the Smith's core nation discourse dominated in the media discourse next to the Brubaker's triadic nexus theory. Liberal multiculturalism was not found in the 1993 context. In 2009 one could see references to all three theories. In the light of the victory of the Centre Party in Tallinn Smith's core nation discourse must be pointed out as well as Brubaker's theory. To this the liberal multiculturalism theory has been added, existing

next to the two other theories. In the argumentation over the political participation of the Russian-speaking electorate, the transfer from Smith's core nation discourse to the liberal multiculturalism can be seen. In the context of 2009 the issue is argued in broader terms, the political participation of the Russian-speakers is seen apart from the strife in Tallinn as well, bringing liberal multicultural ideas into the media discourse. In the media discourse in 2009 it can be seen that the question of trust is still a topic and that the Russian-speakers have not been completely recognized as Estonians, but the fact that this topic was raised indicates that it is moving to a positive direction.

Kasutatud allikad

1. Brubaker, R. (2007). *Nationalism reframed*. Cambridge: Cambridge University Press. Lk 55-76.
2. Chwaszcza, C. (2008). The Theory and practice of multicultural theorizing. *Review symposium: Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity* by Will Kymlicka. Oxford: Oxford University Press.
3. van Dijk, T. (2002). *Methods of Critical Discourse Analysis*. URL (kasutatud veebruar 2011) <http://site.ebrary.com/lib/tartu/Doc?id=10080947&ppg=119>
4. Entman, Robert (2002) Framing: Towards Clarification of a Fractured Paradigm: McQuail (ed.) *McQuail's Reader in Mass Communication Theory*. URL (kasutatud detsember 2009) https://www.is.ut.ee/pls/ois_sso/tere.tulemast?pn_id_materjal=141223&pn_id_sessioon=62189396911977870050
5. Hallik, K. (2002). Integratsiooni poliitiline mõõde. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2002 aruanne*. Hallik, K. (toim.), lk 85-101.
6. Hallik, K. (2005). Kodakondsus ja poliitiline kaasatus. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2005 aruanne*. Vetik, R. (toim.), lk 60-73.
7. Ivison, D. (2010). Introduction. Ivison, D. (toim). *The Ashgate Research Companion to Multiculturalism*. London: Ashgate Publishing Limited. Lk 1-16.
8. Korts, K. ja Vihalemm, T. (2008). Rahvustevahelised suhted, kontaktid ja meie-tunne. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Vetik, R. (toim.), lk 107-117.

9. Kruusvall, J. (2008). Rahvussuhete tajumine. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Vetik, R. (toim.), lk 81-107
10. Kõuts, R. (2004). Rahvuslus, multikultuurilisus ja liberaalne lähenemine enamuse-vähemuse suhetes ja meedias. *Akadeemia*. lk 1951-86.
11. Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship*. Oxford: Clarendon Press.
12. Kymlicka, W. (2001). Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe. Kymlicka, W. et al (toim.). *Can Liberal Pluralism be Exported?* Oxford: Oxford University Press.
13. Laherand, M-L. (2008) *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
14. Lauristin, M. (2008). Kodanikud ja mittekodanikud: venekeelse elanikkonna erinevad kategooriad ja lõimumistendentsid. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Vetik, R. (toim.), lk 142-164.
15. Lauristin, M. (2007). Mitte-eestlaste osalemine Eesti ühiskondlikus elus ja poliitikas. Heidmets, M. (toim.). *Inimarengu aruanne 2007*. Lk 55-67.
16. Mansbridge, J. (2001). What does a Representative Do? Descriptive Representation in Communicative Settings of Distrust, Uncrystallized Interests, And Historically Denigrated Status. Kymlicka, W. (toim). *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press, lk 99-124.
17. Nimmerfeldt, G. (2008). Kodakondsus. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Vetik, R. (toim.), lk 126-142.
18. Petersoo, P. (2007). Reconsidering otherness: constructing Estonian identity. *Nations and Nationalism*, 13 (1): 117-133.
19. Pettai, V. (2001). Definitions and Discourse: Applying Kymlicka's Models to Estonia and Latvia. Kymlicka, W. et al (toim.). *Can Liberal Pluralism be Exported?* Oxford: Oxford University Press. Lk. 259-269.
20. Sasse, G. (2008). Kymlicka's odyssey -- lured by norms into the rocks of politics. *Review symposium: Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity by Will Kymlicka*. Oxford: Oxford University Press.
21. Smith, G. (1998). Nation re-building and political discourses of identity politics in the Baltic states. Smith, G. et al (toim.). *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands*. Cambridge: Cambridge University Press. Lk 93-119.

22. Williams, M. (2001). The Uneasy Alliance of Group Representation and Deliberative Democracy. Kymlicka, W. (toim). *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford: Oxford University Press, lk 124-155.
23. Valimiskomisjoni kodulehekül, URL (kasutatud märts 2011)
<http://www.vvk.ee/arhiiv>
24. Eesti kodakondsuse seadus (19.01.1995) RT I 1995, 12, 122; viimati muudetud 15.06.2006 URL (kasutatud märts 2011) <https://www.riigiteataja.ee/akt/1042868>

Lisa

Analüüsitud artiklid:

Postimees 1993

1. 24.aug „Eesti Demokraatlik Liit kutsub valimisi boikoteerima“
2. 6.sept „Tallinnas enne valimisi“, Vahur Made
3. 17.sept „New York Times’i juhtkiri 11.septembrist“
4. 4.okt „Vene kogukonna liidrid ei usalda kedagi“
5. 18.okt „Valimistel kutsus keel meelt avaldama“, Allan Alaküla
6. 19.okt „Tallinna linnavolikogus on võimalik kindel enamusliit“, Hannes Rumm
7. 19.okt „Venelased liidavad Eesti erakondi“, Allan Alaküla
8. 20.okt „Lüüasaanud erakonnad hindavad valimistulemusi erinevalt“, Hannes Rumm
9. 22.okt „Ja nii nad tapsidki meie Ferdinandi...“, Vahur Made
10. 26.okt „Eesti on Euroopa Nõukogule andnud lubaduse lasta mitte kodanikel osaleda kohalike omavalitsuse valimistel“
11. 4. nov „Venemaa Riigiduumi valimine jätab Venekeelse Elanikkonna Esindusassamblee külmaks“, Hannes Rumm

Päevaleht 1993

12. 16.aug „Muulaste huvi kohalike valimiste vastu suureneb“
13. 6.sept juhtkiri
14. 15.sept „Kodakondsuse soovijatel pruugib helistada Pruulile?“
15. 7.okt juhtkiri
16. 11.okt „Otsustamisjulgust, härrased!“, Tiit Made
17. 16.okt „Keda me valime ja kes valib“, Marek Dreving
18. 18.okt „President Meri: Esmakordselt läks kohalik võim rahva kätte“, Erki Suits
19. 18.okt juhtkiri
20. 18.okt „Üks õppetund on jälle seljataga“, Sulev Hallik
21. 19.okt „Kohalike volikogude valimiste esialgsed tulemused teada“
22. 19.okt juhtkiri
23. 19.okt „Valimised – üllatuslikud või seaduspärased“, Marek Dreving
24. 20.okt „Lembit Annus: vene saadikutega tuleb leppida nagu ämmaga“

- 25. 20.okt „Valimistest – veel kord“, Mart Helme
- 26. 20.okt juhtkiri
- 27. 5.nov „Mittekodanike integreerimine Eesti ühiskonda kulgeb edukalt“
- 28. 8.nov „...neil on Eestis hea elada ka ilma eestlaste sõpruseta“, Oleg Samorodin
- 29. 16.nov „Valimiste võti on Imavere imes“, Toomas Alatalu
- 30. 18.nov „Mittekodanike integreerimisest: poolt ja vastu“, Leo Laks

Postimees 2009:

- 31. 1.okt „Serbia ajakirjanik: Eesti mõjub liiga rahvusliku ja suletuna“, Alo Raun
- 32. 5.okt „Kivirähk: tuleb vältida uute Õiste Vahtkondade teket“, Alo Raun
- 33. 6.okt „Taagepera: Siinsest venelasest saab tulevikus muukeelne eestlane“, Alo Raun
- 34. 10.okt „Venekeelsed toetavad Keskerakonda jäägitult“, Argo Ideon
- 35. 20.okt „Savisaarele tõi võidu teiste tegemata töö“
- 36. 20.okt „Valimisedu 2009 – mitte ainult pronkssõdur“, Tõnis Saarts
- 37. 20.okt Kommentaarid (Andrus Saar; Berk Vaher): „Kuidas hindate Keskerakonna edu ja millele peaksid teised erakonnad tähelepanu pöörama, et suudaksid Keskerakonnale konkurentsi pakkuda?“,
- 38. 21.okt „Eesti oma igiliikur“, Ahto Lobjakas
- 39. 22.okt „Nn valgete jõudude retoorika on ohtlik“, Marju Lauristin
- 40. 27.okt „Savisaar ja vene valijate hääled“, Argo Ideon
- 41. 27.okt „Vene minister elunormiks“, Argo Ideon
- 42. 2.nov „Toompead rünnatakse! Ma kordan...“, Rait Maruste

Eesti Päevaleht 2009:

- 43. 8.okt „Savisaar jääb linnapea toolile tänu venelastele“, Holger Roonemaa
- 44. 15.okt „Raske tee lepituse leidmiseni“, Ilona Martson
- 45. 20.okt „Valijate võit, valitute vastutus“, Liisa Past
- 46. 20.okt „Valimised – tehtud“, J. Kangro
- 47. 20.okt „Vene rulett? Reformierakond, IRL ja sotsid tõmbasid kuuli...“, Vallo Toomet
- 48. 22.okt „Mure Eesti pärast“, Helle Mets
- 49. 23.okt „Puhas ja terve valge mees“, Evi Arujärv
- 50. 24.okt „Kohanemine okupatsiooniga“, Andrus Kivirähk
- 51. 6.nov „Keskerakond isamaalisuse tulevikulainel“, Rein Taagepera